

**СОВЕТ ЛАИШЕВСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**

422610 ел.Лаишево,
ул. Первомайская, д.39
тел: (8-84378) 2-51-51
факс: (8-84378) 2-55-55

**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЛАЕШ МУНИЦИПАЛЬ
район СОВЕТЫ**

422610 Лаеш ш.,
Беренче май урамы, 39 нчы йорт,
тел: (8-84378) 2-51-51
факс: (8-84378) 2-55-55

2022елның 5 декабре

92-РС номер

КАРАР

2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясе турында

«2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясен раслау турында» Татарстан Республикасы Законна үзгәрешләр кертү хакында» 2019 елның 05 апрелендәге 31-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнын үтәү йөзеннән Лаеш муниципаль районы Башкарма комитеты житәкчесе урынбасары Ф.Н. Шәмсетдиновның 2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясе турындагы докладдын тыңлап фикер алышканнан соң, Лаеш муниципаль районы Советы карар кылды:

1. 2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясен расларга (1 нче кушымта).

2. «Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының 2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына социаль-икътисадый үсеш стратегиясен раслау турында» 2019 елның 14 октябрәндәге 74-РС номерлы Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Советы карарын үз көчен югалткан дип танырга..

2. Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының башкарма комитетына, район жирлекләренә, барлык милек рәвешләрендәге предприятиеләргә 2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-икътисадый үсеш стратегиясен гамәлгә ашыруны тәмин итәргә һәм квартал саен, хисап кварталыннан соң килүче айның 10 числосына кадәр, аны икътисад һәм эшкуарлык бүлегенә күчерү турында хисап бирергә тәкъдим итәргә,

3. Әлеге карарны Интернет телекоммуникация челтәрендәге Татарстан Республикасы хокукы мәгълүмат рәсми порталында <http://pravo.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча һәм интернет телекоммуникация челтәрендәге Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре Порталында урнаштырылган Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының рәсми сайтында- <http://laishevo.tatarstan.ru>. веб-адресы буенча бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә)

4. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуну район башкарма комитетының икътисад һәм эшкуарлык бүлегенә йөкләргә.

**Башлык – муниципаль район
Советы Рәисе**

И.Ф. Зарипов

2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр
план чорына Татарстан Республикасы
Лаеш муниципаль районының
социаль-иқътисадый үсеш

СТРАТЕГИЯСЕ

Лаеш шәһәре 2022 ел

Эчтәлек

Лаеш муниципаль районының 2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәрге
план чорына социаль-икътисадый үсеш стратегиясе паспорты

		3
1.	Лаеш муниципаль районы стратегиясен формалаштыруның төп принциплары һәм максатлары.....	4-5
2.	Лаеш муниципаль районының стратегик ресурслары һәм үсеш проблемалары.....	6-35
2.1.	Социаль-икътисади хәлнең хәзерге торышы	6-28
2.2.	Территория үсешенә тышкы факторлары.....	29
2.3.	Конкуренцияле өстенлекләр һәм төп үсеш проблемалары.....	30-35
3.	Лаеш муниципаль районының үсеш сценарийлары.....	36-40
4.	Территория үсешенә стратегик өстенлекләре.....	41-83
4.1.	Халыкның тормыш сыйфатын яхшырту.....	41-59
4.2.	Кеше капиталы һәм хезмәт базары. Урбанизация.....	60-64
4.3.	Икътисади үсеш.....	65-74
4.4.	Икътисади үз-үзеңне тәэмин итү.....	75-78
4.5.	Дәүләт һәм муниципаль идарә системасының нәтижелелеген арттыру.....	79-83
5.	Муниципальара хезмәтгәшлек.....	84-86
6.	Лаеш муниципаль районы стратегиясен гамәлгә ашыру механизмнары.....	87-101
6.1.	Стратегияне тормышка ашыру вакытлары һәм этапнары.....	87
6.2.	Стратегияне тормышка ашыру барышын мониторинглау.....	88
6.3.	Муниципаль программалар исемлеге.....	89-101
7.	Стратегияне тормышка ашыруның көтелгән нәтижеләре.....	102-106
	Кушымта	107-125

**Лаеш муниципаль районының 2022-2024 елларга һәм 2030 елга
кадәрге план чорына социаль-икътисадый үсеш стратегиясе паспорты**

Стратегиянең жаваплы башкаручысы	Исполнительный комитет Лаишевского муниципального района
Стратегияне башкаручылар	Лаеш муниципаль районы жирле үзидарә органнары
Стратегиянең максатлары	Икътисадның динамик үсеше, инвестицияләр жәлеп итүчәнлеген арттыру һәм Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре арасында конкурент позицияләрне ныгыту һәм Россия Федерациясендә гамәлгә ашырыла торган милли проектларда актив катнашу нигезендә Лаеш муниципаль районы халкының тормыш сыйфатын һәм иминлеген арттыру
Стратегия бурычлары	Уңайлы инвестиция климаты булдыру; югары житештерүчән эш урыннары булдыру; шартлар тудыру; төзекләндерү һәм экология дәрәжәсен күтәрү; социаль хезмәтләрнең сыйфатын күтәрү һәм аларның норматив тәэмин ителешенә ирешү; ял һәм эш өчен уңайлы территория булдыру; оешма үзидарә эшчәнлегенә нәтижәле алынган арттыру; муниципаль районара нәтижәле хезмәттәшлек системасын булдыру, Лаеш муниципаль районының финанс-икътисадый үзжитешлелеген арттыру; милли проектларда актив катнашу
Стратегияне тормышка ашыруның төп нәтижәләре һәм вакыты	<p>Стратегияне тормышка ашыруның төп нәтижәләре булачак:</p> <p>2030 елга:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ИДПНЫ 44 ка арттыру% • хезмәт житештерүчәнлеген 4,6 млн. сумга кадәр арттыру; • ЛМРДА хезмәт хакы республика буенча уртача хезмәт хакынан югарырак; • эшкә яраклы халык агымын киметү. <p>Стратегия 2022-2024 елларга һәм Лаеш муниципаль районының 2030 елга кадәр үсеш перспективасы белән эшләнган</p>
Стратегияне финанслау	<p>Финанслау күләме ел саен жирле бюджетны кабул иткәндә билгеләнә (жирле бюджеттан финанслана торган чаралар өчен).</p> <p>Республика бюджеты акчалары исәбеннән финанслау күләме бюджетара мөнәсәбәтләрне формалаштыру этабында билгеләнә һәм Татарстан Республикасы бюджетын кабул итү процессында төзәтелә.</p>

1. Лаеш муниципаль районы стратегиясен формалаштыруның төп принциплары һәм максатлары

Бүгенге икътисадый вәзгыять муниципаль берәмлекләр алдына инновацион үсешкә, икътисадны диверсификацияләүгә һәм модернизацияләүгә күчү, икътисадның мөстәкыйльлеген, тотрыклылыгын һәм көндәшлеккә сәләтлелеген тәмин итү өчен инвестицияләрне актив җәлеп итү бурычларын куйды.

Муниципаль берәмлекнең социаль-икътисади үсешен тәмин итүдә төп урыннарның берсе стратегик планлаштыруны оештыру, үсешнең үз стратегиясен эшләрү һәм тормышка ашыру, аның нигезендә халыкның тормыш сыйфатын яхшырту, территориядә уңайлы инвестицион климат тәмин итү, Икътисади эшчәнлекнең нәтижелелеген арттыру буенча комплекслы чаралар системасы корыла..

Стратегияне эшләрүнең актуальлеге шулай ук «Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль законны, «Татарстан Республикасында стратегик планлаштыру турында» 2015 елның 16 мартындагы 12-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законын һәм 2015 елның 17 июнендәге 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законын кабул итү, «2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисади үстерү стратегиясен раслау турында» Татарстан Республикасы Президентының Татарстан Республикасы Дәүләт Советына социаль-икътисади үсеш өлкәсендә стратегик планлаштыруның хокукый нигезләрне билгеләгән еллык юлнамасы белән кебек факторларга бәйле.

Стратегия үзгәндә жирле стратегик приоритетлардан тыш, Татарстан Республикасы һәм тулаем Россия Федерациясә үсеш перспективаларын билгели торган стратегик өстенлекләрне берләштерә.

2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәрге чорга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-икътисади үсеш стратегиясә (алга таба - ЛМР стратегиясә) муниципаль идарә итүнең һәм ЛМРның социаль-икътисади үсеш максатларын һәм бурычларын озак вакытка билгели торган стратегик планлаштыру документыннан гыйбарәт. Стратегия муниципаль дәрәжәдә бюджет процессы белән гәмәлгә ашырыла торган социаль-икътисади планлаштыруның барлык төрләрен мантийкка ярашлы рәвештә бәйләргә тиеш. Ул территориянең социаль-икътисади сәясәте нигезе булып тора.

Стратегиянең максаты - икътисадның динамик үсешә, инвестицион җәлеп итүчәнлекне арттыру һәм Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре арасында конкурентлык позицияләрен ныгыту һәм Россия Федерациясендә гәмәлгә ашырыла торган милли проектларда актив катнашу нигезендә ЛМР халкының тормыш сыйфатын һәм тормыш дәрәжәсен күтәрү.

- Оештырылган максатка ирешү өчен түбәндәге бурычлар хәл ителергә тиеш:
- - уңай инвестицион климат тудыру;
- - югары житештерүчән эш урыннары булдыру;
- - кеше капиталын торгызу һәм үстерү өчен шартлар тудыру;
- - төзекләндерү һәм экология дәрәжәсен күтәрү;
- - социомәдәни хезмәт күрсәтүләрнең сыйфатын күтәрү һәм аларның норматив тәэмин ителешенә ирешү;
- - ял итү һәм эшләү өчен уңайлы территория булдыру;
- - жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижәлеләген арттыру;
- - нәтижәле муниципаль хезмәттәшлек системасын булдыру;
- - ЛМРның финанс-икътисадый үз-үзен тәэмин итү дәрәжәсен арттыру;
- - милли проектларда актив катнашу.

ЛМР Стратегиясен гамәлгә ашыру чоры югарыда телгә алынган законнар белән бәйле.

ЛМР Стратегиясен эшлэгәндә һәм гамәлгә ашырганда 2030-3, 6 һәм аннан да күбрәк еллар Стратегиясендә билгеләнгән диапазоннарда өч еллык шуыша торган планлаштыру методын куллану планлаштырыла. Шуңа бәйле рәвештә, ЛМР Стратегиясенә төп чаралары өч елга - 2022-2024 елларга тупланган.

Ел саен чаралар планын үтәү нәтижәләре буенча һәм ЛМР үсешенә тышкы һәм эчке факторларыннан чыгып, чираттагы өч еллык планлы чорга (2019-2021 еллар, 2022-2024 еллар, 2025-2030 еллар) чаралар детальләштерелә. ЛМР стратегиясенә өченче этабы тәмамлангач, 2024 елда кирәк вакытта аңа тиешле үзгәрешләр кертеләчәк, шулай ук, өч еллык тайгак планлаштыру кулланып, чираттагы алты еллык чорга чаралар планы эшләнәчәк.

ЛМР социаль-икътисадый үсеш мәсьәләләрен хәл итү үсешкә комачаулый торган проблемалар исемлегенә һәм сәбәп-тикшерү элементләренә нигезләнә.

Татарстан Республикасы Президенты Р.Н. Миңнеханов тарафыннан расланган һәм Татарстан Республикасы Премьер-министры И.Ш. Халиков һәм Муниципаль берәмлекләр Советы Президиумы рәисе М.З. Шакиров тарафыннан килешенгән Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органнары (алга таба - ИОГВ) һәм Татарстан Республикасы жирле үзидарә органнары (алга таба - ММИ) Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләренә 2016 елның 3 мартындагы 01-2264 авыл жирлекләренә X съезды йомгалары буенча ЛМР Муниципаль берәмлекләре Советы президиумы рәисе М.З. Шакиров тарафыннан Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органнары (алга таба - ИОГВ) һәм Татарстан Республикасы жирле үзидарә органнары (алга таба - ИОМС) социаль-икътисадый үсешенә үз планнарын эзерлиләр. Аларның үтәлешен мониторинглауны ЛМР Башкарма комитеты (алга таба - ЛМР БК) тәэмин итә.

Мониторинг тәртибе, аның нәтижәләрен куллану «Стратегияне гамәлгә ашыру механизмнары» 6 бүлегендә тасвирланган.

2. Лаеш муниципаль районының стратегик ресурслары һәм үсеш проблемалары

2.1. 2.1. Социаль-иқтисады хәлнең заманча торышы

2.2. Мәйданчык һәм табигый-ресурс потенциалы

ЛМР Татарстан Республикасының көньяк-көнчыгышында, республика башкаласы - Казан янәшәсендә урнашкан һәм республиканың көнбатышын һәм көнчыгышын тоташтыра торган юлларда урнашкан һәм ресурс ягыннан тәмин ителешенә ия (су, жир ресурслары, файдалы казылмалар белән җитәрлек дәрәжәдә тәмин ителгән) һәм транзит территориясеннән гыйбарәт..

Район территориясе 2094,43 кв.км тәшкил итә. Урман белән капланган мәйдан - 330,66 кв.км., авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең мәйданы - 855,15 кв.км. (Гомуми мәйданнан 41 %)).

ЛМР территориясе Предкамьяга карый һәм Идел елгасының сулыяк яры һәм Кама елгасының уң як яры буйлап калкулыклы тигезлектә, чокыр-чокыр һәм елга челтәре белән бүлгәләнгән биик һәм тәбәнәк терасс чикләрендә урнашкан. Гидрографик челтәр хужалык һәм мәдәни-көнкүреш әһәмиятенә ия Кама елгасы (Мёша, Брыска һәм Шуранка) Куйбышев сусаклагычы һәм уң як яр буе кушылдыкларыннан гыйбарәт. ЛМР Кама-Нократ артезиан бассейнының көньяк-көнбатыш өлешендә урнашкан, аның жир асты сулары районны су белән тәмин итү өчен шактый кин кулланыла. Куйбышев сусаклагычының сулышы буйлап жир асты суларының 2 чыганагы - Лаеш һәм Столбище ятмасы урнашкан. Районның файдалы казылмалары балчыктан, торфтан, комлы-гравияле кушылмалардан, кирпеч-чирәп житештерүдә, пыяла һәм кою производстволарында файдаланыла торган комнан һәм известьтан гыйбарәт..

ЛМР табигый-климат шартларының үзенчәлеге белән аерылып тора. Бу - Европаның иң зур елгалары - Кама һәм Идел кушылган урын, анда урман һәм дала зоналары тоташа. ЛМРга утыз алты табигый объект (күлләр, елгалар, урманнар, чокырлар, урманнар) бүлеп бирелгән, алар үз ыруындагы уникаль урыннар булып тора. Идел һәм Кама елгалары кушылмасында урнашкан Идел-Кама Дәүләт табигый биосфера тыюлыгы махсус экологик зона булып тора.

Идел-Кама тыюлыгы ике аерымланган кишәрлектән тора: ТРның Яшел Үзән районында - 3846 гектар һәм Лаеш районында 3692 га мәйданлы Татар Сараланы районында - 500 метрлы акватория полосасы.

Районда хайваннар дөньясы 205 кош төре белән күрсәтелгән, шул исәптән 19 төр Татарстан Республикасының Кызыл китабына керә. Халы кара кызыл китапка кертелгән 50 ак койрыклы бөркет, Беркут ояларының югары тыгызлыгын район горурлыгы дип санарга мөмкин.

Саклана ландшафт объектларының аерым төркемен төбәк әһәмиятендәге табигый һәйкәлләр тәшкил итә - гидрологик объектлар – елгалар, күлләр: Мишә елгасы, Архиерейское, Ковалево, Заячье, Моховое, Лесное, Саламыковское, Сапуголи, Свежее, Столбище, Чиста, Кара күлләре. Фәнни әһәмияткә ия табигать һәйкәлләренә күл акчарлыгының Гнездовая колониясе керә. Бу-Татарстан Республикасында иң эре күл акчарлагы колонияләре урнашкан атмосфера явым-

төшемнәре хисабына төзелгән вак күлләр системасы (коры күл һәм Четово күле янында Столбище авылы янында).

Районның авыл хужалыгы житештерүе күрсәткечләре буенча алдынгы позицияләре уңайлы климат һәм жир ресурслары белән тәмин ителә. ЛМОда еллык явым-төшем күләме 610 мм тәшкит итә, максимум жылы чорда (370-380 мм) һәм салкын чорда минимум (225-240 мм). Шул ук вакытта район территориясендә соры урман, ачык соры урман һәм дерново-подзолистые туфрак өстенлек итә, туфрак бонитеты (26%), Татарстан Республикасы буенча уртача күрсәткечтән түбәнрәк (31,2%).

ЛМРның хәзерге торышы алга таба районны югары үсеш алган житештерү-эшлекле, авыл хужалыгы, инфраструктура (шул исәптән транспорт), рекреацион регион буларак формалаштыру өчен уңайлы, бу районның һәм тулаем республиканың интенсив үсешенә ярдәм итәчәк.

ЛМР территориясенә тарихи-архитектура, мәдәни потенциалы, традицияләре

1927 елның 14 февралендә оештырыла. 1963 елның 1 февралендә, территорияне Питрәч районы составына күчерү белән бетерелә, 1965 елның 12 гыйнварында яңадан торгызыла.

Элек Лаеш шәһәре-Идел буе Болгар дәүләте шәһәрләренә берсе. Рус жирлегә 1557 елдан бирле ничек яши.

ЛМРның тарихи-мәдәни потенциалы гасырлар дәвамында барлыкка килгән уникаль табигый ландшафтлар белән аерылгысыз бәйлә тарих һәм мәдәният һәйкәлләре системасы буларак формалаша. Бүгенге көндә ЛМР территориясендә 231 мәдәни мирас объекты бүлөп бирелгән, шуларның 189ы археология һәйкәле һәм 42 архитектура һәйкәле булып тора.

ЛМРның тарихы һәм мәдәни традицияләре бай. Район территориясендә жирле халыклар: руслар, татарлар, керәшеннәр яши. Халыкның бу төркемнәре арасында компактлы яшәү урыннары, көндәлек көнкүреш һәм бәйрәм мәдәнияте, хужалык тормыш рәвеше барлыкка килде..

Блаелатная Лаеш жирендә элек-электән кешеләр яшәгән. XVIII гасыр ахырына Лаеш ягын хужалык ягыннан үзләштерү процессы, биредә яңа жирлекләр челтәре нигездә төгәлләнгән. Лаеш краеның элек-электән бөтен яктан интенсив яшәвенә аның Идел һәм Кама елгалары арасындагы географик, геополитик урыны ярдәм иткән.

Лаеш крае территориясендә сакланган археология һәйкәлләре бу төбәкнең бай һәм катлаулы тарихы турында сөйли. Район территориясендә бик күп археологик һәйкәлләр билгеле – 170 тан артык. Бу крайның табигый шартларының үзенчәлеге белән аңлатыла. ЛМР — Европаның иң зур елгалары-Кама һәм Идел кушылган, анда урман һәм далалар зоналары тоташкан урын. Су басу болыннары һәрвакыт терлекчеләрнең игътибарын жәлеп итте. Ундырышлы жирләрдә игенчелек уңышлы үсеш алды. Урманнар һәм елгаларның поймалары киек кошлар тулган тулган, э елгалар һәм күлләр – Балык тулган тулган. Таш чорының борынгы кешеләрен монда Кремний (корал ясау өчен төп чимал) Лаеш янындагы известьташ ятмаларында (иске пристань янында)чыгу урыннары жәлеп иткән.

Кайбер тарихчылар һәм археологлар баяләнчә, соңрак Лаеш шәһәре үскән зур болгар-

татар жирлегенең калдыкларын хәзерге Лаеш шәһәре читендәге «Чакма» елгасы булган урында эзләрә кирәк.

Лаеш острогының Рус жирлеге буларак тарихы 1557 елның языннан башлана, Казан воеводасы князь Петр Иванович Шуйский Кама аша традицион ташуны саклау өчен ныгытма төзелгәч, 1552 елда яулап алынган һәм Россиягә кушылган элеккеге Казан ханлыгы территориясе һәм Ногай Урдасы жирләре арасында.

1775-1780 елларда император Екатерина II губерна реформасын үткәрә. 1780 елның 28 сентябрәндә Лаеш өяз шәһәре була. Кабул итү урыннары биналары төзелде, халык арасында дистәләгән түрәләр пәйда булды, административ статус икътисадның жанлануына да ярдәм итте.

Лаеш өяз шәһәрләренең иң таралган төренә карый. Анда яшәүчеләр авыл хужалыгы белән шөгыльләнмәделәр, ләкин ул һөнәрчелек һәм сәүдә үзәге дә түгел иде. Ул зур түгел иде, Лаешта яшәүчеләр саны буенча берничә авыл бар иде. ЛМРда 59 тарихи һәм мәдәният һәйкәле ачыкланган.

Аларның күбесе - православие архитектура һәйкәлләре - 26 объект, мөселманнар – 1 мәчет. Свияжск, Тәтеш, Спас, Казан һәм Лаеш өязләре Казан губернасының һәм шул ук исемдәге еархиянең ядрәсен тәшкил итә. Шуңа күрә ЛМР храмнарының стиль үзенчәлекләрендә барлыкка килгән архитектура традицияләрен Казан губернасы буенча тулаем архитектура үсеше белән тәңгәлләштерергә мөмкин.

Демографик потенциал

Районда яшәүче халыкның уртача еллык саны 53,217 мең кеше тәшкит итә, шул исәптән эшкә яраклы яшәтәге халык-20,2%, хезмәткә яраклы яшәтәге өлкәннәр-55,7% һәм пенсионерлар-24,1%. Төп төркем-эш яшендәге халык. Хезмәт яшеннән яшьрәк халык саны арту уңай күренеш.

Районның милли составы руслар (55,1%), татарлар (42,1%) һәм башка милләт вәкилләре.

2017-2021 елларда ЛМР даими яшәүчеләрнең уртача еллык саны ел саен уртача 5,3% ка арта. Халык саны арту миграция процессларына бәйле. Соңгы ике елда табигый кимү күзәтелә, бу беренче чиратта «COVID 19» пандемиясе белән бәйле. 2021 елда республика муниципаль берәмлекләре арасында рейтинг буенча район туучылар санының кимүе һәм үлүчеләр санының артуы белән бәйле катлаулы демографик өзгәрткәчләргә карамастан, иң яхшы демографик күрсәткечләр төркөлгән 4 нче урынны алды.

1 таблица

Халыкның табигый арту күрсәткечләре динамикасы

Күрсәткеч исеме	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел
Халыкның уртача еллык саны, кеше	42072	43647	45941	49164	53217
Туучылар саны, кеше	448	478	495	484	553
Үлүчеләр саны, кеше	480	469	477	581	695
Табигый үсеш (кимү) - кеше	-32	+9	+18	-97	-142

Узган елда демографик өзгәрткәчләргә тенденция сакланып калган: халыкның миграция үсеше күзәтелә. Табигый

кимүгә карамастан, ЛМР республиканың муниципаль берәмлекләре арасында халыкның табигый хәрәкәте буенча 6 урында тора.

Административ-территориаль корылыш һәм идарә структурасы

Административ үзәк - Лаеш шәһәре - Кама елгасы ярында урнашкан, Татарстан башкаласынан 62 чакрым ераклыкта. ЛМР чиктәш:

- төньяк-көнчыгышта - Питрәч муниципаль районы белән,
- көнчыгышта - Балык Бистәсе муниципаль районы белән,
- көньяк-көнчыгышта һәм көньякта - Алексеевск һәм Спас муниципаль районнары белән,
- көнбатышта - Кама Тамагы һәм Югары Ослан муниципаль районнары.

ЛМР территориясендә жирле үзидарә 24 муниципаль берәмлек (1 шәһәр (Лаеш) һәм 23 авыл жирлегә (Александровка, Атабай, Олы Кабан, Габишев, Державино, Егорьево, Хәерби, Көек, Кече Елга, Макаровка, Матюшино, Нармонка, Никольский, Орёл, Пәрәү, Комлы-Ковал, Рождествено, Сокуры, Столбище, Урта Днвятово, Татар Сараланы, Татар Янтыгы, Чирпы) тарафыннан тормышка ашырыла, алар составына 69 торак пункт (36 авыл, 24 кечкенә авыл, 8 пок һәм 1 шәһәр) керә. 2022 елның 1 гыйнварына халык саны 55530 кеше тәшкит итә.

2 таблица

ЛМР шәһәр һәм авыл жирлекләре

№	Жирлек исеме	Административ үзәк	Торак пунктлар саны	Халык саны (кеше)
1	Шәһәр жирлеге Лаеш шәһәре	город Лаишево	2	10436
2	Александровка авыл жирлеге	25лет Октября ис. авыл	5	1687
3	Атабай авыл жирлеге	Атабай авылы	1	490
4	Олы Кабан авыл жирлеге	Олы Кабан авылы	2	3383
5	Габишево авыл жирлеге	Габишево авылы	1	4113
6	Державино авыл жирлеге	Державино авылы	1	540
7	Егорьево авыл жирлеге	Каипы авылы	7	2614
8	Хәерби авыл жирлеге	Хәерби авылы	2	1029
9	Көек авыл жирлеге	Курманаково авылы	4	116
10	Кече Елга авыл жирлеге	Кече Елга авылы	3	603
11	Макаровка авыл жирлеге	Ташкирмән авылы	2	973
12	Матюшино авыл жирлеге	Матюшино авылы	1	211
13	Нармонка авыл жирлеге	Нармонка авылы	6	2555
14	Никольский авыл жирлеге	Никольский авылы	7	1850
15	Орел авыл жирлеге	Орёл авылы	4	1328
16	Пәрәү авыл жирлеге	Пәрәү авылы	1	686
17	Комлы Ковал авыл жирлеге	Комлы Ковал авылы	2	2946
18	Рождествено авыл жирлеге	Дятлово авылы	4	1370
19	Сокуры авыл жирлеге	Сокуры авылы	2	2652
20	Столбище авыл жирлеге	Столбище авылы	2	13727
21	Урта Девятово авыл жирлеге	Урта Девятово авылы	4	674
22	Татар Сараланы авыл жирлеге	Татар Сараланы авылы	2	369
23	Татар Янтыгы авыл жирлеге	Татар Янтыгы авылы	1	274
24	Чирпы авыл жирлеге	Имәнкискә авылы	3	904

ЛМР (Югары Ослан, Яшел Үзән, Питрәч, Биектау, Өтнә районнары һәм Казан шәһәре белән беррәттән) территориаль урнашу үзенчәлекләре, район икътисады специализациясе һәм структурасы нигезендә Казан агломерациясе - куәтле күп тармаклы сәнәгать һәм энергетика районының, Яхшы үсеш алган авыл хужалыгы һәм транспортның структур берәмлеге булып тора.

Жирле жәмгыять үстерү

Жирле жәмгыять район халкының гамами активлыгын арттыруга, шәһәр кызыксынган күп кенә уңышлы эшмәкәрләрнең актив гражданлык позициясенә бәйле рәвештә иҗтимагый эшчәнлектә үз-үзен тормышка ашыру мөмкинлеген тәэмин итә..

Районда 29 территориаль совет (ТИҮ) төзелде, шул исәптән 15 - Лаеш шәһәрендә. Алар жәмәгәтчелек фикерен чагылдыра һәм, шуның белән бергә, жирле хакимиятләргә ярдәм итә. ТИҮ

- жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен Лаеш шәһәре халкының интеллектуаль, фәнни, мәдәни потенциалын киң куллану майданчыгы ул. ТИҮнең социаль өлеше булып сәламәт күршеләр мөнәсәбәтләре булдыру, өлкән һәм мохтаж булмаган кешеләргә ярдәм итү, балалар һәм яшүсмерләр белән эшләү, мигрантлар, имин булмаган гаиләләр белән эшләү тора. Шулай ук ТИҮ эшчәнлегә өлкәсенә микрорайоннарны төзекләндерү дә керә..

Районның жирле үзидарә органнары, гражданның ышанычын һәм һәр кешенең ышанычын югалтмас өчен, тормышның сыйфатын яхшырту максатыннан дәүләтнең уңай шартлар тудыру сәясәтен гамәлгә ашыруына актив эшлиләр. Нәтижәдә актив тормыш позициясе, хокукый аң, һакимияткә ышанычның югары дәрәжәсе формалашчак.

Жирле жәмгыять кабатлануы, район кешеләренең шәхси сыйфатларын үстерү, ижади һәм социаль инновацияләр, жәмгыятьнең үзешү өлкәсендәге инновацияләр туу өчен уңайлы мохит болар барысы да районда актив жәмәгать тормышына бәйле.

Нәтижә кеше капиталын үстерүгә зур өлеш кертүне тәмин итүче житлеккән гражданны жәмгыяте булырга тиеш.

Халыкның иминлегә

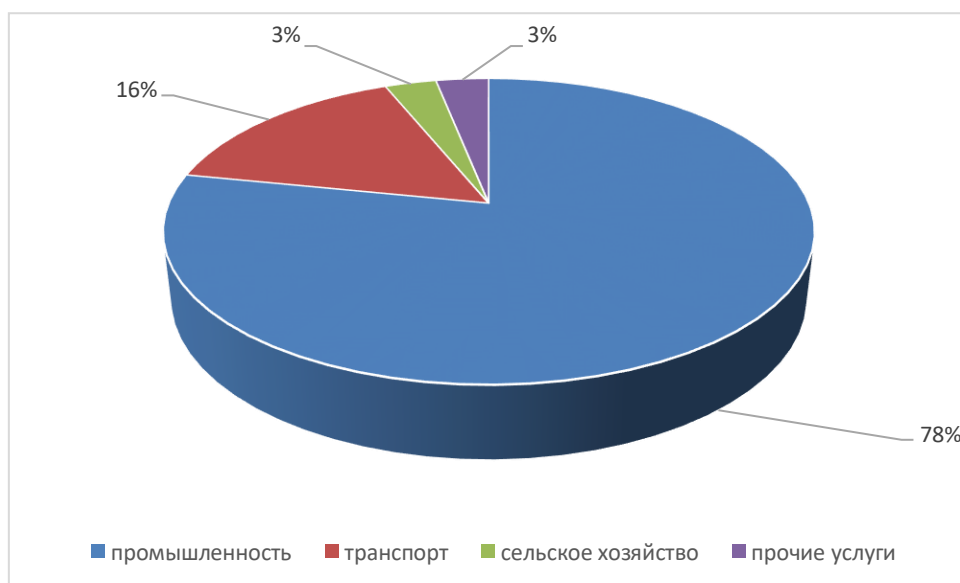
Сәнәгатьнең, кече һәм урта эшкүарлыкның барлык тармакларының нәтижәле үсеше нигездә халыкның тормыш дәрәжәсен билгели. Районда уртача хезмәт һакы республикада иң югарылардан санала һәм 59.3 мең сум тәшкил итә, бу республика дәрәжәсеннән 29.5 %ка югарырак. Халыкның акчалата керемнәре 2020елдан башлап 8 %ка үсте һәм 1 кешегә 26,3 мең сум тәшкил итте. Районда хезмәт базарындагы киеренкелек коэффициентлары иң түбән, ул икътисадый актив халыкның 0,14%ын тәшкил итә. Әмма эш урыннары санын арттыру өчен резервлар күп тармакларда бар әле.

Территория икътисады структурасы

Икътисад структурасы - хезмэт ижтимагый бүленешенең торышын, икътисадый нәтижәлелекнең һәм муллыкның ирешелгән дәрәжәсен характерлый торган нисбәте, пропорция, житештерү тармаклары арасында. Сәнәгать (78%), транспорт (16%), авыл хужалыгы (3%) һәм башка хезмәтләр район икътисады өлешенә аеруча зур әһәмият бирә (3%).

ЛМР икътисады структурасы, икътисадый нәтижәлелеге һәм муллыгы үзара тыгыз бәйләнештә. Икътисад структурасында прогрессив үзгәрешләр житештерүнең нәтижәлелеген һәм халыкның тормыш дәрәжәсен үстерү йогынтысында бара.

ЛМР икътисады структурасы

Житештерү потенциалы

ЛМР житештерү потенциалының нигезен эшкәртү сәнәгате, азык-төлек сәнәгате, транспорт һәм авыл хужалыгы предприятиеләре тәшкил итә. Район предприятиеләре эшчәнлеге рациональ составлы һәм структуралы югары нәтижәле сәнәгать комплексы булдыруга юнәлтелгән. Нәтижәле эш нигезенә идарә системасын камилләштерүгә, житештерү чыгымнарын киметүгә юнәлдерелгән предприятиеләрне реформалаштыруны уздыру кертелгән предприятиеләрнең финанс хәлен яхшырту, инвестиция активлыгын арттыру кертелгән.

Районның төп предприятиеләре булып түбәндәгеләр тора: «Казан май комбинаты» АЖ, «Таткабель» заводы» ЖЧЖ, «Ферекс» ТД ЖЧЖ, «Дорхан-21 гасыр Казан» ЖЧЖ, «Казан» халыкара аэропорты һәм аның территориясендә урнашкан барлык предприятиеләр, «ICL» компанияләр төркеме, «Ковали» нефть эшкәртү станциясе, «Трансефть-Прикамье» АЖ, Казан ЛПЦ-ОСП УФПС «Почтасы», «Яратель» Птицефабрикасы.

Авыл хужалыгы

ЛМР агросәнәгать комплексы - муниципаль берәмлек икътисадының мөһим секторы. Авыл хужалыгы житештерүе район эшчәнлегендә зур роль уйный. Бүгөнгә көндө районның авыл хужалыгында сөт житештерү һәм алга киткән кошчылык өстенлек итә.

Районның агросәнәгать комплексы составына 22 авыл хужалыгы предприятиесе, Лаеш агрохимсервис, УЭООС, ветеринария табибы, ветлаборатория, орлык инспекциясе керә. Районда 46 крестьян-фермер хужалыгы эшли.

ЛМР территориясендә 15,8 мең шәхси ярдәмче хужалык исәпләнә. Авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрнең гомуми мәйданы 81983 га.

Районның төяп жиберелгән продукциясенең гомуми күләмендә «авыл хужалыгы» тармагының чагыштырма күләме - 3%. Сәнәгать белән беррәттән, авыл хужалыгы шулай ук иң мөһим өстенлек. Барлык төр хужалыкларда тулаем авыл хужалыгы продукциясе күләме 2021 елда, 13 %ка үсеш белән, 6,8 миллиард сум тәшкил итте.

Авыл хужалыгы продукциясен сатудан һәм хезмәт күрсәтүләрдән кергән акча 2020 елга карата 6 582 млн. сум тәшкил иткән. Авыл хужалыгы предприятиеләре хезмәткәрләренең уртача хезмәт хакы 33 мең 945 сум тәшкил итте, 2020 елга карата 102%.

Озак корылык аркасында бөртекчеләрнең тулаем жыемы 30,6 мең тонна тәшкил итте. Бер гектардан 11,7 центнер ашлык жыелды.

3 мең тоннадан артык яшелчә уңыш 224 центнер, 4 мең тоннадан артык бәрәңгә жыеп алынды. «Нармонка» агрофирмасында яшелчә житештерүчеләр, Р.К.Вафинның крестьян-фермер хужалыгы.

Узган елда сөт житештерү 12,4 мең тонна тәшкил итте. Ит 5,8 мең тонна житештерелгән. Узган елда йомырка житештерү 964 миллион данә тәшкил итте, шуларның 962,6 миллион данәсе реализацияләнде, узган ел дәрәжәсенә карата 10 % артты. Бүгөн йомырканың төп житештерүчесе - «Ак Барс» кошчылык комплексының «Яратель» һәм «Державинская» кошчылык фабрикалары.

Гаилә терлекчелек фермаларын төзү программасы житди нәтижеләргә китерде. Бу юнәлеш авыл халкында аерым кызыксыну уятты, һәм нәтижә буларак - бүгөн районда 34 гаилә фермасы уңышлы эшләп килә, шул исәптән 17-югары технологияле фермалар. 2021 елда фермерлар тарафыннан 4435 тонна сөт житештерелгән (узган елга карата 95%, 2020 - 4655 тонна), ит - 409 тонна (узган елга карата 95 %, 430,5 тонна). Продукция 271 млн. сумга сатылган, узган елга карата 93 процент.

Соңгы елларда авыл хезмәтчәннәренә авыл хужалыгы продукциясен сату буенча гадәттәгечә үткәрелә торган ярминкәләр дә ярдәм итте. 2021 елда авыл хужалыгы ярминкәләрендә 130 млн. сумлык продукция сатылган.

Авыл хезмәтчәне образын пропагандалау максатыннан районда семинарлар,

киңәшмәләр, укулар актив үткәрелә. Федераль масштабтагы “Кыр көне”н Лаеш районында үткәрү традициягә әйләнде.

Туристлык-рекреацион потенциал

Бүгенге көндә районда туристик-рекреацион өлкә алга таба үсеш өчен өстенлекле юнәлешләрнең берсе булып тора. Ял итү өчен кызыклы табигать ландшафтларына (Идел, Кама һәм Мишә елгалары, яшел зона урманнары, минераль сулар чыганагы), отышлы транспорт урыны (федераль әһәмияттәге автомобиль юлы Казан - Оренбург, аэропорт), бай тарихи потенциалга бәйле рәвештә, бүген Казан шәһәрәндә һәм якын-тирәдә яшәүчеләрнең рекреацион максатларда иң күп килүче районнарның берсе санала..

Уникаль тарихи-мәдәни һәм махсус сакланылучы табигать территорияләре һәм объектлары булу туристлык-рекреация эшчәнлегә районында үсеш перспективаларын билгели.

Районда туристларны жәлеп итү буенча зур эш башкарылды. Архитектура, табигать һәйкәлләрен билгеләп, юл күрсәткечләре билгеләнде. Лаеш шәһәрәндә навигация буенча эш үткәрелде: жәяүлеләр, пюпитрлар, шәһәр картасы өчен күрсәткечләр билгеләнде. Шәһәрдә "Кама диңгезе" пляжы урнашкан. Пляж үзенчәлегә белән уникаль: монда иң озын пергало, 900 м озынлыктагы пляж урнашкан. Жәмәгать киңлегендә чаралар үткәрү мөмкинлегә бирә.

"Кама диңгезе" пляжы, 10 мең ял итүче йөргән максималь пик, ял һәм рекреация ноктасы булды, бу үз артыннан кунакчылык индустриясен үстерүгә китерде һәм сәүдә һәм хезмәтләрдә эшқуарлык активлыгын сизелерлек жанландырды.

Районда туристлык кластеры үсешен без аерым тармакның ничек булуын күрәбез. Шулай итеп, безнең проектлар, фестивальләр һәм туристлык маршрутлары, инде танылган брендлар астында. Өстәвенә, Кама елгасы буенда төзелгән пок - "Зөләйха күзен ача" кинофильмына "Семрук" декорациясе, инде туристларны жәлеп итүнең өстәмә ноктасына әйләнде.

2021 елда Лаеш шәһәрәнең иске өлешенә "Лаеш бульвары" реконструкцияләнде. Лаеш үзенең үзәк өлеше белән архитектур корылмалар һәм планировкалар белән генә түгел, ә тарихи-мәдәни вакыйгалар белән дә кызыклы. Әлегә проект шәһәр үсешенең кирәкле юнәлешендә кирәкле этәргеч бирергә мөмкин, бу аның икътисадының алга таба үсешенә китерәчәк һәм хәзерге икътисадый чынбарлыкта кече тарихи шәһәрнең үсеш үрнәген күрсәтәчәк..

Казан Агломерациясе Советы эше кысаларында районда кемпинг майданчыкларын үстерү мәсьәләсе карала. Ташкирмән авылында ИП Смирнов ихтыяж булган йөзмә йорт оештырган.

Кама яр буенда Куйбышев сусаклагычының иң киң өлешендә ял зонасы булдыру планлаштырыла. Курортның гомуми майданы - 311,4 гектар. Биредә круиз, сәламәтләндерү, пляж һәм экотуризм үстереләчәк. Кластер составына түбәндәгеләр керәчәк:

спа-үзәкләр, аквапарк, ябык бассейннар, ресторанның һәм күнел ачу инфраструктурасы белән 3-5* кунакханәләр; глэмпинглар һәм хаусботлар; сервисларның тулы жыйелмасы һәм тиешле хезмәтләр белән яхталар саклау өчен эллинглар, су спорт төрләре; суда ял итү өчен пляж һәм

инфраструктура; төзөклөндөрөлгөн сукмактар челтөре, карау майданчыктары, бау паркы һәм башкалар.

Шулай ук ресторанныр, күнел ачу, ретейл һәм коворкинглар белән бөтөн яр буйлап бердәм променад булдыру да күздө тотыла. Курорт бөтөн сезонлы һәм ел әйләнәсендә булачак. Бирегә балалары белән гаиләләр дә, яшь сәяхәтчеләр дә, бизнес-төркөмнәр һәм яхтсменнар да килә алачак. Номер фонды 1 мең номердан артык, ә уртача йөклөнөш 65% тан артык тәшкил итәчәк. Курорт инфраструктурасы үсеште туристлар агымын 2030 елга 900 мең кешегә кадәр арттырачак.

Биосферада - Фиш түләүле балыкчылык юлы оештырылган, табигатьтә ял итәргә һәм вакыт үткәрергә мөмкин.

Лаеш районында яшәүче халыктарның горөф-гадәтләрен саклап калу өчен Никольский, Атабай һәм Ташкирмән авылларында «Этник традицияләр» туристик маршруты булдырылды. Әлегә маршрут уңыш казана, бигрәк тә чит ил туристларында.

Инвестицион потенциал

Яхшы урнашу, матур табигать, уңайлы климат безгә инвестицион-жәлеп итүчән икътисадый муниципаль берәмлек статусын саклап калырга ярдәм итә.

Районда урнашкан сәяси һәм социаль тотрыклылык, инвесторлар өчен иң уңайлы закон һәм салым климаты булдыру буенча район житәкчелегенә актив эшчәнлегә, квалификацияле хезмәт ресурслары булу моңа ярдәм итә. Хәзергә вакытта ЛМР актив үсә торган муниципаль берәмлек. Бу икътисадның төрле тармактарының: сәнәгать, төзелеш, кече һәм урта бизнес үсешенә тенденциясә буенча, шулай ук халыкның тормыш дәрәжәсә үсешендә күзәтелә..

Инвестицияләр житештерү базасын киңәйтәргә, инфраструктураны ныгытырга, яңа эш урыннары булдырырга ярдәм итәчәк.

Инвестицияләр - инженерлык коммуникацияләрен (суүткәргеч, газүткәргеч) яңарту, алга таба электр тапшыру линияләрен реконструкцияләү, торақ һәм социаль-мәдәни көнкүрөш объектларын төзү, юлларны төзөклөндөрү, инфокоммуникация технологияләрен алга таба үстерү, IT - технологияләр, житештерүне үстерү.

ЛМР территориясендә берничә инвестицион проект гамәлгә ашырыла.

2021 елның августында Лаеш районында модульле биналар, ангар капкалары һәм төзелеш сәндвич-панельләре житештерү буенча «Дорхан» Халыкара концерны заводының икенче заводы ачылды. Житештерү корпусының майданы 16 мең кв. метр, инвестицияләр күләме - 1,5 млрд. сум. 300 эш урыны булдырылды.

Быел Кирби авылы «Кмиз-Луч» АЖ 4,5 мең кв. метр майданлы 3 яңа житештерү корпусы төзедә, инвестицияләр суммасы 100 млн. сум тәшкил итте, хезмәткәрләр саны 100 кешегә кадәр артты.

ФармМедПолис компаниясә - медицина эшләнмәләре һәм техника булдыру буенча тармақ проекты икенче ел «Иннополис» МИЗ майданчыгында эшли.

Тагын бер эһәмиятле инвестпроект Гомуми майданы 20 мең кв. метр булган 4 йолдыз категориясендәге «Кравт Казан Аэропорт» күпфункцияле кунакханә комплексы. Инвестор булып «ТатКравтИнвест» ЖЧЖ тора. Инвестицияләр суммасы 2,5 млрд. сумга якын. 120 эш урыны булдырылган. Бүгенге көндә техник кулланылышка тапшырылды.

Усад авылында, «Иннополис» МИЗның Лаеш өлеше территориясендә, 1300 югары технологияле эш урынына ICL-Техно Технопарки төзелеше тәмамланды. Узган елда алар тарафыннан 1 млрд. сумнан артык продукция житештерелгән инде.

Хәзерге вакытта «Биосфера-Фиш» балыкчылык комплексының беренче-өченче чиратын төзү гамәлгә ашырылды. 4 чиратны проектлауга, проектның 4 чиратын гамәлгә ашыру 2023елга планлаштырылган. Проектка кертелгән инвестицияләрнең гомуми күләме 725 миллион сум тәшкил итәчәк.

Кирби авылында «Биф - Трейд» компаниясенен ит эшкәртү комплексының 150 млн. сумлык инвестицияләр күләме булган административ бинасы һәм забойцехы төзелә башлады.

Торак төзелеше бүген район өчен өстенлекле юнәлеш кенә түгел, ә социаль проблемаларны хәл итү өчен житди мөмкинлек тә булды. 2021 елда 167,3 мең квадрат метр торак файдалануга тапшырылган. Район республикада 3,3 квадрат метр күрсәткече белән бер кешегә торак тапшыру темплары буенча алдынгы урыннарны били, бу республика буенча уртача күрсәткечтән 3 мәртәбә югарырак. 2021 елда ЛМРда бер кешегә уртача туры килә торган торак биналарның гомуми майданы 39,3 кв.метр тәшкил иткән.

Инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен инфраструктура

Яңа һәм нәтижәле эшкуарлыкны районга жәлеп итү өчен бизнесны үстерү өчен шартлар тудырырга, инвестицион эшчәнлек алып бару өчен инфраструктураны яхшыртырга кирәк. Бүгенге көндә районда 5 аккредитацияләнгән сәнәгать паркы төзелде һәм эшчәнлек алып бара:

1. 1. «Сокуры» сәнәгать паркы (Сокуры авылы), майданы 26,16 га;
2. 2. "Никольский» индустриаль паркы (Никольский авылы), майданы 8 га;
3. 3. 3,5 га майданлы «КМИЗ-Хәерби» сәнәгать паркы;
4. 4. 3,6 га майданлы «ТР Фармедполисы» медицина сәнәгать паркы;
5. 5. "Инополис» техник-гамәлгә кертү тибындагы МИЗ" Лаеш» индустриаль паркы.

1. ЛМР территориясендә инвестицион эшчәнлекне көйләүче норматив хокукый актлар

2. 2. Лаеш муниципаль районы Советының «Лаеш муниципаль районы территориясендә хосусый сәнәгать паркы төзү турында» 2014 елның 14 ноябрэндәге 54/1 номерлы карары;
3. 3. «Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Инвестиция советын төзү

турында» 2014 елның 16 июнендәге 38-ПГ номерлы Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы башлыгы карары;

4. 4. Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы башлыгының «Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Инвестиция советын төзү турында» 2021 елның 26 гыйнварындагы 9-ПГ номерлы карарына үзгәрешләр кертү хакында» 02.08.2021 елның 26 августындагы 55-ПГ номерлы карары

5. 5. «Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының Инвестиция декларациясе турында» 2014 елның 23 маендагы 1142 номерлы Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Башкарма комитеты җитәкчесе карары.

Инвесторларга һәм эшмәкәрләргә күрсәтелә торган ярдәм механизмнары турында мәгълүмат

Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының Столбище авыл җирлеге советы «Җир салымы турында» 2014 елның 15 октябрдәге 3/5 номерлы карары белән җир салымы түләүдән азат ителә:

- - инвестиция проектын гамәлгә ашыру чорына «Смарт Сити Казан» Халыкара инвестиция Технополисының резидентлары-инвесторлары (катнашучылары), әмма җир кишәрлегенә милек хокукын рәсмиләштерү вакытыннан алып җиде елдан артык булмаган вакытка;

- - «Смарт Сити Казан» Халыкара инвестиция Технополисының инвесторлар (катнашучылары) өчен бирелгән җир кишәрлекләрен арендаучы-салым түләүчеләр җир кишәрлеген арендау шартнамәсе төзелгән вакыттан алып җиде елдан артык булмаган вакытка.

Шулай ук әлеге карар белән индустриаль парклар биләгән җир кишәрлекләренә карата 0,3 процент күләмдә җир салымы ставкасы билгеләнә.

«Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы башкарма комитетының 2018 елның 21 декабрдәге 4431 номерлы ”Юридик затларга (дәүләт (муниципаль) учреждениеләренә субсидияләрдән тыш), шәхси эшмәкәрләргә, физик затларга – товарлар, эшләр, хезмәтләр күрсәтүчеләргә субсидияләр бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтү буенча административ регламентын раслау турында» карары белән район бюджетының өстәмә алынган керемнәре булган очракта юридик затларга (дәүләт (муниципаль) учреждениеләргә), индивидуаль эшкуарларга, физик затларга - товар, эшләр, хезмәт күрсәтүчеләргә субсидияләр бирергә мөмкин.

Кече һәм урта бизнесны үстерү

Районның социаль-иқтисади үсеше кече һәм урта бизнесның нәтижәлелеген арттыруга

бәйле. 2022 елның 1 гыйнварына район территориясендә 2057 кече һәм урта эшкуарлык субъекты теркәлгән, шул исәптән 1482 шәхси эшмәкәр, үзмәшгульләр сыйфатында 2355 кеше теркәлгән. Кече һәм урта бизнес өлкәсендә 4.4 меңнән артык кеше эшли. Тулай территориаль продуктның гомуми күләмендә алар житештергән продукция өлеше 29,44% тәшкил итә. Кече һәм урта предприятиеләр, шул исәптән микро предприятиеләр әйләнеше узган ел дәрәжәсенә карата 130% тәшкил иткән. Тулаем алганда, кече һәм урта эшкуарлык предприятиеләре 21,8 миллиард сумлык продукция житештергән. Әмма бу гына житми, кече һәм урта эшмәкәрлек безнең район икътисадында мөһимрәк роль уйнарга тиеш. Алдагы елларда мөмкин кадәр күбрәк гражданның үз бизнесларын оештыруга жәлеп итәргә, кече һәм урта эшкуарлыкның тулай территориаль продукт күләмендә өлешен 2030 елга 36% ка кадәр житкерергә кирәк.

Хәзерге вакытта 5 сәнәгать паркы эшли.

Сәнәгать майданчыкларында 33тән артык резидент уңышлы үсеш ала. Узган ел аларның әйләнеше 3 млрд. сумнан артып киткән, 400 эш урыны булдырылган.

"Инополис» техник-гамәлгә кертү тибындагы МИЗ «Лаеш» индустриаль паркы майданчыгында 9 резидент, шул исәптән АйСиЭл компанияләре төркеме һәм «КОМЗ – үлчәүләр»ЖЧЖ үз проектларын уңышлы гамәлгә ашыра. «Трендпласт-М» ЖЧЖ житештерү цехлары төзелешенә кереште.

2022 елның 1 июленә» Инополис «техник-кертү тибындагы МИЗ» Лаеш " индустриаль паркы майданчыгында кертелгән инвестицияләр күләме 22,07 млрд. сум тәшкил итте.

"Сокуры» сәнәгать паркы территориясендә 16 резидент эшчәнлек алып бара.

"Никольский» индустриаль паркында 3 резидент эшли, аларның бер өлеше полимер-Комлы чимал, спандекс-жеп, тактиль плиткалар һәм энергетика тармагы өчен комплектлау әйберләре житештерү белән шөгыльләнә. 2020 елда " Никольский» сәнәгать майданчыгында бетон өчен химик өстәмәләр житештерү буенча модификация үзәге - «Полипласт-Казан»заводы төзелеше башланды. Инвестор-химик бетон өстәмәләр житештерү буенча Россиядәге иң эре «Полипласт-УралСиб»компаниясе. Инвестицияләр күләме 346 млн. сум тәшкил иткән 33 яңа эш урыны булдырылган.

Узган ел ТР Икътисад министрлыгы тарафыннан эшләнгән һәм инфраструктур паркларының нәтижәлелеген күтәрү максатыннан Республика Президенты тарафыннан килештерелгән чаралар комплексын кабул итү сәнәгать парклары резидентларына ярдәм итү буенча житди адым булды.

Концепция нигезендә, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгынан аккредитация алган сәнәгать парклары резидентлары ярдәм чараларының пакет комплексына исәп тоталар: кредитлар буенча процент ставкасын субсидияләү, сәнәгать паркы инфраструктурасын үстерүгә «Стройка» займын 5 елга 5% ка кадәр бирү, ташламалы микрозаймнар, электр энергиясенә чыгымнарның бер өлешен субсидияләү. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2014 елның 27 августындагы 616 номерлы карары (Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2021 елның 3 июлендәге 514 номерлы карары редакциясендә).

Безнең районда аккредитацияне билгелэнгән тәртиптә 5 сәнәгать паркы рәсмиләштерде инде. Игълан ителгән преференцияләр суммасы 7 млн 351 мең сум тәшкил иткән.

Агымдагы елга бурыч-идарәче компанияләр белән берлектә сәнәгать паркларының 70% тан да ким булмаганын тәэмин итү буенча барлык чараларны күрергә –

Кече һәм урта бизнес субъектлары «кече һәм урта эшкуарлык һәм шәхси эшкуарлык инициативасына ярдәм» милли проектының гамәлгә ашыруда актив катнашалар.

Консолидациялэнгән бюджет структурасы

Төп макроикътисади күрсәткечләргә үтәү һәм салым һәм салым булмаган керемнәр килү район бюджеты үтәлешенә уңай йогынты ясады, бу башка дәрәжәдәге бюджетлардан финанс ярдәме алучы муниципалитетлар категориясенә 70 проценттан да кимрәк керергә мөмкинлек бирде. Бюджетның социаль юнәлешә 2021 елда да сакланып калган. Бу өлкәгә район бюджетының якынча 74% жиберелә.

3 таблица

ЛМР берләштерелгән бюджеты структурасы

Мең сум

Статьяның исеме	Факт 2016	Факт 2017	Факт 2018	Факт 2019	Факт 2020	Факт 2021
Жирле бюджет керемнәре, шул исәптән.:	1 017 119	1 151 578	1 159 867	1 169 387	1 279 200	1 643 884
1. Салым керемнәре, шуларның	346 438	397 984	439 458	457 045	496 502	757 375
1.1. физик затлар керемнә салым	155 463	189 616	213 976	222 786	219 296	262 501
1.2. Аерым эшчәнлек төрләре өчен алдан йөклэнгән керемгә бердәм салым	14 705	15 443	13 464	13 282	11 716	3 399
1.3. салым салуның гадиләштерелгән системасын куллану сәбәпле салым алына торган салым	10 382	14 656	24 235	23 114	34 180	59 746
1.4. бердәм авыл хужалыгы салымы	610	2 937	1 127	1 024	1 109	1 235
1.5. физик затларның милкенә салым	9 350	15 685	19 066	21 820	27 383	29 540

1.6. жир салымы	126 886	132 974	139 529	142 047	170 228	350 608
1.7. дәүләт пошлинасы	4 621	4 214	4 571	5 814	6 487	6 491
1.8. башка салым керемнәре	24 421	22 459	22 977	25 171	23 698	43 855
2. Салым булмаган керемнәр	134 225	153 381	175 190	203 139	225 384	214 172
2.1. дәүләт һәм муниципаль милектәге мөлкәттән файдаланудан керемнәр	30 487	64 192	81 584	104 841	160 020	122 394
Статьяның исеме	Факт 2016	Факт 2017	Факт 2018	Факт 2019	Факт 2020	Факт 2021
2.2. материал һәм матди булмаган активлар сатудан керемнәр	69 987	62 877	61 421	81 069	51 147	78 631
2.3. әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты өчен түләүләр	4 734	1 786	2 249	1 351	1 409	537
2.3. Башка салым булмаган керемнәр	29 017	24 526	12 424	11 222	11 567	12 610
3. Башка дәрәжәдәге бюджетлардан түләүсез керемнәр шул исәптән	532 531	503 250	542 836	514 711	565 114	672 338
- дотацияләр	59 040	-	24 793	38 936	22 857	59 845
- субвенцияләр	207 508	214 778	262 965	283 659	324 221	372 504
- субсидияләр	203 249	222 284	220 037	146 087	84 924	58 922
- башка бюджетара трансфертлар	62 734	66 188	35 041	46 029	133 111	177 938
- башка түләүсез керемнәр	3 435	107 777	6 134	0	20	9 134
- субсидия калдыкларын кире кайтару,	-286	-10 814	-3 751	-6 736	-11 472	-5 905
Жирле бюджет чыгымнары, шул исәптән.:	1 017 468	1 063 938	1 167 921	1 232 268	1 210 266	1 506 181,9
1. Гомумдәүләт мәсьәләләре	133 518	165 628	192 462	149 338	137 155	160 584,2
2. Милли оборона	2 243	2 292	2 528	2 635	2 970	3 048,6
3. Милли иминлек һәм хокук саклау эшчәнлегенә	4 917	2 081	4 166	2 410	3 027	3 249,1
4. Милли икътисад	44 545	82 821	75 363	96 666	92 034	90 035,1
5. Торак-коммуналь хужалык	139 034	104 530	84 124	94 712	77 249	124 284,1
6. Әйләнә-тирә мохитне саклау	2 527	4 026	2 074	1 772	0	2 968,0
7. Белем	554 267	561 378	628 929	658 696	696 114	892 029,4
8. Мәдәният, кинематография һәм массакүләм мәгълүмат чаралары	92 292	100 447	120 147	123 277	98 768	121 885,7

9. Сәламәтлек саклау	517	575	620	676	746	804,2
10. Социаль сәясәт	30 587	25 502	40 435	52 132	44 995	26 705,7
11. Физик культура һәм спорт	10 228	10 816	12 392	44 576	50 926	72 044,2
Статьяның исеме	Факт 2016	Факт 2017	Факт 2018	Факт 2019	Факт 2020	Факт 2021
12. Бюджетара трансфертлар	2 795	3 844	4 683	5 378	6 282	8 543,6
13. Дәүләт имуниципаль бурычына хезмәт күрсәтү	-	-	-	-	-	-
Профицит, дефицит (-)	-349	87 640	-8054	-62 880	68 934	137 702,1

Транспорт-логистика потенциалы

Бүгенге көндә районда транспорт системасы булдырылган һәм тотрыклы эшли, ул районның социаль-икътисадый үсешенә, халыкның конкурентлыкка сәләтлелеген һәм тормыш сыйфатын күтәрүгә ярдәм итә, киң юнәлештә транспорт элементларен гамәлгә ашыру максатыннан районның көньягында автомобиль юллары челтәрен үстерү перспективалары белән.

ЛМР транспорт каркасының нигезен федераль һәм төбәк әһәмиятендәге автомобиль юллары, тимер юллар линияләре, Идел һәм Кама суднолар йөрү фарватерлары, торба үткәргечләр трассалары тәшкил итә.

Район территориясендә торба үткәргечләрнең, автомобиль юлларының төп транспорт коридорлары уза, районда халыкара әһәмияттәге аэропорт урнашкан. Әлеге объектлар ярдәмендә районның гамәлдәге транспорт системасы районара (республика эчендәге) һәм шулай ук республиканың Россия Федерациясенә башка регионнары һәм башка илләр белән тышкы элементларга гамәлгә ашырыла. ЛМР автомобиль юллары челтәре муниципаль районның, Казан шәһәренең Шәһәр яны зонасының, тулаем алганда Россия Федерациясе субъектлары белән элементсен тәэмин итүче Казан-Оренбург автомобиль юлы белән; районның төньягын һәм көньягын республика башкаласы белән тоташтыручы «Столбище-Атабай» автомобиль юлы белән һәм муниципаль әһәмияттәге «Столбище-Атабай» автомобиль юлы белән тәкъдим ителә. Эре объектларның һәм административ үзәкнең районда төп юллар белән бәйлә аерым ролен федераль юллар («Казан» аэропортына килү), региональ яисә муниципаль әһәмияттәге юллар («Лаеш шәһәренә якынлашу») алып бара. «Шәле-Сорочьи Горы» тизйөрешле автомобиль юлы «Европа - Көнбатыш Кытай» халыкара транспорт маршруты төзи торган республика участогы составына керә, бу алга таба йөк ташу һәм районда пассажирлар агымы артуга һәм республиканың, илнең һәм дөньяның күрше регионнары белән район элементсен яхшыртуга ярдәм итәчәк.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының озынлыгы 569,8 км тәшкил итә.

Федераль һәм территориаль эһәмияттәге юлларга хезмәт күрсәтү АЖ гамәлгә ашырыла «Татавтодор», гомуми файдаланудагы жирле эһәмияттәге юлларга хезмәт күрсәтү - юлларны карап тоту шартнамәләре нигезендә, жирлекләр бюджетлары исәбеннән.

2021 елда юл эшләрен гамәлгә ашыру кысаларында район жирлекләрендә 143 миллион сумлык 13,5 километр жирле юл төзелгән һәм ремонтланган. 2022 елга юл эшләре программасы 175 млн сум тәшкил итәчәк, шуның 92 млн сумы Лаеш шәһәренең юлларын төзү һәм ремонтлауга юнәлдереләчәк.

Районда актив юл эшләре алып барыла. М-12 федераль трассасын төзү транспорт инфраструктурасын үстерүгә көчле этәргеч бирәчәк һәм районда бизнес үсешенә уңай йогынты ясаычак. Бу зур булмаган компанияләр, шулай ук эре холдинглар, шул исәптән чит ил компанияләре тарафыннан инвестицион программаларны гамәлгә ашырганда зур өстенлек булачак һәм районыбызның тулаем социаль-икътисадый үсешенә мультипликатив эффект күрсәтәчәк.

Аэропорттан Державин авылына кадәр «Казан-Оренбург» федераль трассасын киңәйтү турында карар кабул ителде, ул Сокура авылын йөрөп чыгуны үз эченә ала, объектны 2024 елда тапшыру планлаштырыла.

Тимер юл транспорты район территориясендә Горький тимер юлы «Казан - халыкара аэропорт» катнашучысы бар, аннан Усад авылы янында сәнәгать эһәмиятендәге тимер юл тармагы жавап бирә: «Кошчылык фабрикасына килү «Юбилейная».

ЛМР территориясе буенча көньяк-көнчыгыштан төньяк-көнбатышка таба «Әлмәт - Түбән Новгород» нефть үткәргече трассалары уза (нефть эшкәртү станциясе Комлы Кавал авылында урнашкан) һәм нефть продуктлары (бензин). Районның үзәк өлеше аша төньяк-көнчыгыштан көньяк-көнбатышка таба ике «Сургут-Полоцк» һәм «Холмогора-Клин» нефть үткәргечләре уза.

Торак-коммуналь хужалык һәм элементә

Торак-коммуналь даирәсе халыкны тормыш белән тәэмин итүнең мөһим тармакларының берсе булып кала. 01.01.2022 елга район территориясендә торак-коммуналь хезмәтләр күрсәтүче 19 предприятие эшли.

Гомумән алганда, торак-коммуналь хужалык системасы тотрыклы эшли. Даими контрольдә булган төп мәсьәләләрнең берсе - халыктан коммуналь хезмәтләр өчен түләүләрнең жыелуы, ул 2021 елда 97,1 % тәшкил итте.

Коммуникация һәм биллинг хезмәтләре базарында предприятие - «Таттелеком» ГАЖ Лаеш РУЭС һәм «Уфанет» АЖ (КДУС) үз эшчәнлеген гамәлгә ашыра. Район эчендәге телефон элементәсе цифрлы телефон станцияләре ярдәмендә тәэмин ителә.

Районда мобиль элементәне «МегаФон» ГАЖ, «МТС» ГАЖ, ПАО компанияләре тәэмин итә «Вымпелком» ЖЧЖ, «ТМТ» ЖЧЖ, «Т2 Мобайл» ЖЧЖ. Почта элементәсе хезмәтләрен

"Татарстан почтасы" ФДУП филиалы - "Россия почтасы" ФДУП филиалы "Татарстан почтасы" ФПХПнең Лаеш районы ЦОПП күрсәтә.

Районда халык саны 250 дән артык булган торак пунктларга интернет челтәренә киң колач белән керүне тәэмин итү өчен жепселле-оптик элемент линияләрен үткөрү эше тулысынча төгәлләнде, халыкның саны 100 кешедән артык булган торак пунктларга элемент урнаштыру эше алып барыла.

Банк эшчәнлеген район территориясендә «Россия Саклык банкы» ГАЖ һәм «Ак Барс Банк» ГАЖ башкара.

Шәхес үсеше өчен шартлар: мәгариф, мәдәният, спорт, яшьләр сәясәте

ЛМРда 25 мәктәпкәчә белем бирү учреждениесе эшли. Оештыру - хокукий форма буенча барлык муниципаль берәмлекләр дә. Аларда 2933 бала тәрбияләнә. Мәгариф учреждениеләре челтәре 26 мәктәптән тора. Укучыларның гомуми саны 6000 кешедән артык. Шулай ук балалар сәнгать мәктәбе , спорт мәктәбе, Мәктәптән тыш эш үзәге Комплекслы балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе.

9 балалар бакчасында ата-аналарның интеллектуаль, физик, сәнгать ягыннан балаларның эстетик үсеше буенча сорауларын канәгатьләндерү максатларында өстәмә түләүле хезмәтләр күрсәтелә.

Соңгы елларда районда 9 балалар бакчасы төзелде, 25 мәктәп һәм мәктәпкәчә мәгариф учреждениесе капитал ремонтланды.

Территориядә мәдәният һәм сәнгать учреждениеләренең алга киткән челтәре эшчәнлек алып бара, ул түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- 32 клуб учреждениесе;
- 28 китапханә;
- 2 музей;
- 1 учреждение киновидеохезмәт күрсәтү буенча.

Соңгы елларда аларның матди-техник базасы актив ныгыды. Районда 2021 елда тармакның матди-техник базасын ныгыту эше дәвам иттерелде: - Никольский авылында Мәдәният йорты бинасына капитал ремонт тәмамланган, Орел авылы Мәдәният йортына капитал ремонт ясала. Столбище авылында күпфункцияле үзәк төзелеше тәмамланды, тантаналы ачу 2022елның маенда булды.

Сәламәт һәм гармонияле үсеш алган буынны формалаштыру - физкультура һәм спорт кебек социаль өлкәнең билгеләнешенә берсе.

Район территориясендә тотрыклы рәвештә 175 спорт корылмасы эшли: 40 спорт залы, 90 спорт кыры һәм майданчыгы, 1 чаңгы базасы, 4 спорт-савыктыру комплексы, бер канат шугалак һәм 40 башка корылма. Район территориясендә төрле спорт төрләре буенча спорт секцияләрендә

9945 кеше эшли.

2022 елда Лаеш шәһәрндә «Орион» МБУ яшьләр үзәге ачыла.

«Татарстан Республикасында универсаль спорт майданчыклары төзү» республика программасы гамәлдә булган чорда урамда спорт белән шөгыйльләнү өчен 19 майданчык төзелгән.

Республика бюджеты акчаларыннан тыш, безнең район инвесторлар һәм меценатлар жәлеп итә.

Районда балаларның ялы программасы нәтижәле гамәлгә ашырыла, балигь булмаганнарның күзәтүчесезлеген, хокук бозуларын, наркотизацияләрне, экстремизмны һәм террорчылыкны профилактикалау буенча программа чаралары башкарыла, балалар һәм яшьләр ижтимагый оешмаларына ярдәм актив алып барыла. Яшьләр сәясәтен гамәлгә ашыру, шул исәптән район үзәгендә яшьләрнең ялын оештыру буенча кайбер хәл ителмәгән бурычлар бар.

Тормыш эшчәнлегә иминлегә: сәламәтлек саклау, социаль яклау, экология

Безнең эшнең өстенлекле юнәлеше булып халыкка социаль ярдәм күрсәтү һәм социаль хезмәт күрсәтү тора.

Бүгенге көндә халыкны социаль яклау өлкәсендә 2 төп социаль учреждение эшли: «Алтын көз» халыкка социаль хезмәт күрсәтү үзәге, «Мөмкинлекләре чикләнгән балалар һәм яшүсмерләр өчен тернәкләндерү үзәге» ДАУСО.

Медицина хезмәтләренең сыйфатын күтәрү һәм район халкының сәламәтлеген саклау социаль-икътисадый үсешнең мөһим юнәлеше булып тора.

Районның медицина учреждениеләре челтәре район үзәк хастаханәсеннән, 5 табиб амбулаториясеннән, 36 ФАПтан гыйбарәт. Тәүлек бие стационарда 10000 кешелек койка урыны белән 25,2 урын тәэмин ителә. Диспансерлаштыру кысаларында 2273 кеше тикшерелде.

Узган елда районның медицина учреждениеләре, барлык сәламәтлек саклау системасы кебек үк, яңа коронавировкалы инфекция таралуга каршы тору һәм район халкына үз вакытында медицина ярдәме күрсәтүне тәэмин итү шартларында үз эшчәнлекләрен дәвам итте.

Татарстан Республикасы халкына беренчел медицина-санитария ярдәмен камилләштерүгә юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру максатларында, 2021 елда Шуран авылында фельдшер-акушерлык пункты төзелгән.

Агымдагы елда «Цифрлы ФАП» республика пилот проекты кысаларында районның фельдшер-акушерлык пунктларын махсус медицина жайланмасы белән жиһазлау буенча эш алып бару планлаштырыла, аның булу үзәк район хастаханәсендә урнашкан участок табибының яшәү урыны буенча беренчел медицина ярдәме сорап мөрәжәгать иткән гражданнарга консультация алырга мөмкинлек бирәчәк.

Узган елда «Сәламәтлек саклауның беренчел звеносын модернизацияләү» федераль программасы кысаларында Рождествено табиблык амбулаториясенә капитал ремонт ясау

эшләрә башкарылды. Әлегә максатлар өчен Федераль һәм Республика бюджетлары акчаларыннан 18,4 млн. сум акча бүлөп бирелде һәм 3,1 млн. сумлык медицина жиһазлары һәм оештыру техникасы сатып алынды.

Сәламәтлек саклауны модернизацияләү кысаларында агымдагы елда район медицина учреждениеләрә өчен 16 млн. сумнан артык күләмдә заманча медицина жиһазлары кайтарылды.

Туучылар санының кимүе һәм халыкның үлүе арту белән бәйлә катлаулы демографик хәлгә карамастан, 2021 елда район республика муниципаль берәмлекләре арасында рейтинг буенча иң яхшы демографик күрсәткечләр теркәлгән 4 нче урынны алды.

Үсеш очрақларының артуы белән бәйлә рәвештә, 2021 елның октябрәнән Үзәк район хастаханәсе базасында 44 койкага ковид госпитале жәеләчәк.

Республика программалары гамәлдә булган чорда без беренчел медицина ярдәме күрсәтүгә бәйлә мәсьәләләрне хәл итә алдык диярлек.

Сәламәтлек саклау министрлыгы рейтингында безнең үзәк район хастаханәсе 9 нчы урынны алып тора.

Эколого-географик позицияләрдән ЛМР ның заманча экологик вәзгыятә уртача киеренкелектә буларак бәяләнә һәм кайбер сәбәпләр һәм факторлар белән билгеләнә, алар исәбенә, беренче чиратта, техноген (райондагы күп санлы сәнәгать предприятиеләрә булу, Казан шәһәрә һәм күрше муниципаль районнар территориясеннән пычраткыч матдәләрне трансчик аша күчәрү, территорияне сөрүнең югары проценты, тыгыз транспорт чөлтәрә (шул исәптән, торба үткәргеч транспорт) һәм инженерлык коммуникацияләре чөлтәрә, һәм, ниһаять, «Казан» халыкара аэропорты булу) һәм табигый (каз-чөкырлар чөлтәрә, жир асты сулары ятмалары булу, карйөзне су басу һәм су басу урыннары булу) керә. ЛМР территориясе уртачадан югары дәрәжәдә характерлана торган техноген йөкләнеш кичерә һәм аерым локаль проблемалы участоклар белән экологик имин булмаган территорияләргә кертелергә мөмкин.

ЛМР социаль-икътисадый үсешендә барлыкка килгән төп күрсәткечләргә анализ

4 таблица

ЛМР социаль-икътисадый үсешендә төп күрсәткечләре 2017-2021 елларга ЛМР социаль-икътисадый үсеш программасын гамәлгә ашыру нәтижәсендә ирешелгән ЛМР социаль-икътисадый үсешендә төп күрсәткечләре

Күрсәткечләр	Үлчәү бердәмлеге	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел
1. 1. Икътисади Күрсәткечләр						
Даими халык саны ((уртача еллык)	Мең кеше	42,07	43,65	45,94	49,16	53,22
	% узган елга карата	103,4	103,8	105,2	107	108,2
Тулаем территориаль продукт	млн.сум.	23097,3	26353,6	30978	39165,4	40024

(ВТП)	% узган елга карата чагыштырма баялардә	108,7	103,4	113,2	126,4	87,7
Үзләре житештергән төяп жибәрелгән товарлар, үз көчләре белән башкарылган эшләр һәм хезмәтләр күләме	млн.руб. % узган елга карата чагыштырма баялардә	31883,4 121,2	29801,0 88,3	34560,2 128,9	47014,3 145,6	56785,3 96,7
Барлык категория хужалыктарда авыл хужалыгы продукциясе	млн.руб. % узган елга карата чагыштырма баялардә	7464,9 102,1	8368,4 111,4	5730,7 68,5	9924,5 166,8	8299,6 79,9
Төп капиталга инвестицияләр күләме хисабына	млн.руб.	10196,5	23179,3	12669,7	14371,6	14336,2
барлык финанслау чыганакалары	% узган елга карата в чагыштырма баялардә	109,61	215,89	51,2	107,4	95,1
Торак йортларны барлык чыганакалар хисабына файдалануга тапшыру финанслау	тыс.кв.м % узган елга карата	96,2 102,7	96,2 100,1	115,1 119,6	192,9 167,6	167,3 86,7
Халыкның гомуми торак мөйданы белән тәмин ителеше	1 кешегә кв. м. % узган елга карата	35,9 102,9	36,7 102,2	36,9 100,5	38,1 103,2	39,3 103,1
Хезмәт хақы фонды	млн.сум. % узган елга карата	7021,1 114,5	7895,8 112,5	11246,5 142,4	11171,4 99,3	13930,7 124,7
Төркәлгән эшсезләр саны	кеше % узган елга карата	27 81,8	27 100,0	40 148	155 387,5	49 31,6
Эшсезлек дәрәжәсе	%	0,15	0,14	0,21	0,78	0,23
2. Тормыш дәрәжәсе						
Жан башына керемнәр	сум	19634,1	22580,9	25198,3	24922,5	26299,5

уртача бер ай эчендә	% узган елга карата	97,6	115,0	111,6	98,9	105,5
Уртача айлык хезмәт хакы (предприятиеләрнең тулы даирәсе буенча) (уртача ел өчен)	руб.	36385,7	39979,8	48262,4	57296,13	59345,3
	% узган елга карата	111,4	109,9	120,7	118,7	103,6
3. Кулланучылар базары						
Ваклап сату әйләнеше	млн.сум.	3167,9	3542,0	3770,6	3942,9	6430,5
	% узган елга карата	107,2	109,2	102,4	100,4	151
Халыкка түләүле хезмәт күрсәтү күләме	млн.руб.	592,5	1070,3	525,7	254,83	358,85
	чагыштырма бәяләрдә, % узган елга карата	104,2	173,9	46,8	47,0	135

Озак сроклы максатлар һәм максатчан параметрлар 2019-2021 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының социаль-иқтисадый үсеш стратегиясендә билгеләнде. Максатчан индикаторларга ирешүне бәяләү 4 нче таблицادا чагылыш тапкан.

ЛМР жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә соңгы еллардагы төп юнәлешә район иқтисадының алга таба үсешә, социаль йөкләмәләр үтәү һәм халыкның тормыш сыйфатын яхшырту, шул исәптән милли проектларда гамәлгә ашырылуны исәпкә алып.

Шәһәр һәм авыл халкы булган муниципаль районнарның социаль-иқтисадый үсешә рейтингында ЛМР 1 урынны алды һәм гомуми рейтингта Казан һәм Әлмәт кебек эре муниципалитетлар белән бергә лидерлык позицияләрен саклап калды.

Ирешелгән нәтижәләр - бюджет барлыкка китерүчә сәнәгать предприятиеләре, авыл хужалыгы оешмалары, шулай ук кече һәм урта бизнес коллективларының тотрыклы эш күрсәткече ул.

4 нче таблицадан күрәнгәнчә, ЛМР социаль-иқтисадый үсешенә төп күрсәткечләренә үсеш темплары уртача республика күрсәткечләренән артып китә. Шулай итеп, тулай территорияль продуктның үсешә узган елга 102,2% тәшкил итте. Хезмәт хакы үсешә 103,6 % тәшкил итте.

Үсеш күрсәткечләре үсешенә уңай динамикасы билгеләнде. 56,8 миллиард сумга кадәр үз производствосы товарларын төяп жиберү арткан.

Инвестицияләренә гомуми күләме 14,3 миллиард сум тәшкил итте, бу 99,8 % тәшкил итә. 2020 елга.

2.1. Территория үсешенә тышкы факторлары

Килеп чыгуның табигате буенча тышкы факторларның муниципаль районның социаль-икътисадый системасына катнашы юк, әмма алар үзара бәйләнгән һәм эчке факторларны формалаштыруга төп йогынты ясый. Аларга муниципаль район ягыннан еш кына йогынты ясап булмый йә мөмкин түгел, йә шактый кыен һәм нәтижәсез була, шуңа күрә Стратегияне гамәлгә ашырганда аларның йогынтысын, аларның үзгәрү һәм муниципаль район системасына йогынты ясау фаразын исәпкә алып, кайбер билгеләнгән шартлар буларак исәпкә алырга кирәк. Шулай итеп, ЛМР социаль-икътисадый үсеш процессын гамәлгә ашыруның төп үзенчәлеге булып аның тышкы факторларга турыдан-туры бәйлеләге тора, ул исә 2030 елга кадәр Татарстан Республикасының социаль-икътисадый үсеш стратегиясен гамәлгә ашыру процессын нигездә билгели.

5 таблица

ЛМР үсешенә йогынты ясый торган тышкы факторлар

№ п/п	ЛМР үсешенә ярдәм итүче тышкы факторлар	ЛМР үсешенә тоткарлыгый торган тышкы факторлар
1	Районның социаль-икътисадый үсеш сәясәтенә йогынты ясый торган федераль һәм региональ законнар (дәүләт һакимияте органнарының норматив-хокукый актлары)	Төбәктә үз эшчәнлеген алып баручы табигый монополияләрнең балансыз бәя һәм тариф сәясәте
2	Муниципаль район икътисадының һәм социаль өлкәсенә аерым секторларын үстерүгә дәүләт ярдәме	Россиядә һәм чит илләрдә базарның гомуми конъюктурасы тарафыннан билгеләнә торган әзер авыл хужалыгы продукциясенә бәяләрдиритеты
3	Республиканың икътисадый потенциалында муниципаль районның стратегик һәм территорияль әһәмияте	
4	Кече бизнеска ярдәм өлкәсендә коррупция дәрәжәсен киметү һәм административ киртәләрне жиңү белән бәйле гамәлдәге дәүләт сәясәте	

5	Икътисадый сәясәттә региональ хакимияткә инвестиция өстенлекләре
6	Бюджетара мөнәсәбәтләр һәм финанс ресурсларын муниципаль районның социаль инфраструктурасын үстерүгә бүлү
7	Руһи, интеллектуаль, физик һәм мәдәни үсеш өлкәсендә гамәлдәге дәүләт сәясәте
8	Милли проектларны гамәлгә ашыру

2.1. Конкурентлык өстенлекләре һәм үсешнең төп проблемалары

ЛМРның перспективалы үсешә өчен файдаланылырга тиешле уникальлек, конкурентлы өстенлекләр һәм югары үсеш дәрәжәсенә ирешү өчен чишелеш таләп итә торган төп проблемалар. Аларны хәл итүгә ЛМРның социаль-икътисадый үсешә стратегиясә юнәлтеләчәк. 6 нчы таблицада күрсәтелгән.

6 таблица

Конкурентлык өстенлекләре һәм үсешнең төп проблемалары

Сфера лар	Конкурентлык өстенлекләре	Төп проблемалар
Ресурс потенциал		
	уңайлы икътисади-географик урнашуы Көнъяк-Татарстан Республикасының көнчыгышында ярты сәгатьлек Казан шәһәреннән, якын – тирә авыллар республикадан ун минутлык ераклыкта урнашкан табигый ресурсларга һәм логистик үсеш өчен киңлекләргә ия үсеш алган юл хәбәрләре («Казан-Оренбург» трассасы һәм Шәле-Сорочьи Горы «тизйөрешле автомобиль юлы «юл элементәсе формалаша торган халыкара транспорт участогы составына керә маршруты «Европа-Көнбатыш Кытай»), воздушными Казан халыкара аэропорты һәм су элементләре (Куйбышев сусаклагычы) белән танышу ЛМР Территориясендә бар республикада иң зур аэропорт– «Казан халыкара аэропорты» транспорт үтемлелеге	

<p>Географик урнашуы</p>	<p>социаль Индикаторы күрсәткече буенча район төркемгә керәт транспорт үтемлелеге уңайлы булган районнар чөлтәрдә, анда бу күрсәткеч 1 сәгатьтән артмый үзләштерү дәрәжәсе буенча район территориясе үзләштерелгән урта территорияләргә карый.</p>	
<p>Табиғый ресурс потенциалы</p>	<p>район территориясендә уңай климат Идел-Кама дәүләт табигать биосфера тыюлыгының бер өлеше кирпеч, торф, ком-гравий катнашмалары, ком һәм известьташ житештерү өчен балчык ятмаларының зур запаслары,</p>	<p>жирнең ресурс потенциалы сыйфатын начарайту.</p>

	хужалык эшчэнлеген киңәйтү өчен су объектлары булу	
		туфракның ундырышлылыгын деградацияләү
Халыкның тормыш сыйфаты		
Демография	миграция үсеше, туучылар саны арту хисабына киләчәктә халык саны арту, үлүчеләр саны кимү	халыкның үлүчеләр саны югары
Халыкның яшәү дәрәжәсе. Хезмәт хакы	хезмәт хакы үсеше	Казанга югары квалификацияле белгечләр китү
	халыкның сатып алу сәләте үсеше	тармакара дифференциациянең югары дәрәжәсе уртача айлык хезмәт хакы
Халыкны социаль яклау	халыкны социаль яклау органнарының югары нәтижелелеге	пензионерларның, аз тәмин ителгән гаиләләрнең, район халкының гомуми санында шактый өлеше
	районның социаль хезмәтеннән даими ярдәм булу	авыр тормыш хәленә эләккән гаиләләргә адреслы ярдәм системасын камилләштерү
	аз керемле район халкы	
	адреслы социаль ярдәм күрсәтү	
	өлкән яшьтәге ялгыз гражданның һәм инвалидларның өйләрендә социаль хезмәт күрсәтү	
Торак-коммуналь өлкәсе һәм төзекләндерү	электр тапшыру линияләрен, трансформатор подстанцияләрен ремонтлау һәм реконструкцияләү буенча даими эш алып барыла	
	ТКХ максатчан программаларын үтәү	торак фондының югары тузганлыгы дәрәжәсе

	торак-коммуналь комплексын реформалаштыру һәм модернизацияләү	коммуникацияләрнең сизелерлек тузуы (жылылык трассасы, канализация, суүткәргечләр, электр челтәрләре)
	КФЙга ел саен агымдагы һәм капиталъ ремонт үткәрү	энергияне саклау технологияләрен зәгыйфь кертү
Торак төзелеше	торак төзелеше өчен кабул ителгән территорияләр булу.	торак төзелеше өчен инженерлык
	хосусый секторда да, социаль ипотека программасы буенча да, авария хәлендәге торактан гражданнарны күчерү буенча да торак йортлар төзү актив алып барыла	инфраструктурасын үстерү житәрлек түгел
Здравоохранение	авырулар санын киметүгә юнәлтелгән максатчан программаларның булуы һәм тормышка ашырылуы	квалификацияле табибларга кытлык зур кадрлар, аеруча тар юнәлешләр
	дәвалау учреждениеләре, ФАПлар челтәре шактый үсеш алган	пенсия яшендәге табиб кадрларының бик югары дәрәжәсе
	халыкны, беренче чиратта, ташламалы категорияләренә дарулар белән тәэмин итүне камилләштерү	район дәвалау учреждениеләрен заманча медицина белән житәрлек матди-техник тәэмин итмәү жиһазлар һәм оргтехника белән
Мәдәният, физкультура һәм спорт	мәгарифне үстерү район программасын тормышка ашыру	мәгариф системасында кадрлар яңартуның түбән динамикасы
	яшь педагогларны жәлеп итү	мәктәпкәчә учреждениеләрдә урыннар житмәү
	балаларны кружка эшенә жәлеп итүнең югары дәрәжәсе	Заманча мәгариф технологияләрен житәрлек кулланмау
Мәдәният, физкультура һәм спорт	районда мәдәни-ял һәм спорт-массакуләм эшнәң югары дәрәжәсе	спорт корылмаларының һәм мәдәният учреждениеләренә матди-техник базасын тиешенчә үстермәү
	тарихи һәйкәлләр булу	районда спорт эшләрен үткәрү өчен белгечләр житмәү
	территориянәң милли традицияләрен саклау һәм үстерү	
	йөзү бассейны булу	
	высокая доля населения, регулярно занимающегося физкультурой и спортом	
	гражданнарның ял итү урыннары	
Потребительский рынок	район территориясендә сәүдә объектлары һәм жәмәгать туклануы предприятиеләре саны арту	көнкүреш хезмәтә күрсәтү һәм юл яны хезмәтләре житмәү
	сәүдә мәйданнарын арттыру	бу өлкәдә квалификацияле кадрлар житмәү

Яшьләр сәясәте	яшьләрнең жәйге ялын, сәламәт яшәү рәвешен оештыруда ярдәм итү	яшьләр өчен житәрлек үсеш алмаган ял
	жирле үзидарә органнары тарафыннан яшьләр сәясәтен гамәлгә ашыру	Начар матди-техник база муниципаль спорт һәм ял учреждениеләрендә
Экономик потенциал		
Сәнәгать	сәнәгать производствосы үсеше	Гүбән инновацион активлык
	сәнәгать продукциясен житештерүне арттыру	хәзерге төп житештерү фондларының мөмкинлекләрен тулысынча кулланмау
	тотрыклы эшләүче кече һәм урта бизнес сәнәгать предприятиеләренә ия булу	
	житештерелә торган продукциянең югары сыйфаты көндәшлеккә сәләтлелеге	
	житештерелә торган продукцияне экспортлау	
Авыл хужалыгы	игенчелек һәм терлекчелек үсеше	булган терлекчелек комплексларын яңаларын төзү һәм модернизацияләү кирәклегенә
	авыл хужалыгы предприятиеләренә ярдәм итү буенча өлкә һәм федераль программаларда катнашу	районда сөт сату авыр
	гаилә фермаларын актив үстерү	авыл хужалыгы товар житештерүчеләренә тотрыксыз финанс хәле
	коллектив һәм фермер хужалыкларын үстерү	авыл хужалыгы предприятиеләренә искергән матди-техник базасы
	шәхси ярдәмче хужалыкларның үзбездә житештерелгән продукциясен сату өчен каралган	эшче кадрлар һәм югары квалификацияле белгечләр житмәү
Эшкуарлык эшчәнлегенә	кече һәм урта эшкуарлыкка ярдәм итү программасы эшләнә	тар кече һәм урта бизнес хезмәтләре профиле

	район эшкуарлары Ижтимагый советының актив эше	
	эшсез гражданның үзмәшгульлеген оештыру	
	муниципаль районның кече һәм урта эшкуарлык субъектларының финанс-кредит ресурсларына керүен тәмин итү	
	районның кече һәм урта предприятиеләре һәм шәхси эшмәкәрләре санын арттыру	
	районның кече предприятиеләрендә эш урыннары санын арттыру	
	муниципаль һәм шәхси дәрәжәдәге сәнәгать паркларын актив булдыру	
Кадрлар потенциалы		
Халыкның мәшгульлеге	потенциаль ирекле эшче көче булу	заманча эшче һөнәрләренң квалификацияле кадрлары дефициты
	вакантлы эш урыннары һәм эшсез гражданны эшкә урнаштыру турында мәгълүмат бирү буенча район предприятиеләре һәм оешмалары белән хезмәттәшлек	вакантлы эшләрнең аз хезмәт хакы
	югары мобильлек кадрлар	икътисади актив халыкның маятник миграциясе
	эшсез гражданны белән эш белән тәмин итү хезмәтенң интенсив эше	
	яшүсмерләрне вакытлыча эш белән тәмин итүне оештыру	
	республикада эшсезлек дәрәжәсе түбән күрсәткечләрнең берсе	
Муниципаль районның идарә системасы һәм жирле үзидарә	оештыру структурасы, нигездә, муниципаль берәмлекнең законнары һәм Уставы белән билгеләнгән бурычларга һәм вәкаләтләргә туры килә	районда муниципаль хезмәт эшчәнлеген оештыруны вакытында камилләштерү зарур
	республика законнарын эшләүдә катнашу	
	муниципаль хезмәткәрләренң квалификациясен даими яңадан эзерләү һәм күтәрү	
	район муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләү өчен кадрлар резервына анализ ясала	

Район бюджеты			
Бюджет потенциалы	муниципаль милекне арендаудан бюджет керемнәре арту	муниципаль куллануның эффективлығы	милекне түбән
	предприятиеләрдән, шул исәптән кече һәм урта бизнестан салым керемнәре арту		
Инвестиция эшчәнлегә			
Инвестиция потенциалы	уңайлы географик урнашу	инвесторлар өчен ачык хокук кыры булмау.	
	авыл хужалыгы, сәнәгать һәм башка куллану өчен жир ресурслары һәм ирекле майданчыклар булу	перспектив проектларга уртак (Дәүләт һәм шәхси) инвестициянең яңа формаларын эзләү	
	сәнәгать һәм эшкуарлык үсешенә ярдәм итүче транспорт һәм инженерлык инфраструктурасы булу	инвестицияләр жәлеп итү буенча ЛІМРДА структур бүлекчәләр булмау	
	районның ирекле инвестицион майданнарына профильле инвесторларны жәлеп итү	электр һәм газ белән тәмин итү чөптәкләренә проблемалы тоташу	
	инвестиция эшчәнлеген башкару өчен инфраструктураны яхшырту		
	муниципаль инвесторларга күрсәтелә торган ярдәм механизмнары актив тормышка ашырыла		

3. Лаеш муниципаль районының үсеш сценарийлары

Тышкы шартлар фаразының билгесезлеге ЛМР Стратегиясен гамәлгә ашыруның сценар вариантларын куллану зарурлыгын китерә. Стратегияне эшлэгәндә өч сценарий тәкъдим ителде:

- 1 сценарий - инерцион (ресурс чикләүләренең кырыс сценарие);
- 2 сценарий - төп (ресурс чикләүләренең уртача сценарие);
- 3 сценарий - оптимистик (ресурс чикләүләренең йомшак булуы сценарие).

Инерцион сценарий. Әлеге сценарий икътисадый үсеш темпларының тизләнүен күздә тотмый (тышкы факторлар йогынтысына карап хәлнең вакытлыча начараюы мөмкин, бу шартлар өчен инерцион пессимистик сценарий каралачак), үсеш "стандарт" инерцион трендлар буенча бара, ресурс чикләүләре үтелмәячәк. Ресурс чикләүләрен исәпкә алып, фәкать иң өстенлекле һәм ресурс мөмкинлекләре аз булган проектлар гына гамәлгә ашырыла (проектларны гамәлгә ашыру срокларын соңрак вакытка күчерергә мөмкин). Сценарийның төп параметрлары:

- Район икътисадының күпчелек тармакларының конкурентлык сәләтен иң яхшы чит ил житештерүчеләре дәрәжәсеннән аз гына киметүне тәмин итәрлек тотрыклы үсеш моделен формалаштыру максатында традицион өлкәләрдә конкурентлык өстенлекләрен беркетү һәм киңәйтү, бу районның икътисадый структурасын аз гына модернизацияләүгә китерәчәк.;

- кеше капиталының аз гына үсеше;

- икътисадның һәм социаль өлкәнең чагыштырма өстенлекләрен гамәлгә ашыручы озак сроклы өстенлекле проектларның һәм программаларның чикләнгән санын гамәлгә ашыру;

- инвестицион жәлеп итүчәнлекнең аз гына үсеше;

- пространство үсеше шартларын булдыру;

- регионара һәм халыкара социаль-икътисадый киңлеккә интеграцион процессларны киңәйтү;

- баланслы тотрыклы үсешкә ярдәм итә торган институциональ мохитне үстерү;

- иминлекнең тотрыклы дәрәжәсе.

Инерция сценариена 16 нчы таблицадагы индикаторларның минималь күрсәткечләре туры килә.

Төп сценарий. Әлеге сценарий ресурс чикләүләрен жинүгә юнәлдерелгән кирәкле чаралар күреләчәген күздә тотта. Фаразлана торган срокларда гамәлгә ашыру куркынычы түбән булган проектлар һәм югары куркынычлар белән бәйле берничә төп эре проект гамәлгә ашырыла. Сценарийның төп параметрлары:

- район үсеше потенциалын гамәлгә ашыруның югары дәрәжәсе;

- - традицион өлкөлөрдө конкурент өстенлеклөрнө ныгыту һәм киңәйтү (шул исәптән технологик дәрәжәне арттыру һәм икътисадның һәм социаль өлкәнең барлык тармакларында хезмәт житештерүчәнлеген үстерү нигезендә), кластерлы активлашу нигезендә тотрыклы баланслы үсеш моделен булдыру максатында яңа тармакларда конкурентлык сәләтен үстерүне стимуллаштыру;
- - югары муллык, социаль иминлек, татулык һәм иминлек нигезендә социаль өлкәне тирән модернизацияләү аша кеше потенциалын үстерү;
- - икътисадның чагыштырма өстенлекләрен гамәлгә ашыручы озак сроклы өстенлекле проектларның һәм программаларның күпчелеген гамәлгә ашыру;
- - инвестиция климатын сизелерлек яхшырту, шул исәптән чит ил инвесторлары өчен дә;
- - нисбәтле пространство үсеше (икътисадый үсешнең яңа үзәкләрен төзү, пространство сыйфатын үстерү) һәм регионара һәм халыкара социаль-икътисадый киңлеккә сизелерлек интеграцияләү;
- - тотрыклы үсешкә ярдәм итә торган институциональ мохит булдыру. Төп сценарийга 16 нчы таблицадагы индикаторларның максатчан күрсәткечләре туры килә.

Оптимистик сценарий. Үсеш потенциалын тулысынча ачу, глобаль конкурентлык сәләтенә ирешү күздә тотыла. Кластерлы активлашу уңышлы гамәлгә ашырыла: тулысынча «заманча икътисад» модернизацияләнә, «акыллы икътисад» секторы төзелә (билгеләнгән проектларның күбесе план срокларында гамәлгә ашырыла).

Оптимистик сценарийга 16 нчы таблицадагы индикаторларның максималъ күрсәткечләре туры килә.

ЛМР Стратегияне гамәлгә ашыру нәтижәсендә балаларга яшәү һәм тәрбия бирү өчен уңайлы урынга әверелергә тиеш, ул үз халкына ижади потенциалны үз-үзен тормышка ашыру һәм ачу өчен уңай шартлар тудырырга тиеш, моңа аеруча сәләтле, белемле һәм амбициоз кешеләр өчен киң карьера мөмкинлекләре дә керә. Районда, әйләнә-тирә мохитнең сыйфатын, социаль тәминат дәрәжәсен, сыйфатлы белем бирү һәм медицина хезмәте күрсәтү, иминлек, шулай ук алга киткән торак-коммуналь инфраструктураны да кертеп, тормышның югары стандартларына ирешелде.

ЛМР - тотрыклы үсеш территориясе. Бу - үз халкына бер үк вакытта тотрыклы (оешманың төп кагыйдәләре), имин, сыгылмалы (төрле үзгәрешләр өчен ачык система) һәм экология таләпләрен хөрмәт иткәндә икътисадый яктан нәтижәле булган тормыш һәм идарә шартларын тәмин итүче территория.

ЛМР - үз халкыныкы, киләчәк буыннарны мирас итеп алырга тиешле икътисадый, социаль һәм мәдәни файда булып тора. Бу - бик яхшы репутацияле территория, бу, беренче чиратта, ЛМРның төп байлыгын тәшкит итүче халкы хезмәте. Район халкы ЛМРның үсешнең уникаль ресурсларының киң спектры бар дип ышана, хәзерге вакытта алар территория үсешенә житәрлек дәрәжәдә файдаланылмый. ЛМР аларны кулланганда сыйфатлы тормыш һәм эшлекле мохите булган һәм актив жирле бергәлек булган күп функцияле территория буларак үсешнең тотрыклы перспективалары бар.

ЛМР килэчэген төп күзаллау: ЛМР - динамик үсеш территориясе, яшәү һәм кеше потенциалын үстерү өчен уңайлы, югары инвестицияләр жәлеп итүчәнлеге һәм бизнес-бергәлек үстергән территория.

- Уңайлы тормыш мохите булган территория, ул халыкны матди булмаган характердагы югары сыйфатлы ижтимагый хезмәтләрнең тулы спектрына (сәламәтлек саклау, мәгариф, мәдәният һ.б.) һәм матди характердагы (торак, эчә торган су, энергия, транспорт һ.б.) керү мөмкинлеген тәмин итә. Әлеге хезмәтләргә тиешле дәрәжәдә даими ярдәм күрсәтү территория үсешенә тотрыклылыгының төп шарты булып тора.
- Түбән техноген йөкләнешле Территория. Бу күзлектән караганда, Лаеш һәм район яшәү өчен урын буларак балансланган система рәвешендә үстерергә тәкъдим ителә.
- Шәхеснең чәчәк атуы һәм белемгә һәм мәгълүматка ирешү өчен махсус урын булырга тиеш, биредә булган күпсанлы үзенчәлекләрне һәм мәдәниятләрне берләштерүче һәм үзара баетучы территория белем икътисадының оптималь үсеше урыны.
- Актив һәм белемле Яшьләр территориясе. Яшьләрнең жирле һәм төбәк дәрәжәсендә ижтимагый тормышта катнашуы гражданның ижтимагый тормышка жәлеп итү буенча гомуми сәясәтнең бер өлеше булырга тиеш.
- Социаль бердәмлек территориясе. Бер-беребезнең толерантлыгы һәм кабул ителүе, бер территориядә уңайлы һәм нәтижәле яши белү - без омтылган ЛМР халкының төп образы. Аерым урыннарда яисә социаль төркемнәргә тискәре мөнәсәбәт белән көрәш. Теге яки бу халык төркеменә тискәре мөнәсәбәт аның жирле бергәлеккә карау тойгысын боза, аның кысаларында бу төркем яши. Яшәү урынына бәйсез рәвештә, барлык халыкның сорауларын игътибар белән өйрәнәргә һәм аларга җавап бирергә кирәк.
- Жирле бергәлек эгъзаларының нәтижәле хезмәттәшлеге территориясе. Район эшчәнлегенә барлык өлкәләрендә ижтимагый советлар челтәре төзәргә, ижтимагый оешмалар формалаштыруны стимуллаштырырга кирәк. Идеалда һәр кеше диярлек территориянең теге яки бу проблемасын хәл итүгә катнашы булсын өчен бурыч куелган..
- Территория с эффективной системой управления, обеспечивающей создание стабильных рамок действий и потенциала для коллективной деятельности, основанных на политике территориальной сплоченности, равномерной концентрации усилий как на функциях по перспективному развитию территории, так и на функциях обеспечения текущей деятельности.
- Табигый һәм социаль характердагы һәлакәтләрдән үз халкын яклауны тәмин итә торган хәвефсез территория.

ЛМР — СӘЛАМӘТЛЕК, ЯЛ ҺӘМ БИЗНЕС-ЭЛЕМТӘ ТЕРРИТОРИЯСЕ.

- ЛМР югары технологияле производстволар һәм инновацияләр өлкәсендә проектлар гамәлгә ашырыла торган иң матур урыннарның берсе.
- Уникаль тарихи-мәдәни һәм тарихи-архитектура иясе һәм аны саклаучы
- мохит.
- ЛМР Республиканың көньяк-көнчыгышында -стратегик территория табигый-ресурс, икътисадый һәм мәдәни-тарихи потенциалны яраштыруның уникаль мөмкинлекләре белән.
- ЛМР - икътисадый һәм мәдәни-тарихи потенциалның уникаль кушылмасына ия булган, шул ук вакытта кабатланмас тарихи-рухи үзләштерүне, традицияләрне саклап калган һәм төрле үсеш дәверләренең акыл ягыннан күчүчәнлеген үзгәрткән территория. тия.

ЛМР – ИНВЕСТИТОРЛАР ӨЧЕН ИМИН ҮСЕШ ТЕРРИТОРИЯСЕ

- Бизнесны уңышлы алып бару һәм кертелгән ресурсларны югары капитализацияләү территориясе.
- Хакимият һәм бизнесның партнерлык мөнәсәбәтләре территориясе.

ЛМР – КУНАКЛАР ҺӘМ ТУРИСТЛАР ӨЧЕН ОНЫТЫЛМАС УРЫН

- Уникаль тарихи-мәдәни һәм тарихи-архитектура мирасы, үзгәрткән горел-гадәтләре булган, аларны дөньяның барлык почмакларыннан кунакларны туристлык жәлеп итү объектына әйләндергә мөмкин булган территория.

- Территория - уникаль табигый-ландшафт потенциалы булган территория, бу жирле хакимият тарафыннан танып белү, табигый һәм экологик туризм территориясендә территорияне үстерү аша территория икътисадының нәтижәләгән күтәрүнең мөһим элементы буларак карала.

- Фестивальләр һәм бәйрәмнәр үткәру өчен уңайлы территория. Кунакчылык, күңел ачу һәм ял итү инфраструктурасын үстерү өчен кызыклы территория.

ЛМР стратегиясе үсешнең төп сценарие буенча эшләнә.

ЛМР 2030 Стратегиясендә каралган икътисадый зона нигезендә Казан шәһәр агломерациясенең актив үсеш зонасына, шулай ук «Идел-Кама агымы» экозонасы кысаларында яр буе территорияләренең актив үсеш зонасына керә.

Казан икътисадый зонасының тармак структурасы химия сәнәгате (химия һәм нефть химиясе), электр энергетикасы, машина төзелеше (авиатөзелеш, судно төзелеше, электр жиһазлары житештерү), жиңел сәнәгать, агросәнәгать комплексы, яңа төзелеш һәм төзелеш материаллары житештерү тармаклары белән билгеләнә. Югары белем бирү һәм хезмәтләр күрсәтү комплексы тупланган Казан һәм агломерация аерым роль уйный..

Казан икътисадый зонасын перспектив күзаллау - хужалык эшчәнлеген индустриализацияләүгә юнәлдерелгән шәһәр агломерациясенәң инновацион үсеш территорияләрен һәм барлыкка килә торган йогынты поясының авыл территорияләрен интеграцияләү пространствосы. Казан икътисадый зонасы - «акыллы» икътисадның үсеш территориясе. Пространство үсеше бишенче торышка һәм перспективада алтынчы технологик торышка күчүне хуплауга юнәлдерелгән..

Казанның һәм аның яңа иярченнәре Иннополис һәм Смарт Сити Казанның перспективалы функцияләре (ЛМР территориясе):

- алдынгы университет үзәге һәм дөньякүләм дәрәжәдәге фәнни-тикшеренү үзәге;
- глобаль конкурентлыкка сәләтле мәгълүмат-технология полюсы;
- «Идел-Кама» үсеш полюсының финанс үзәге;
- транспорт-логистика хабы.

Югарыда формалаштырылган максатларга һәм бурычларга ирешү өчен кайбер проблемалар бар, аларның бер өлеше ЛМР стратегиясен гамәлгә ашыруның планлаштырыла торган чорына системалы характерда. Әлеге проблемаларны хәл итү ЛМР дәрәжәсендә идарәчел һәм хужалык карарларын кабул итү яссылыгында гына түгел, ә республика һәм Россия Федерациясе дәрәжәсендә мондый карарлар кабул итү системасында да ята.

ЛМР стратегиясен эшләүгә кадәр Казан агломерациясе зонасына керүче муниципаль районнар житекчеләре һәм белгечләре катнашында стратегик сессия уздыру эше барды. Аны үткәрү ЛМР авыл жирлекләре башлыклары сораштырулары һәм институциональ матрица нигезенә яткан институциональ факторларны формалаштыру нәтижәләре буенча төзелгән.

3. Территорияне үстерүнең стратегик өстенлеклэре

3.1. Халыкның тормыш сыйфатын күтэрү

Социаль өлкә тармакларының үсеше соңгы елларда ЛМРда кеше капиталын үстерүнең уңай шартларын тээмин итү өчен нигез салды.

Мәгариф. ЛМР мәгариф системасы районның социаль өлкәсендә иң эреләреннән берсе. Ул үз эченә 55 мәгариф учреждениесен ала, шул исәптән: 26 мәктәп, 25 мәктәпкәчә белем бирү учреждениесен; Лаеш интернат-мәктәбе, Лаеш балалар йорты, Лаеш техник-икътисад техникумы.

2020-2021 уку елы башына район мәктәпләрендә укучыларның гомуми саны 4121 кеше тәшкил итә. Мәктәпкәчә мәгариф учреждениеләрендә тәрбияләнүчеләрнең гомуми саны - 2933 кеше.

2021 елда сыйнфый-комплектларның уртача тулылыгы арта (шәһәр жирлегә - 20 кеше, авыл жирлегә - 12 кеше) һәм 1 укучыны тоту бәясе арта. Бер укучыга чыгым бәясенәң үсеше 103% тәшкил итте.

"Икенче сменада шөгылләнүче укучыларның чагыштырма күләме 2019-2020 уку елында 10,4% тан 2020-2021 уку елында 13,5% ка кадәр арта..

Район территориясендә муниципаль мәктәпкәчә мәгариф учреждениеләре челтәрен саклап кала алдык (алга таба - балалар бакчасы). Мәктәпкәчә белемгә ирешү 65% тәшкил итә. Әмма мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләрендә урыннар белән тээмин итү мәсьәләсе кискен кала. Мәктәпкәчә учреждениеләрнең тулылыгы - 2933 бала.

Муниципаль балалар бакчасында билгеләү өчен 1 яшьтән алып 6 яшькә кадәрге балалар өлеше әлегә яшьтәге балаларның гомуми санында 35% тәшкил итә.

Республика программасы буенча түбәндәге объектларда эшләр тәмамланган:

- Советлар Союзы Герое Б.К. Кузнецов исемендәге 2 нче номерлы Лаеш урта мәктәбе» МБМУ, 67,4 млн. сумга;
- «Алтынчәч» Малоелгының 27,6 млн. сумлык балалар бакчасы.

“Мәгариф” федераль проекты кысаларында Усад авылында 439 млн сумлык 500 урынлык мәктәп төзелеше тәмамланды.

Державин авылында «Мәшгульлеккә ярдәм» төбәк проектының «Демография» милли проекты кысаларында 50 урынлы балалар бакчасы файдалануга тапшырылды, объект бәясе - 101 млн. сум, Усад авылында 195,6 млн. сумлык 260 урынлы балалар бакчасы.

- ЛМР мэгариф системасы учреждениеләре «Мэгариф» өстенлекле милли проектында актив катнашучылар булып тора.
- Шулай ук милли проект кысаларында информатика, ОБЖ, кызлар һәм малайлар өчен технология кабинетлары, шахмат почмагын ремонтлау эшләре дәвам итә.
- Район мэгариф системасында хәл ителмәгән төп проблемалар кала:
  - - мәктәпкәчә учреждениеләрдә урын житмәү;
  - - мэгариф системасында кадрлар яңартуның түбән динамикасы;
  - - заманча мэгариф технологияләрен житәрлек дәрәжәдә файдаланмау;
  - - мэгариф системасы белән идарә итүдә жәмгыятьнең житәрлек дәрәжәдә катнашмавы, хосусый инвестицияләрнең һәм коммерция структураларының белем бирү системасына кече күләме;
  - - кайбер мәктәпләрнең заманча жиһазларының белем бирү процессын гамәлгә ашыру шартларына туры килмәве;
  - - мэгариф учреждениеләрендә балаларның сәламәтлеге кимү, сәбәпләрне бетерү буенча житәрлек дәрәжәдә эшләнмәү.
- ЛМР мэгариф системасы алдында торган төп бурычлар түбәндәгеләр:
  - - ИТ-классларны һәм робот техникасы классларын алга таба үстерү;
  - - Эшче һөнәрләрне популярлаштыру өлкәсендә районның сәнәгать предприятиеләре белән хезмәттәшлек итү;
  - - профильле укытуны үстерү;
  - - укытуның инновацион рәвешләрен кертү;
  - - мэгариф учреждениеләре чөлтәрен эшләвенәң нәтижәләлеген арттыру максатында оптимальләштерү һәм реструктуризацияләү;
  - - төп гомуми һәм урта гомуми белем дәрәжәләрендә белем бирүнең һәм тәрбияләүнең, белем бирү технологияләренең белем алуучыларның база күнекмәләрен һәм күнекмәләрен үзләштерүен тәмин итә торган яңа ысулларын кертү, аларны белем бирү процессына өйрәтүгә һәм жәлеп итүгә мотивацияләүне арттыру;
  - - Өч яшькә кадәрге балаларның иртә үсеше өчен шартлар тудыру, гаиләдә мәктәпкәчә белем алуучы балаларның ата-аналарына психологик-педагогик, методик һәм консультатив ярдәм программасын гамәлгә ашыру;
- «Мэгариф» һәм «Демография» милли проектында актив катнашу.

Әлеге чараларны гамәлгә ашыру 2030 елга мэгариф учреждениеләре эшчәнлегенәң нәтижәләлеген күтәргә, яңа белем бирү технологияләрен һәм белем бирү формаларын кертергә, балаларны мәктәпкәчә белем бирү хезмәтләре белән тәмин итүне арттырырга, шулай ук мәктәпләрне укыту-күрсәтмә эсбаплар һәм жиһазлар белән тәмин итү дәрәжәсен арттырырга мөмкинлек бирәчәк.

Мэдэният һәм туризмны үстерү

ЛМР бай мэдэни потенциалга һәм традицияләргә ия.

Район территориясендә археология һәм тарих һэйкәлләре урнашкан. Мэдэният һәм сэнгатъ һэйкәлләре муниципаль район территориясе буенча туристик маршрутлар программасына кертелгән.

Район мэдэният учреждениеләре «Мэдэният» милли проектында актив катнаша.

Агымдагы елда “Мэдэният” милли проекты кысаларында ЕЛР.Державин исемендәге Лаеш краеның булачак музей бинасына ремонт-төзелеш эшләре башкарылды, бу максатлар өчен Федераль бюджет акчаларыннан 20,788 млн. сум акча бүлөп бирелде.

Лаеш краенда яшәүче халыклар традицияләрен саклау максатларында «Лаеш районының этник традицияләре» туристик маршруты гамәлгә ашырыла, Маршрут өч торак пунктны Никольский, Атабай һәм Ташкирмән торак пунктларын үз эченә ала. Экскурсия вакытында туристларны рус татарлары һәм керәшеннәрнең гореф-гадәтләре һәм фольклоры белән таныштыралар.

Лаеш шәһәрэн төзекләндерү буенча максатчан эш алып бару нәтижәсендә Татарстан Республикасында туристлык үзәкләренә берсе буларак шәһәрнең күркәм йөзен формалаштыруга ирешелде.

Шәһәр территориясендә «Кама диңгезе» ижтимагый киңлекләре, «Семрук»бистәсенә кинодекорацияләре, парк Экстримын файдалануга кертү, тарихи өлешне төзекләндерү - Ленин урамнары яңа экскурсион маршрут - «Лаеш - диңгез буге ягы» ял көне туры булдырырга мөмкинлек бирде. 2021 ел чорында шәһәрәбезнең төрле туристик тәкъдимнәре булуын исәпкә алып, аны 8,3 меңнән артык турист караган.

Вакыйга туризмы мэдэни тормышның нинди дә булса вакыйгасына күпсанлы туристларны жәлеп итүгә таяна. Халык йолаларының бәйрәм циклы оештырыла, Каровон, Яңа ел, Масленица уздырыла.

«Лаеш районының тарихи-мэдэни мирасы» Экскурсион маршруты районның мэдэният учреждениеләрендә булуны күздә тотта. Район традицияләре белән танышулар.

Гастрономия туры кертелә: балык продукциясен дегустацияләү, азык-төлек комбинатына бару.

Районның мэдэният һәм туризм системасында хәл ителмәгән төп проблемалар булып кала:

- районда яшәүче халыклар мэдэниятенең начар үсеше;
- мэдэният учреждениеләренең матди-техник базасын үстерүнең житәрлек дәрәжәдә булмавы.

2030 елга кадәр чорга район мәдәнияте һәм туризмын үстерү өлкәсендә төп бурычлар түбәндәгеләр::

- Казан Агломерациясенә керүче муниципаль берәмлекләр территориясендә тарихи-туристлык маршруты булдыру;
- Лаеш крае музее реконструкцияләү;
- мәдәни-күңел ачу парклары булдыру;
- районда яшәүче халыкларның мәдәниәтен үстерү, үзенчәлекләрне саклап калу;
- «Биш Ветров» проекты кысаларында муниципальара туризмны үстерү (пассажир причалы - йөк причалы төзү һәм балык тоту туризмы өчен кирәкле инфраструктура булдыру кирәк);
- «Лаеш - диңгез янындагы край» проекты гамәлгә ашыру - озак сороклы туризм һәм рекреация өчен туристик инфраструктура һәм торак төзү;
- туризмның төрле төрләре өчен эзер инфраструктура булдыру;
- Лаеш муниципаль районының дача һәм бакча ширкәтләре һәм туристлык объектлары базасында рекреация территорияләрен алга таба үстерү;
- кунакчылык һәм туризм индустриясе өлкәсендә эзерлек, яңадан эзерләү һәм квалификацияне күтәрү;
- «Мәдәният» милли проектында мәдәният предприятиеләренең актив катнашуы.

Тулаем алганда мәдәният өлкәсендәге көчләр безнең территориянең бердәм мәдәни кинчлеген булдыруга юнәлдерелгә тиеш.

СНТ һәм ДНТ базасында туристик объектлар һәм рекреацион территорияләр

№ п/п	Исеме	Авыл жирлеге
1	"Биосфера"	Егорьево
2	"Именьково" ял базасы	Чирповское
3	В.С.Гинсбург КФХ балыкчылык хужалыгы	Чирповское
4	"Бобровая заводь" балык хужалыгы	Среднедевятьовское
5	ДПК Маяк	Габишевское
6	Державино ДНТ	Державинское
7	"Зимняя Горка 2" СОДНТ	Егорьево
8	СНТ ГАИ-2	Егорьево
9	СНТ Егорьево	Егорьево
10	СОДНТ Весна	Егорьево
11	СНТ Алма	Нармонка
12	СНТ Виктория	Нармонка
13	СНТ Идел	Нармонка
14	НСТ Малинка	Нармонка
15	"Идел буе" СНТ	Нармонка

16	СНТ Рябинка	Нармонка
17	Тетеево-2 СОДНТ ТУРЫНДА	Нармонка
18	НСТ Тетеево	Нармонка
19	СНТ Химик-72	
20	СНТ Идел	
21	СНТ Солнечный-1	Нармонка
22	НСТ Луч	Нармонка
23	СНТ Мебельщик-2	Нармонка
24	СНТ Аэропорт	Никольский
25	СНТ Березка ТР Эчке эшләр министрлыгы каршындагы	Никольский
26	НСТ Бытовик	Никольский
27	СНТ Весна	Никольский
28	СНТ Волжанка	Никольский
29	СНТ Надежда	Никольский
30	СНТ №11 Сатурн	Никольский
31	СНТ Титан	Никольский
32	СНТ Якорь	Никольский
33	СНТ Каз. Тэц-1 каршындагы Березка	Никольский
34	СНТ Полянка	Никольский
35	ЛНСТ Энергетик	Орел
36	СНТ Связист	Орел
37	НСТ Механик	Орел
38	СНТ Мебельщик	Орел
35	ДНТ Просвещенец	Матюшино урманчылыгы
36	СНТ Ромашка-2	Комлы Ковал
37	СНТ Нептун	
38	НКСТ Луч	Столбище
39	СНТ Горизонт	Столбище
40	Именьковский ДНТ	Чирпы
41	Чистое Озеро-5 СНТ	Орел
42	ҮПКБ каршындагы Тетеево НСТ Теплоприбор	Никольский
43	Знче НСТ Радиоприбор	Орел
44	Чистое Озеро (Кварт)	Орел
45	СНТ Гвоздика	Орел
46	Чистое Озеро, " Чистое Озеро " СДТ территориясе (К.Якуба)	Орел
47	ПКБО Фотон	Орел

Сәламәтлек саклау

Районның медицина учреждениеләре челтәре үзәк хастаханәдән, 5 амбулаториядән, 36 ФАПтан тора. Тәүлек буе эшли торган стационарда 1000 кешегә урыннар белән тәэмин ителеш 25,2 ятак-урын тәшкил итә. Сменада килүчеләр саны 1000 кешегә – 82,1.

» Демография «милли проектының» өлкән буын " төбәк проекты кысаларында 65 яшьтән

өлкөнрәкләрне һәм мөмкинлекләре чиклэнгән гражданны йөртү өчен махсус жиһазландырылган автомобильдә «Алтын көз» халыкка социаль хезмәт күрсәтү үзәге белгечләре 1464 өлкән яшьтәге кешене медицина тикшерүе узду өчен РҮХгә китергәннәр.

- Халыкка медицина хезмәтләрен сыйфатлы күрсәтү күп очракта әлеге хезмәтләрен күрсәтүче кешеләрнең профессионализмына бәйле. 2021 елның чорында 11 табиб кабул ителгән, шул исәптән «Земский доктор» программасы буенча 5 табиб.
- Агымдагы елда районның сәламәтлек саклау учреждениеләре өчен төп максатчан ориентир булып гражданның медицина ярдәме белән канәгатьлек дәрәжәсен күтәрү, медицина хезмәтләрен сыйфатлы итеп күрсәтү тора.
- Районның сәламәтлек саклау системасында хәл ителмәгән төп проблемалар кала:
  - квалификацияле табиб кадрларына, аеруча тар юнәлешләргә кытлык булу;
  - пенсия яшендәге табиб кадрларының югары дәрәжәсе;
  - район дөвалау учреждениеләрен заманча медицина жиһазлары һәм оештыру техникасы белән житәрлек дәрәжәдә матди-техник тәэмин итү булмау.
- 2030 елга кадәрге чорга районның сәламәтлек саклау өлкәсендәге төп бурычлар түбәндәгеләр:
  - персоналның мотивациясен күтәрү һәм тармакның кадрлар потенциалын ныгыту;
  - аерым авырулардан (кан әйләнеше системасы авыруларыннан, юл-транспорт һәлакәтләреннән, шеш авыруларыннан, туберкулездан) үлүчеләр санын киметү;
  - халыкның авыруларын үстерүне киметүгә һәм сәламәтлеген саклап калуга ярдәм итә торган үз-үзен тоту моделен булдыру;
  - сәламәтлек саклау системасын аның нәтижәләлеген арттыру өчен модернизацияләү;
  - Эш бирүчеләрнең хезмәткәрләрен сәламәтлеген саклауга мотивациясен күтәрү, һөнәри һәм һөнәри яктан бәйле авыруларны үстерүне киметүгә юнәлдерелгән хезмәт шартларын тудыру;
    - оешмаларда һәм предприятиеләрдә житештерүдәге имгәнүләрен булдырмау һәм хезмәткәрләрен хезмәт шартларын яхшырту;
    - сәламәтлек саклау объектларына капитал ремонт;
      - «Сәламәтлек саклау» һәм «Демография» милли проектларында актив катнашу.

Яшьләр сәясәте һәм спорт

Сәламәт һәм гармонияле үсеш алган буынны формалаштыру - физкультура һәм спорт кебек социаль өлкәнең билгеләнешенең берсе.

Район территориясендә тотрыклы рәвештә 175 спорт корылмасы эшләп килә: 40 спорт залы, 90 спорт кыры һәм майданчыгы, 1 чаңгы базасы, 4 спорт-савыктыру комплексы һәм 40 башка корылма. Район территориясендә төрле спорт төрләре буенча спорт секцияләрендә 9945 кеше эшли.

Якынча физик культура һәм спорт торышы иң яхшы спорт һәм физкультура традицияләрен торгызу, массакүләм спортны үстерү, модернизация һәм төзелеш белән бәйле уңай тенденцияләр белән характерлана.

спорт корылмалары. Әмма, шуңа да карамастан, кайбер проблемалар хәл ителмәгән килеш кала:

- заманча спорт базасы булмау;
- матди-техник базаның түбән тәмин ителеше;
- спорт корылмаларының жәяү барып житү мөмкинлеген житәрлек дәрәжәдә тәмин ителмәве;
- спорт клубларының үсеш алган челтәре булмау;
- тармакның квалификацияле кадрлар белән тәмин ителеше.
- 2030 елга кадәр чорга районның яшьләр сәясәте һәм спорт өлкәсендә төп бурычлар түбәндәгеләр:
  - Габишево авылында спорт универсаль комплексы төзү;
  - Столбище авылында ябык футбол манежы;
  - Столбище авылы көрәшләр сарае;
  - Лаеш шәһәрәндә спорт универсаль комплексы төзү;
  - Усад авылында йөзү бассейны төзү;
  - районда универсаль спорт майданчыклары төзү;
  - Кирби авылында футбол майданчыгы төзү;
  - сәламәт яшәү рәвешен популярлаштыру;
  - Иске Пристань авылының «Липки» балаларны савыктыру-белем бирү лагерена капитал ремонт»;
    - спорт объектларының матди-техник базасын ныгыту.

Торак төзелеше

Районда торак төзелеше актив үсеш алган. 2021 елда 167,3 мең квадрат метр торак файдалануга тапшырылган, шуларның 158 мең квадрат метры халык тарафыннан кертелгән, әмма, уңай моментларга карамастан, проблемалар да кала бирә.

бу:

- торак фондының бер өлешенең тузу дәрәжәсе югары;
- торак төзү өчен инженерлык инфраструктурасын житәрлек дәрәжәдә үстерү булмау.
- 2030 елга кадәр чорга районның торак төзелеше өлкәсендәге төп бурычлар түбәндәгеләр:
  - күпфатирлы индивидуаль торак төзү программаларында катнашу, шул исәптән социаль ипотека программасы буенча да;
  - күпфатирлы йортларда капитал ремонт программасын гамәлгә ашыру;
  - инвестиция торагы төзү өлешендә инвесторлар белән нәтижәле хезмәттәшлек итү

жилья;

- - яшәү өчен яраксыз торак фондын тотрыклы кыскартуны тәмин итү;
- - «Торак һәм шәһәр мохите» милли проектында актив катнашу.

Экология

Экологлар-географик позициялардан ЛМР ның заманча экологик везгыяте уртача кииренкелек буларак баяләнә һәм кайбер сәбәпләр һәм факторлар белән билгеләнә, алар исәбенә, беренче чиратта, техноген (райондагы күп санлы сәнәгать предприятиеләре булу, Казан шәһәре һәм күрше муниципаль районнар территориясеннән пычраткыч матдәләрне трансчик аша күчерү, территорияне сөрүнең югары проценты, тыгыз транспорт челтәре (шул исәптән, торба үткәргеч транспорт) һәм инженерлык коммуникацияләре челтәре, һәм, ниһаять, «Казан» халыкара аэропорты булу) һәм табигый (каз-чокырлар челтәре, жир асты сулары ятмалары булу, карйөзне су басу һәм су басу урыннары булу) керә. ЛМР территориясе уртачадан югарырак булган дәрәжә белән характерлана торган техноген йөкләнешне кичерә һәм аерым локаль проблемалы участоклар белән экологик имин булмаган территорияләргә кертеләргә мөмкин.

- “Экология” милли проекты кысаларында эш алып барыла, аңа урман үрчетү, ясалма урман торгызу һәм 44 гектардан артык мәйданда табигый урман торгызуга ярдәм итү керә.
- Өлкәдә төп бурычлар:
- 2030 елга кадәрге чорга атмосфера һавасын саклау түбәндәгеләр:
  - - атмосфера һавасының пычрануын киметүне тәмин итү;
  - - атмосфера һавасы сыйфатына идарә итү системаларын булдыру.
- 2030 елга кадәрге чорга су объектларын саклау түбәндәгеләр:
  - - жир асты суларын һәм жир өсте суларын пычранудан һәм ярлыланудан саклауны тәмин итү;
  - - алдынгы су саклау технологияләрен кертү;
  - - агып төшүче суларны чистартуны һәм табигать ресурсларыннан нәтижәле файдалануны оештыру белән су чыгаруның билгеләнгән нормативларына су сыйфатының туры килүен тәмин итү.
- *Житештерү һәм куллану калдыклары белән 2030 елга кадәрге чорда мөрәжәгатьләр түбәндәгеләр:*
  - - районда экологик балансны саклауны һәм яхшыртуны популярлаштыру;
  - - экологик хәлне яхшыртуга юнәлдерелгән экологик айлыклар, акцияләр һәм чаралар уздыру;
  - - «Эко-десант» хәрәкәтенең алга таба нәтижәле үсеше;
  - - рөхсәт ителмәгән чүплекләрне мониторинглау һәм бетерү;
  - - калдыклар барлыкка килүнең кимүе;
  - - калдыкларны эшкәртү һәм утильләштерүнең селектив жыюны, нәтижәле ысулларын кертү;

- - эйлэнэ-тирэ мохиткэ тискэре йогынты ясый торган предприятиелэр белэн эшне инвентаризациялэү нэм уздыру.

Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр

ЛМРда «Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтүне оештыру турында» 2010 елның 27 июлендәге 210-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтелә, алар «Татарстан Республикасы ЛМР жирле үзидарә органнары тарафыннан күрсәтелә торган дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр исемлегенә» 2018 елның 10 декабрдәге 4347 номерлы Башкарма комитет карары белән расланган.

Исемлек нигезендә районда 34 дәүләт хезмәте һәм 60 муниципаль хезмәт күрсәтелә.

Шулай ук муниципаль хезмәтләр күрсәтүнең сыйфатын күтәрү, районда хезмәтләр арасында хезмәттәшлекне оештыру максатларында дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтү буенча күпфункцияле үзәк булдырылды.

Барлык дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр дә «Татарстан Республикасында дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр күрсәтүнең күп функцияле үзәге» дәүләт бюджет учреждениесе белән Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы Башкарма комитеты арасында үзара хезмәттәшлек турында килешү нигезендә КФҮ аша да күрсәтелә.

МФЦ хезмәткәрләре һәм башкарма комитет хезмәткәрләре арасындагы хезмәттәшлек «МФЦ» АИС мәгълүмат системасы аша гамәлгә ашырыла.

ЛМР ның бөтен икътисады һәм социаль өлкәсе өчен халыкның компьютер белеме дәрәжәсе югары булу мөһим. Мәгълүмат технологияләре өлкәсендә югары белемле булу якындагы елларда ук базарда булган вакансияләрнең күбесенә кабул итү өчен кирәкле фактор булчак. Мәгълүмати технологияләр тармагы продукциясеннән хәбәрдарлык һәм нәтижәле файдалана белү ана гражданның тарафыннан беренче ихтыяжы билгели, бу «Цифрлы икътисад» милли проектының күздә тотта.

Су объектларында янгын куркынычсызлыгы һәм кешеләрнең куркынычсызлыгы ЛМР халкының иминлегенә Стратегияне гамәлгә ашыруның мөһим өстенлегенә булып тора.

Гадәттән тыш хәлләрне кисәтү һәм бетерү, янгын куркынычсызлыгы чараларын гамәлгә ашыру һәм су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү максатында районда ЛМР территориясендә урнашкан су объектларында кешеләрнең тормыш иминлеген тәмин итү чаралары планында чагылдырылган.

Халыкның тормыш сыйфатын күтәрү чаралары

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Мәгариф					
1	IT һәм робототехника классларын үстерү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
2	Эшче һөнәрләрне популярлаштыру өлкәсендә район сәнэгать предприятиеләре белән хезмәттәшлек	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ промышленные предприятия ЛМР	-	-
3	Профильле өйрәнүне үстерү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ»	-	-
4	Инновацион укыту формаларын керту	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
5	Аның эшчәнлегенә нәтижелелеген күтәрү максатыннан мәгариф учреждениеләре челтәрен оптимальләштерү һәм реструктуризацияләү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
Мәдәният һәм туризм үсеше					
6	Казан агломерациясенә керүче муниципаль берәмлекләр территориясендә тарихи-туристлык маршрутын булдыру	2022-2025	ЛМР БК, Министерство культуры Республики Татарстан, Государственный Комитет Республики Татарстан по туризму, ИК муниципальных образований входящих в Казанскую агломерацию	-	-

№	Чара	Башкару вакыты исполнени я	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
7	Лаеш крае музеен реконструкцияләү	2022	БК ЛМР, МБУ «Музей Лаишевского края»	5,9	ФБ, РБ
8	"Этник традицияләр»туристик маршрутын үстерү	2022 - 2025	БК ЛМР, МБУ «Музей Лаишевского края»	-	-
9	Мәдәният инфраструктурасы үсешенәң яңа дәрәжәсен тәэмин итү Төзелеш:Габишев КСЦШуранский, СК Сингел СК СК.Кабан мәдәният йорты	2022-2025	БК ЛМР	-	-
10	Мәдәният инфраструктурасы үсешенәң яңа дәрәжәсен тәэмин итү(Орлов мәдәният йортына капитал ремонт)	2022-2025	БК ЛМР	ПСД нигезендә	РТ
11	»Лаеш "Туристлык- рекреация комплексы" проекттын тормышка ашыру	2022-2030	БК ЛМР, Государственный Комитет Республики Татарстан по Туризм, АО «Корпорация Туризм.РФ»	-	-
12	Сулыкларны чистарту программасын тормышка ашыру һәм туристлар өчен ял итү зоналары булдыру	2022-2025	БК ЛМР	-	-
13	"Елгалар кая агыла»программасын үстерү (Лаеш районының тарихи урыннарын торгызу)	2022 - 2030	БК ЛМР	-	-
14	"Семрук»эко-курорт комплексы проектын тормышка ашыру	2022 - 2030	БК ЛМР	-	ФБ РБ МБ

№	Чара	Башкару вакыты исполнени я	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
15	Озак вакытлы туризм һәм ял итү өчен туристик инфраструктура һәм торак төзү	2022-2030	БК ЛМР	-	-
16	Алга таба дача һәм бакча ширкәтләре һәм туристлык объектлары базасында рекреацион территорияләргә үстерү	2022-2030	БК ЛМР	-	-
17	Төрле туризм өчен инфраструктура, эзәр Корылмалар булдыру	2022-2030	БК ЛМР	-	-
18	Кунакчылык һәм туризм индустриясе өлкәсендә эзәрлек, яңадан эзәрләнү һәм квалификация күтәрү	2022-2024	ЛМР БК, " ТР ЛМР мэгариф идарәсе» МУ, ДБОУ "Лаеш Тэты»	-	-
Сәламәтлек саклау					
19	Район предприятиеләрендә халыкны диспансерлаштыру һәм күчмә тикшерүләргә үткәрү	2022-2024	"Лаеш РҮХ» ДАСУ	-	-
20	Торак алу (арендалау) өлешендә табиб-белгечләргә ярдәм итү	2022-2024	"Лаеш РҮХ» ДАССО, Министрлык белән берлектә Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгы	-	-
21	ФАП төзелеше Никольский	2022-2024	Лаеш РҮХ» ДАССО, Министрлык белән берлектә	-	РТ
22	ФАП төзелеше Берёзовка	2022-2024	Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгы	-	-

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Яшьләр сәясәте һәм спорт					
23	Габишево авылында спорт универсаль комплексы төзелеше	2022-2027	ЛМР БК	-	ТР бюджеты
24	Лашта спорт универсаль комплексы төзелеше	2022-2027	ЛМР БК	-	ТР бюджеты
25	Усад авылында йөзү бассейны төзелеше	2023-2030	ЛМР БК	-	ТР бюджеты
26	Районда универсаль спорт майданчылары төзелеше (Державино авылы)	2022-2027	ЛМР БК Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты житәкчеләре)	-	-
27	Сәламәт яшәү рәвешен популярлаштыру	2022-2030	ЛМР БК, Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты житәкчеләре), СМИ	-	-
28	Столбице авылының ябык футбол манежы төзелеше	2023-2030	ЛМР БК, авыл жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
29	Столбице авылы көрәшләр сарае төзелеше	2023-2030	ЛМР БК, авыл жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
30	"Липка»өлешенә капитал ремонт	2023-2025	ЛМР БК, Шәһәр жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
31	Спорт объектларының матди - техник базасын ныгыту	2022-2024	ЛМР БК, районның спортучреждениеләре	-	-
32	Хәерби авылында футбол майданчыгы төзелеше	2022-2024	ЛМР БК, районның спортучреждениеләре	-	-

№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Торак төзелеше					
33	Күп фатирлы индивидуаль торак, шул исәптән ипотека төзелеше программаларында катнашу	2022-2024	ЛМР БК	-	-
34	Күп фатирлы йортларда капитал ремонт программасын тормышка ашыру	2020-2022 2023-2025	ЛМР БК, ТКХ идарәче компанияләре	2020-23,4 2021-25,9 2022-22,3 2023-20,6 2024-20,7 2025-20,7	ТР бюджеты, МБ бюджеты, халык акчалары.
35	Инвестицион торак төзелеше өлкәсендә инвесторлар белән нәтиҗәле хезмәттәшлек	2022-2030	ЛМР БК	-	-
Экология					
36	Районның экологик торышын саклауны һәм яхшыртуны популярлаштыру	ежеелно	ЛМР БК, Шәһәр (авыл жирлекләре))Башкарма комитеты житәкчеләре), ТР Экология һәм табигый ресурслар министрлыгы	-	-
37	Экологик хәлне яхшыртуга юнәлтелгән экологик айлыклар, акцияләр һәм чаралар үткәру	ежеелно	ЛМР БК, авыл жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
38	Мониторинг һәм бетерү-санкцияләнгән полигоннар	постоянно	ЛМР БК, Шәһәр (авыл жирлекләре))Башкарма комитеты житәкчеләре), Татарстан Республикасы Экология һәм табигый ресурслар министрлыгы, ЛМР Авыл хужалыгы һәм азык-төлек идарәсе	-	-
39	Әйләнә - тирә мохиткә тискәре йогынты ясаучы предприятиеләр белән Инвентаризация һәм эш алып бару	постоянно	ЛМР БК, Шәһәр (авыл жирлекләре))Башкарма комитеты	-	-

			житэкчеләре		
40	Чимал составын экологик материалларның экологик төрләренә күчү, производствоны кабатлау һәм шуның белән бәйлә пычраткыч матдәләр классларының кимүеәйләнә	2019-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
41	Әйләнә-тирә мохиткә пычраткыч матдәләр керүне максималь киметергә мөмкинлек бирүче алдынгы ресурсларны сак тоту, аз калдыклы технологик чишелешләр кертү	2019-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
42	Район предприятиеләрендә эффектив газ тузан басу жиһазларын кертү	2019-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
43	Тузан-газга чыдам яшел үсентеләр белән санитар-саклау зоналары территорияләрен максималь яшелләндерү	ежеелно	Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты, ЛМР сәнәгать предприятиеләре, объектлар төзүчеләр	-	-
44	Торак, муниципаль һәм социаль объектларны инженерлык инфраструктурасы белән тәмин итү(Столбище авылын су белән тәмин итү)	2022-2024	ЛМР БК торак-коммуналь хужалык предприятиеләре	2022-50,0 ПСД нигезендә	РТ
45	Район торак пунктларында су агымын тиешле нормативларга кадәр чистартуны тәмин итүче хужалык-көнкүреш суларын чистарту корылмаларын төзү һәм ремонтлау(Усад авылында канализация чистарту корылмаларын төзү)	2022-2024	Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты ЛМР сәнәгать предприятиеләре	2022-29,986 ПСД нигезендә	РТ
46	Район торак пунктларында суүткәргеч һәм канализация челтәрләрен төзү һәм реконструкцияләү	2022-2024	ЛМР БК, торак-коммуналь хужалык предприятиеләре	ПСД нигезендә	-

47	Суларны чистарту корылмаларыннан чистарту суларын чистарту, зарарсызландыру һәм утильләштерүнең заманча алымнарын һәм алдынгы технологияләрен керту	2022-2024	ЛМР БК, торақ-коммуналь хужалык предприятиеләре	ПСД нигезендә	-
Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр					
48	Электрон дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр бүлегенең ЛМР порталында урнаштыру һәм даими актуальләштерү	2022-2024	ЛМР БК	-	-
49	ЛМР порталында һәм социаль челтәрләрнең рәсми аккаунтларында электрон дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрне популярлаштыру буенча яңалыклар һәм мәкаләләрне яктырту	2022-2024	ЛМР БК	-	-
50	Татарстан Республикасы дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр Порталында ЛМР халкын теркәүгә турыдан туры жәлеп итү	2022-2024	ЛМР БК	-	-

Лаеш муниципаль районының сәламәтлек саклау системасының максатчан индикаторлары исемлеге

№	Индикатор исеме	2016 ел	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел	2022 ел	2023 ел	2024 ел	2025 ел	2026 ел	2027 ел	2028 ел	2029 ел	2030 ел
Бурыч - персоналның мотивациясен арттыру һәм тармакның кадрлар потенциалын ныгыту																
1.	Медицина хезмәте күрсәтүче (медицина хезмәте күрсәтүне тәмин итүче) югары медицина (фармацевтика) яисә башка югары һөнәри белеме булган табибларның һәм медицина хорганизацияләренең башка хезмәткәрләренең уртача эш хақына һәм Татарстан Республикасында уртача хезмәт хақына чагыштырма	175 (ТР Сәлам әтлек саклау минис трыгы ның 01.04.2 016 №700 боерыг ы)	Ел саен ТР Сәламәтлек саклау министрлыгы боерыгы белән раслана торган план күрсәткечләреннән ким түгел													
2.	Татарстан республикасында урта медицина (фармацевтика) персоналының (медицина хезмәте күрсәтүне тәмин итүче персоналның) уртача хезмәт хақы һәм уртача хезмәт хақы нисбәте	84 (ТР Сәлам әтлек саклау минис трыгы ның 01.04.2 016 №700 боерыг ы)	Ел саен ТР Сәламәтлек саклау министрлыгы боерыгы белән раслана торган план күрсәткечләреннән ким түгел													

Бурыч-аерым авырулардан үлүчелэр санын киметү (кан әйлөнеше системасы авырулары, юл-транспорт һәлакәтләреннән жәрәхәтләр, яңарышлар, туберкулез)

		<i>ТР сәламәтлек саклау министрлығының 21.07.2014 № 1340 боерыгы белән расланган индикаторларның әһмияте</i>			Фараз												
3.	Кан әйләнеше системасы авыруларынан үлүчеләр саны 100 камең халык(үлем санын киметү буенча үткәселә торган чаралар күрсәтеп)	910,9	903,9	896,9	890,2	883,4	876,7	869,9	863,2	856,7	850,2	843,7	837,2	830,7	824,5	818,3	
4.	Юл - транспорт һәлакәтләреннән үлүчеләр саны 100 мең кешегә (үлүчеләр санын киметү буенча үткәселә торган чаралар күрсәтелеп)	22,0	21,8	21,5	21,2	21,1	20,8	20,6	20,3	20,0	19,9	19,7	19,5	19,2	18,9	18,8	
5.	Новообразованиеләрдән (шул исәптән яман шешләрдән), 100 мең кешегә үлүчеләр саны (күрсәтмә белән)	190,5	190,4	190,3	190,2	190,1	190,0	189,9	189,8	189,7	189,6	189,5	189,4	189,3	189,2	189,1	
6.	Туберкулездан үлүчеләр саны, 100 мең кешегә (үлем санын киметү буенча үткәселә торган чаралар күрсәтелеп)	12,4	12,4	12,4	12,2	12,0	11,8	11,8	11,8	11,6	11,4	11,2	11,2	11,2	11,0	10,9	
Бурыч-тәртип моделен формалаштыру, бурыч-авырулар санын киметүгә һәм халыкның сәламәтлеген саклауга ярдәм итә торган тәртип моделен формалаштыру																	
7.	Хисап эшендә тиешле контингент арасыннан өлкән халыкны диспансерлаштыруны қолачлау, %	70	70														
8.	Өлкәннәр арасында аз физик активлыкның таралуы, %	18	18	18	15	15	15	12	12	12	12	9	9	9	9	9	
Бурыч-аның эффективлығын күтәрү өчен сәламәтлек саклау системасын модернизацияләү																	

9.	21.11.2011 № 232-ФЗ Федераль закон нигезендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру	ФАПларга капитал ремонт үткөрү Медицина техникасын сатып алу (ТР бюджеты, бала тудыру сертификатлары, ММИ, ТР бюджеты хисабына)
Бурыч-эш бирүчеләрнең хезмәткәрләрнең сәламәтлеген саклауга мотивациясен арттыру, һөнәри һәм һөнәри яктан шартлы авырулар үсешен кисәтүгә юнәлдерелгән хезмәт шартларын булдыру. Житештерү травматизмын кисәтү һәм оешмаларда һәм предприятиеләрдә хезмәткәрләрнең эш шартларын яхшырту.		
10.	Агымдагы эштә диспансерлаштырылырга тиешле булмаган хезмәткәрләрне профилактик тикшерүләр белән колачлау, %	98,89 99,0
11.	Профессиональ очраklar, 10 000 хезмәткәр өчен	13,8 13,8
12.	Онкологик авыруларга, йөрәк-кан тамырлары авыруларына каршы көрәш кысаларында үткәрелә торган чараларда катнашу	ТР Президентының 07.03.2015 ел № ПУ - 261 Указын үтәү йөзеннән район халкының үлем санын киметү максатыннан «2015 елда ТРда йөрәк-кан тамырлары авыруларына каршы көрәш үткөрү турында» гы чаралар үткәрелде һәм даими рәвештә үткәреләчәк: 1."Артериаль гипертонияне профилактикалау "буенча" Лекорийлар» уздыру; 2."Йөрәк-кан тамырлары авыруларын профилактикалау "буенча" лекцияләр»үткөрү; 3. "Сәламәтлек форпосты»акциясе; 3. 4. «Йөрәк ишемик авыруларын профилактикалау» һәм «миокард инфаркты»буенча лекцияләр үткөрү.
13	Онкологик авыруларга, йөрәк-кан тамырлары авыруларына каршы көрәш кысаларында үткәрелә торган чараларда катнашу	- «Инсультны профилактикалау»темасына лекцияләр үткөрү; - "инсульт, гипертония авыруы, ИБС, атрибутика аритмиясе, миокард инфаркты, атеросклероз, Гинерхолестеролемиа», " йөрәк-кан тамырлары авыруларын профилактикалау»темаларына лекцияләр үткөрү; – «Сәламәтлек мәктәбе», «үз сәламәтлеген турында кайгырт-АД үлчәү»темасына акцияләр үткөрү; - "онкология авыруларын иртә ачыклау һәм профилактикалау, онкология авыруларыннан үлүчеләр санын киметү буенча чаралар планы»н эзерләү һәм раслау; - массакуләм мәгълүмат чараларында «онкология авыруларын профилактикалау»мәкаләсен бастыру; - мәгълүмати буклетлар эзерләү; - районның ДПОда онкология авыруларын профилактикалау буенча «Сәламәтлек почмакларын» булдыру

3.1. Кеше капиталы һәм хезмэт базары. Урбанизация

Урбанизациянең житди проблемаларының берсе аның стихияле характерда булуы, бу торак урыны һәм эш урыны булмаган авыл халкының шәһәргә килү проблемасының кискенләшүенә китерә. Бу процесста авыл территорияләрендә яшәүчеләрнең урта һөнәри һәм югары уку йортларында укулары төп фактор булып тора, һәм, кагыйдә буларак, Казан шәһәре төп үзәк булып тора. Бу проблема мультиплицияләүче характерда, чөнки башкала хезмэт базарына һәм аның инфраструктурасына басым арта, шулай ук ЛМР хезмәткә сәләтле халкының өлешен сизелерлек киметә.

Шуны билгеләп үтү мөһим: урбанизация шәхси ярдәмче хужалыкларда авыл хужалыгы житештерүен киметүгә китерә.

Шуны да билгеләп үтәргә кирәк: Столбище һәм Комлы-Ковал авыл жирлекләре территорияләрен дә яшь кешеләрне жәлеп итү үзәге булып тора, чөнки тормыш сыйфаты, хезмэт хакы дәрәжәсе, ял итү хезмәтләре күләме (Казан шәһәренә якин булу) яшьләрнең авыл торак пунктларынан китү факторлары булып тора. Тулаем алганда ЛМР хезмэт базары икътисадый мөнәсәбәтләрнең катлаулы системасын тәшкил итә. Хезмэт базарының төп элементлары фактта эшләүчеләр, эшсезләр, "соры" хезмэт базарында эшләүчеләр, шулай ук жирле үзидарә органнары хезмәткәрләре. 2022 ел башына хезмэт базарының торышы таблицада күрсәтелгән.

9 таблица

Состояние рынка труда ЛМР за 2021 ел

Чаралар исеме	Күрсәткечләр (чел.)
Мәшгульлек хезмәтенә мөрәжәгать иткән:	2216
дәрес эш эзләүдә булышу өчен	1179
профессиональ юнәлеш артында	1037
Эш эзләүчеләр буларак исәпкә куелган	1179
шул исәптән, эшсез гражданнар	865
Барлығы эшсез дип танылган	232
Эшсезлек буенча пособие билгеләнде	232
Барлығы эшкә урнаштырылган:	909
шулардан:	
эшсез гражданнар	741
балигъ булмаганнар	110
Барлығы эшсез гражданнарны һөнәри яңадан укытуга юнәлдерелгән:	46
шул исәптән хатын-кызлар	26
16-29 яшьтәге яшьләр	11
Жәмәгать эшләрәне жибәрелгән	9
Эшмәкәрлек эшчәнлеген теркәгәннәр	4

Күченүче	0
Социаль адаптация буенча хезмәтләр алдык	30
01.01.2022 елда исәптә торучы эшсезләр саны	49
идән буенча:	
хатын	36
яше буенча:	
16-29 яшьлек яшьләр	3
пенсия алды яше	8
эшсезлек сәбәпләре буенча:	
үз теләкләре белән эштән киткәннәр	42
азат ителгәннәр	5
эштә озак вакытлы тәнәфесләр	2
хәрби хезмәттән азат ителгәннәр	0
иректән мэхрүм итү урыннарыннан азат ителгән затлар	0
уку йортларын тәмамлаучылар	0
белеме буенча:	
югары профессиональ	29
урта профессиональ	11
урта	9
Эшсезлек дәрәжәсе (%) 01.01.2022 ел	0,23
Эшсезлекнең уртача озынлыгы (ай.)	3,2
Уртача пособие күләме (сум)	8400
Предприятиеләрнең ирекле эш урыннарын алыштыру өчен эшчеләргә ихтыяжы, барлыгы 01.01.2022 ел	451
шулар арасынан: эшче һөнәрләрдә	341

ЛМРның мәшгульлек хезмәтенә мөрәжәгать иткән кешесенең типик портреты - элек үз теләге белән эштән киткән хезмәткәр. Эшсез югары һәм урта һөнәри белем алуның (82%) булуы мөһим параметр булып тора, бу профессиональ кадрлар кытлыгы булганда өстәмә анализ таләп итә. Бәлки, эшсезлек буенча пособие күләме шактый югары булган (уртача республика дәрәжәсендә диярлек) соры хезмәт базарының үсеше дә бардыр. Ө һөнәри кадрларга кытлык һәм стратегик сессияләрдә барлык төркемнәр тарафыннан формалаштырылган һөнәри белем алу мөмкинлеге булмау проблемасын исәпкә алып, бу хәл тагын да мөһимрәк була бара.

ЛМРда хезмәт хакы уртача республика дәрәжәсендә булган һәм аннан да югарырак булган эш урыннары саны нибары 40% тәшкил итә. Авыл халкының пенсиясе уртача республика күләменнән шактый түбән булуын исәпкә алып, көн саен сорашып торган товарлардан район халкына сорау канәгатьләнү белән житди проблема туа. Күрәсең, пенсияләр күләме төбәк дәрәжәсендә үзгәртелә алмый, чөнки бу федераль ИОГВ вәкаләтләренә карый, әмма пенсия яшендәге гражданның керемнәрен күтәрү аларны хезмәт эшчәнлегенә жәлеп итү юлы белән генә мөмкин, бу өлкәдә башка төбәкләрнең иң яхшы тәҗрибәләре дә раслана.

Яшәү һәм эшкә урнашу өчен яшьләрнең Казан шәһәренә китүе дә көчәергә мөмкин.

Әгәр бу процессларның көчәюен булдырмау буенча алдан ук кисәтү чаралары күрсәк, хезмәт ресурсларының читкә китүен туктатырга һәм хәтта башка территорияләрдән хезмәт ресурсларын жәлеп итәргә мөмкин.

Шулай итєп, кеше капиталын үстєрү һәм хезмэт базары балансы өлкөсөндөгө проблемалар сыйфатында түбөндөгөлөрнө формалаштырырга мөмкин:

урта һәм югары һөнәри белеме булган хезмэткө сэлэтле яшьтөгө кешеләр арасында эшсөзлекнөң югары дәрәжәсө;

- хезмэт хакы уртача ЛМР буенча хезмэт хакыннан югарырак булган эшсөз эш урыннары булмау;

түбөн хезмэт хакы;

түбөн пенсия.

10 нчы таблицада формалаштырылган проблемаларны хэл итү өчөн чаралар исемлегө китерелгөн.

10 таблица

Кеше капиталы, хезмэт һәм урбанизация базары өлкөсөндөгө гамөлләр

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күлөмө, миллион сум.	Чыганак
1	Урта һәм югары һөнәри белемгә ия булган эшсөз гражданның эшсөзлегө сөбөплөрөнө анализ үткөрү. Эш өчөн инвестиция тәкдимнәрен эзәрлөүчө	2022-2024	ЛМР ИК, халыкны эш белән тәэмин итү үзөгө	-	-
2	Лидерлык сыйфатларын үстөрү максатында урта һәм югары һөнәри белеме булган халык белән тренингләр үткөрү	2022-2024	ЛМР ИК, халыкны эш белән тәэмин итү үзөгө	-	-

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
3	ЛМР (ЛТЭТ) Урта һөнәри белем бирү оешмаларын тәмамлаучыларның ихтыяжларына анализ ясау һәм, кирәк булганда, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына юнәлешләрне үзгәртүне эзерләү	2022-2024	ЛМР ИК, халыкны эш белән тәэмин итү үзәге, "Мәгариф идарәсе ЛМР»МКУ	-	-
4	Профессиональ өйрәнүне оештыру һәм «Демография» милли проекты кысаларында «хатын-кызларны эш белән тәэмин итү-Өч яшькә кадәрге балалар өчен мәктәпкәчә белем бирү шартлары тудыру» федераль проекты кысаларында, баланы өч яшькә кадәрге яшькә кадәрге балалар өчен өстәмә һөнәри белем бирү»	2022-2025	Лаеш районы ҮЗЗ ГКУ, ИКМР	-	-
5	Профессиональ өйрәнүне оештыру һәм пенсия алды яшендәге затларга өстәмә һөнәри белем бирү, шул исәптән «Демография» милли проектының өлкән буын гражданның системалы ярдәм күрсәтү һәм аларның сыйфатын күтәрү программасын эшләү һәм гамәлгә ашыру» федераль проекты	2022-2024	Лаеш районы ҮЗЗ ГКУ, ИКМР	-	-

	кысаларында да				
--	----------------	--	--	--	--

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күлөмө, миллион сум.	Чыганак
	Профессиональ өйрөнүнө оештыру һәм пенсия алды яшендәге затларга өстәмә һөнәри белем бирү, шул исәптән «Демография«милли проектының өлкән буын гражданнына системалы ярдәм күрсәтү һәм аларның сыйфатын күтәрү программасын эшләрү һәм гамәлгә ашыру» федераль проекты кысаларында да				
6	Һөнәри эзерлекне оештыруөстәмә һөнәри белем бирү «хезмәт житештерүчәнлегә һәм халыкны эш белән тәмин итү» милли проекты кысаларында«мәшгул блеккә ярдәм һәм хезмәт базарының нәтижәлелеген күтәрү "федераль проекты кысаларында предприятиеләр хезмәткәрләрен эш белән тәмин итү һәм хезмәт базарының нәтижәлелеген күтәрү" дигән федераль проект кысаларында эш белән тәмин итү һәм хезмәт базарының нәтижәлелеген күтәрү максатында»	2022-2024	ГКУ ЦЗН Лайшевского района, ЛМР БК	-	-

Әлеге чараларны гамәлгә ашыру, фаразлар буенча, хезмәткә сәләтле халык санын, ЛМР БК халкының гомуми санын һәм эшлекле активлыкны арттыруга китерергә мөмкин. Халыкның уртача тыгызлыгы күрсәткеченә артуы да фаразлана.

3.1. Икътисадый үсеш

Сәнәгать, авыл хужалыгы

2019-2030 еллар чорына район өчен төп бурычлар булып район предприятиеләренен икътисадый үсеше, кече бизнесны үстерү, районның салым базасын тулыландыру һәм моның нәтижәсе буларак халыкның тормыш дәрәжәсен үстерү тора.

Районның сәнәгать сәясәтенең төп максаты - икътисадый үсешнең матди нигезе буларак сәнәгать потенциалын саклау һәм үстерү.

ЛМР агросәнәгать комплексын үстерүнең стратегик максаты - авыл халкының тормыш сыйфатын үстерү исәбенә агрозык-төлек секторының нәтижәләлеген арттыру.

Районның икътисадый үсешендә төп хәл ителмәгән проблемалар булып кала:

- предприятиеләренен инновацион активлыгы түбән булу;
- төп житештерү фондларының мөмкинлекләрен тулы файдаланмау;
  - яңа терлекчелек комплексларын төзүне һәм булганнарын модернизацияләүне уздыру зарурлыгы;
- районда сөт сату кыенлашкан;
- авыл хужалыгы товар житештерүчеләренен тотрыксыз финанс хәле;
- авыл хужалыгы предприятиеләренен искергән матди-техник базасы;
- эшче кадрлар һәм югары квалификацияле белгечләр житмәү.
- 2030 елга кадәр чорга районның сәнәгатен һәм авыл хужалыгын үстерү өлкәсендәге төп бурычлар түбәндәгеләр:
  - эре инвестиция проектларын, шул исәптән хосусый инвестицияләрне жәлеп итеп, инфраструктура белән үз вакытында һәм тулысынча тәмин итү;
  - импортны алыштыру, территорияләрдә житештерелә торган товарларның эчке һәм муниципальара кооперациясен төзү, IT-технологияләр кулланып, шулай ук экспорт. «Халыкара кооперация һәм экспорт» милли проекты кысаларында продукцияне илдән читкә сатучы предприятиеләргә актив ярдәм;
- авыл хужалыгы предприятиеләренен алдынгы технологияләргә күчүе;
- милли проектта катнашу районның предприятиеләрен актив жәлеп итү «Хезмәт житештерүчәнлеге һәм мәшгульлеккә ярдәм».

Инвестиция жәлеп итүчәнлеге. Эшлекле активлык

- Кагыйдә буларак, инвестицион жәлеп итүчәнлек дәрәжәсе беренче тәртипнең ике факторына - инвестицион рискка һәм инвестицион потенциалга бәйле (кертемнәрдән табыш алу). Бу факторлар икенче тәртипнең берничә факторына бәйле:
  - географик урын;
  - ресурс-чимал;

- - житештерү (житештерү булдыру һәм аның нәтижәләрен куллану өчен шартлар булу);
- - кулланучылар (халыкның товарларны һәм хезмәт күрсәтүләрен сатып алу сәләте характерлана);
- инфраструктура (мәгълүмат, транспорт, житештерү инфраструктурасы, шулай ук инженерлык чөлтәләренә тоташу мөмкинлегә);
- - хезмәт ресурсларының кирәкле санының һәм сыйфатының булуы буларак характерлана торган интеллектуаль мөлкәт.

ЛМР ның географик урыны республиканың башкаласы - Казан шәһәре белән якин булуы белән башка муниципаль районнарның күбесеннән яхшы якка аерылып тора. Шулай ук вакытта гомуми файдаланудагы жирле эһәмияттәге барлык автомобиль юллары да норматив таләпләргә җавап бирми. Юлга йөкләнеш бик зур. Казан шәһәренә тоташкан юл участогы дүрт тапкыр зур йөкләнешкә ия.

Яңа производстволар төзү яки булганнарның куәтләрен киңәйтү кысаларында инвестиция эшчәнлеген үстерү ЛМР ның тулы инвентаризациясе булмаган буш яисә тулысынча файдаланылмаган житештерү мәйданчыкларында мөмкин. Мондый реестрны алып бару тәртибе дә юк.

Кулланучылар ихтыяжының этәргеч үсеше өчен керем югарырак булырга тиеш, шулай ук куллану тәкъдимнәре киңәйтеләргә тиеш. Инде бүген үк район үзәгеннән еракта урнашкан аерым товарларга һәм хезмәтләргә ваклап сатудагы кулланучылар товарлары бәясеннән 10-15 %ка югарырак булуы күренә. Өлешчә бу транспорт һәм башка операция чыгымнары нәтижәсе булып тора, ләкин ваклап сату оешмаларының монополиягә каршы эшчәнлегә анализдан күренгәнчә, йогынтыны арттыра.

ЛМР бизнес һәм халык вәкилләренә активлыгы житәрлек дәрәжәдә югары булмавын да билгеләп үтәргә кирәк. Бу әлеге субъектларның мәгълүматлылыгының түбән булуы, финанс белеме түбән булу һәм инвестиция проектлары буенча тәкъдимнәр булмау белән бәйле. ЛМР товар житештерүчеләренә, республиканың башка муниципаль берәмлекләренә һәм аннан читтә урнашкан регионнарның мөмкинлекләре һәм ихтыяжлары (технологик чылбырлары) турында мәгълүмат эшлекле активлыкны арттыруга ярдәм итәр иде..

Авыл хужалыгы кулланучылар кооперациясен үстерү халыкның эшлекле активлыгын һәм мәшгульлеген арттыруның иң нәтижәле механизмнарыннан берсе булып тора. Әлеге механизм шулай ук авыл хужалыгы товар житештерүчеләренә, авылда кече хужалыкларның һәм кулланучылар җәмгыятләренә керем арттырганда һәм аларны авыл жирендә тормыш сыйфатын яхшыртуга юнәлдерелгән авыл хужалыгы продукциясен һәм азык-төлек базарларына кертүне тәмин иткәндә төп механизмнарның берсе булып тора. Әлеге механизмны куллану зарурлыгы Казан агломерациясенә керүче муниципаль районнар житештерүчеләре һәм белгечләре катнашында үткәрелгән стратегик сессия нәтижәләре белән расланды. Эшчәнлекнең әлеге юнәлеште ЛМР авыл житештерүчеләре башлыктары сорапшырулары нәтижәләренә нигезләнеп билгеләнде һәм төзелде.

- Шул рәвешле, әлеге институциональ фактор кысаларында, түбәндәге проблемалар исемлеген формалаштырырга мөмкин:
- - яқындагы елларда, үткәрү сәләтен арттыру максатыннан, районда аерым юлларны реконструкцияләү перспективалары булмау;
- - ЛМР торак пунктлары арасында каты өслекле юллар кытлыгы;
- - файдаланылмый торган жирләр реестрын алып бару тәртибенә булмавы;
- - инвестиция тәкъдимнәрен һәм инвесторлар өчен башка файдалы мәгълүматны булдыру өчен мәгълүмат технологияләрен кулланмау;
- - жир ресурсларыннан файдалануның югары нәтижәләгә булмау;
- - район эчендә дә, аның территориясеннән читтә дә технологик чылбырлар турында мәгълүмат булмау;
- - Эшчәнлекнең төп юнәлешләре: авыл хужалыгы продукциясен әзерләү, саклау, эшкәртү һәм сату кооперациясе системасының авыл хужалыгы товарлары житештерүчеләр тарафыннан төзелгән кооперация системасының житәрлек булмавы;
- - авыл хужалыгы товар житештерүчеләренә гамәлдәге һәм төзелә торган житештерү куәтләрен булдыру һәм модернизацияләү өчен шартлар булмау.

Кулланучылар базары

Районның кулланучылар базары Казан шәһәре белән тыгыз элемтә шартларында үсә. Районда күпчелек көндәлек кирәк-яраклар тәкъдим ителде: азык-төлек продуктлары, көнкүреш химиясе, чәчтараш хезмәтләре һәм башкалар. Кыйммәтле товарлар белән ваклап сату, махсулаштырылган кибетләр һәм үзенчәлекле хезмәтләр аз гына тәкъдим ителгән һәм район халкы тарафыннан Казанда сатып алына.

Районның кулланучылар базары 2021 елда тотрыклы булып кала һәм азык-төлек һәм азык-төлек булмаган товарларны югары дәрәжәдә туендыру белән характерлана.

Район территориясендә 297 кибет сәүдә итә, шул исәптән сәүдә челтәрләре:

«Магнит», «Пятёрочка», «Верный», «Красное и Белое», «Бристоль» һәм башкалар. Күчмә сату белән 18 торак пункт колачланган.

2021 елда ваклап сату әйләнеше 6,4 млрд. сум тәшкил иткән, алдагы елга үсеш темпы 163% тәшкил иткән. Түләүле хезмәтләрнең күләме 358,8 млн. сум тәшкил иткән, бу 2020 елга бәяләр белән чагыштырганда 135 % тәшкил итә.

Районда авыл хужалыгы товар житештерүчеләре һәм шәхси эшмәкәрләр катнашында даими рәвештә ярминкәләр уздырыла. Шулай ук бу ярминкәләр Казан шәһәре территориясендә дә уздырыла.

Өлеге өлкәдә төп проблемалар үз эченә керә:

- сәүдә предпрятиеләренең технологик яктан югары булмаган тәэмин ителеше;
- түләүле сорауның югары булмаган дәрәжәсе;
- квалификацияле кадрлар кытлыгы.

ЛМР кулланучылар базарын үстерүнең төп бурычлары сыйфатында түбәндәгеләрне аерып күрсәтергә мөмкин:

- район территориясендә сәүдә челтәре үсешен координацияләү, сәүдә өлкәсендә хокукый жайга салу;
- район халкы өчен товарларның икътисадый яктан һәркем файдалана алырлык булуын арттыру;
- сәүдә өлкәсендә эшлекле активлыкны стимуллаштыру;
- сәүдә өлкәсендә мәгълүмат белән тәэмин итү;
- халык өчен хезмәт күрсәтүләрнең бәя һәм территориаль яктан үтемлелеген тәэмин итү;

- хезмэт күрсәтүләр базарында намуслы конкуренцияне үстерү;
- хезмэт күрсәтүләр өлкәсе житәкчеләренең һәм белгечләренең квалификациясен күтәрү һәм аларның компетенцияләрен үстерү.

Таблицада санап үтелгән проблемаларны хәл итү өчен чаралар исемлеге китерелгән.

Икътисади үсеш өлкәсендә чаралар

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	К үлэм	Чыгана
1	Министрлыкның Жир ресурслары идарәсе белгечләре хәбәр итүенчә, Татарстан Республикасында барлыгы, Казан һәм Яр Чаллы шәһәрләрен исәпкә алып, 22 632 жир кишәрлеге кадастр исәбендә теркәлгән.	2019-2030	ЛМР БК	-	-
2	Аның территориясендә яна производстволар урнаштыру яки гамәлдәге производстволарны киңәйтү өчен районга инвесторлар жәлеп итү	постоянно	ЛМР БК	-	-
3	Агломерация кысаларында муниципальара инвестицион проектлар буенча тәкъдимнәр формалаштыру	2019-2030	ЛМР БК, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы	-	-
4	Инвестицион проектларны тормышка ашыру, шул исәптән:				
4.1	«Иннополис» МИЗ техник-гамәлгә кертү тибындагы «Лаеш» индустриаль паркы территориясендә проектларны гамәлгә ашыру	2012-2030	ЛМР БК, ОЭЗ «Иннополис»	4700000,0 (разбивка по елам не определена)	Бюджет РФ, РТ, хосусый инвестицияләр
4.2	Татарстан Республикасы ЛМР «Сокуры» сәнәгать паркын үстерү	2016-2024	"Идарәче компания«ЖЧЖ Сокуры»	2019 – 100,0 2020 – 100,0 2021 – 100,0 2022 – 60,0	Бюджет РФ, РТ, хосусый инвестицияләр

4.3	Татарстан Республикасы предприятие хезмәткәрләре өчен торак йортлар төзү	2023-2030	«КМИЗ Луч»ЖЧЖ		шәхси инвестицияләр,
-----	--	-----------	---------------	--	----------------------

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Күләм	Чыгана
4.4	Татарстан Республикасы ЛМР Столбище авылында Iес GROUP житештерү-логистика комплексын үстерү	2022-2030	«Ферекс»ТД ЖЧЖ	700,0	хосусый инвестициялар
4.5	Татарстан Республикасы ЛМР " Никольский» индустриаль паркының үсеше	2016-2022	«Никольский«индустриаль паркы«идарә компаниясе»ЖЧЖ	2019 – 30,0 2020 – 30,0 2021 – 50,0 2022 – 30,0	хосусый инвестициялар
4.6	Татарстан Республикасы ЛМРның«Рождество» сәнәгать майданчыгын үстерү	2016-2022	«ПолиМикс Казан»ЖЧЖ	2019 – 10,0 2020 – 10,0 2021 – 15,0 2022 – 15,0	хосусый инвестициялар
4.7	Робот системаларын кулланып пластик продуктларның заманча инновацион производствосын булдыру	2022-2027	«Трендпласт-М»ЖЧЖ	280,0	шәхси инвестициялар
4.8	"Ин Парк-Казан»индустриаль паркының икенче чиратын төзү	2022-2024	«Ин Парк - Казан»ЖЧЖ	2019 – 200,0 на 01.01.2022- вложено 2 000,0	шәхси инвестициялар
4.9	Лаеш районындагы " Инополис» МИЗ территориясендә житештерү-склад комплексында логистик эшчәнлекне оештыру	2022-2027	«Смарт Парк «ПСК»ЖЧЖ	540,677	шәхси инвестициялар

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Күләм	Чыгана
4.10	Бер тапкыр кулланыла торган салам һәм агач материал житештерү	2022-2024	ИП Махов А. А.	2022-100,0 2023-100,0	шәхси инвест ицияләр
4.11	Административ бина һәм ит эшкәртү комплексының сугым цехы төзелеше	2019-2023	"АПК" Биф-Трейд»ЖЧЖ	2019 – 50,0 2020 – 50,0 2021 – 50,0 2022- 150,0	шәхси инвест ицияләр
4.12	Чәчәкләр үстерү өчен теплица комплексы төзелеше	2017-2022	«ВЭМ»ЖЧЖ	2019 – 7,0 2020- 18,0 2022 -10,0	хосусый инвест ицияләр
4.13	"Биосфера Эко-паркы»Туристлык-ял итү комплексы	2022-2027	«Биосфера - Фиш»ЖЧЖ	2022-800,0 2023-2027 - 2 200,0	хосусый инвестицияләр
4.14	"Лайка" проекты-осилоскоп приборлары житештерү	2022-2024	«КОМЗ - үлчәүләр»ЖЧЖ	2022-39,82 2023-10,35	хосусый инвест ицияләр
4.15	Татарстан Республикасы медицина сәнәгать паркын үстерү	2022-2024	«ТР Фармедполисы»ЖЧЖ	169,0	хосусый инвестицияләр
4.16	«Биосфера-Фиш»балык үрчетү комплексының дүртенче чиратын булдыру	2017-2027	«Биосфера - Фиш»ЖЧЖ	2019 – 250,0 2020 – 100,0 2021 – 100,0 2022 – 75,0 2023 – 100,0 2024 – 100,0	ТР бюджеты , хосусый инвест ицияләр

№	Чара	Башкаруу вакыты	Жаваплы башкаруучы	Күлөм	Чыганак
4.17	Махсус автомобиль житештерү заводуның житештерү корпусу төзелеше	2022-2024	«Казан махсус автомобильлер заводу»ЖЧЖ	2023- 9,5	шәхси инвестициялар
4.18	Сортировка-логистика үзөгө булган " Лето» ЖЧЖ теплица комплексының икенче чиратын булдыру	2016-2024	«Егорьевские теплицы»ЖЧЖ	2019 – 80,0 2020 – 20,0 2021 – 50,0 2022 – 50,0	хосусый инвестициялар
4.19	"Державинская кошчылык фабрикасы»ЖЧЖ кошчыларын реконструкцияләү	2018-2022	«Державинская кошчылык фабрикасы»ЖЧЖ	2019 – 82,0 2020 – 185,9 2021 – 204,4 2022 – 126,97	ТР бюджеты , хосусый инвестициялар
4.20	Кадрлар потенциалы белен идарә итүнең мәгълүмати системасын эшләү һәм кадрлар хезмәтләрен күрсәтү	2020-2025	"АйСиЭл системалы технологиялар»ЖЧЖ	-	-
4.21	Мәгълүмат системасы һәм программа тәминаты эшләү	2020-2025	«АйСиЭл Софт»ЖЧЖ	-	-
4.22	Программа-аппарат комплексларын, автоматлаштырылган эш урыннарын житештерү һәм гамәлгә кертү, " Технопарк»МИЗ резидентлары өчен мәгълүмати инфраструктура бирү	2020-2025	«АйСиЭл Техно»ЖЧЖ	-	-

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Күлөм	Чыга нак
4.23	Адаптация һәм модификацияләү, урнаштыру, тест һәм ЭВМ һәм мәгълүмат базалары өчен программалар.	2020-2025	ООО «ДжиДиСиСервисез»	-	-
5	Эшсез икътисадый актив һәм үзмәшгульлек вәкилләре белән Ижтимагый совет утырышларын, киңәшмәләр һәм өйрәтүләр үткәрү	Ежеквартальн о	ЛМР БК	-	-
6	ЛМР территориясендә эшләмәгән житештерү мәйданнарының һәм жир кишәрлекләренә электрон базасын булдыру, алар янәшәсендәге участкаларны һәм инженер - техник тәэмин итү чөлтәрләрен жентекләп тасвирлау	2019-2024	ЛМР БК, ЛМР Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре палатасы	-	-
7	Ел саен халыкның сәүдә хезмәтләре һәм түләүле хезмәтләр белән тәэмин ителешенә мониторинг үткәрү	2019-2030	ЛМР БК	-	-
8	Ел саен сәүдә мәйданнарына мониторинг үткәрү, халыкның сәүдә объектлары мәйданы белән минималь тәэмин ителеше нормативларына туры килү максатларында	2019-2030	ЛМР БК	-	-

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Күлөм	Чыга нак
9	Сөүдө хезмөтлөре белән тээмин итү аз халык,	2019-2030	Шәхси эшмәкәрләр, расланган график буенча	-	-
10	күчмә сөүдә графигы буенча районның авыр торак пунктларына керү	2019-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
11	ЛМР аз халык яши торган пунктларда сөүдә объектлары төзелеше	2019-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
12	Район, шул исәптән авыл хужалыгы ярминкәләрен оештыру һәм предприятиеләрнең тармак, районара, Төбәкара, федераль күргәзмәләрдә ярминкәләрдә, форумнарда катнашуын оештыру	2019-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
13	Сөүдә хезмөтлөре белән тээмин итү аз халык, күчмә сөүдә графигы буенча районның авыр торак пунктларына керү	2019-2030	Шәхси эшмәкәрләр,	-	-

3.1. Икътисадый үзжитешлек

ЛМР икътисадый яктан үз-үзен тәэмин итү дигәндә ЛМРның керем потенциалы һәм жирле үзидарә органнарына беркетелгән чыгым вәкәләтләре нисбәте дәрәжәсе аңлашыла. Бу дәрәжәне бәяләүнең төп индикаторы булып жирле бюджет кытлыгы тора.

ЛМР бюджеты бюджетара трансфертлардан файдаланып, чираттагы план чорына Татарстан Республикасы бюджетын формалаштыру процессында балансланган. Жирле бюджетта үз керемнәре өлеше 2021 елда 77,3% тәшкил итте.

12 таблица

ЛМР берләштерелгән бюджеты структурасы

тыс. руб.

	2021	2022	2023	2024	2025	2027	2030
Жирле бюджет керемнәре, шул исәптән.:	1 643 884	1 282 815	1 295 724	1 312 284	1 325 642	1 356 934	1 421 474
1. Салым керемнәре, шуларның	757 375	578 106	606 404	635 164	660 722	713 595	810 874
1.1. физик затлар керемнә салым	262 501	263 240	286 797	311 891	327 486	360 235	414 270
1.2. Аерым эшчәнлек төрләре өчен алдан йөкләнгән керемгә бердәм салым	3 399	-	-	-	-	-	-
1.3. салым салуның гадиләштерелгән системасын куллану аркасында алынган салым	59 746	60 000	62 400	64 896	66 141	70 755	76 368
1.4. бердәм авыл хужалыгы салымы	1 235	827	827	827	868	955	1 098
1.5. физик затларның милкенә салым	29 540	30 582	31 499	32 444	34 066	37 473	43 094
1.6. жир салымы	350 608	175 989	175 989	175 989	180 788	188 867	214 231
1.7. дәүләт пошлинасы	6 491	6 487	64 87	6 487	6 611	7 072	7 677
1.8. башка салым керемнәре	43 855	40 981	42 405	42 630	44 762	48 238	54 136
2. Салым булмаган керемнәр	214 172	148 165	148 376	149 960	151 544	157 531	166 144
2.1. дәүләт муниципаль милектәге мөлкәттән файдаланудан керемнәр	122 394	121 159	121 159	121 159	122 138	124 352	129 005
	2021	2022	2023	2024	2025	2027	2030
2.2. материал һәм матди булмаган активлар сатудан керемнәр	78 631	25 248	26 018	27 602	28 148	31 795	35 547
2.3. әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты өчен түләүләр	537	606	606	606	636	700	805
2.3. Башка салым булмаган керемнәр	12 610	1 152	593	593	622	684	787

Башка дәрәжәдәге бюджетларның түләүсез керемнәре	672 338	556 544	540 944	527 160	513 376	485 808	444 456
Жирле бюджет чыгымнары, шул исәптән:..	1 506 181,9	1 282 815,0	1 295 724,8	1 312 284,4	1 325 642,0	1 356 934,	1 421 474,0
1. Гомумдәүләт мәсьәләләре	160 584,2	123 507,9	122 57,9	122 472,3	122 472,3	122 472,3	122 472,3
2. милли оборона	3 048,6	3 010,1	3 112,7	3 224,0	3 224,0	3 224,0	3 224,0
3. милли куркынычсызлык һәм хокук саклауэш	3 249,1	3 076,4	2 848,4	2 848,4	2 848,4	2 848,4	2 848,4
4. милли икътисад	90 035,1	52 951,7	54 251,7	54 351,7	54 351,7	54 351,7	54 351,7
5. торак-коммуналь хужалык	124 284,1	46 070,8	36 899,2	29 445,8	29 445,8	29 445,8	29 445,8
6. әйләнә-тирә мохитне саклау	2 968,0	1 338,0	1 338,0	1 338,0	1 338,0	1 338,0	1 338,0
7. мәгариф	892 029,4	840 554,6	852 508,0	873 396,2	886 753,8	918 045,8	982 585,8
8. мәдәният, кинематография һәм массакуләм мәгълүмат чаралары	121 885,7	110 833,3	111579,1	112 354,8	112 354,8	112 354,8	112 354,8
9. сәламәтлек саклау	804,2	923,2	972,8	1 028,2	1 028,2	1 028,2	1 028,2
10. социаль сәясәт	26 705,7	27 420,2	29 340,0	30 347,9	30 347,9	30 347,9	30 347,9
11. физик культура һәм спорт	72 044,2	62 964,2	63 507,2	64 071,8	64 071,8	64 071,8	64 071,8
12. бюджетара трансфертлар	8 543,6	10 164,6	17 109,8	17 405,3	17 405,3	17 405,3	17 405,3
Профицит, дефицит (-)	137 702,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Бюджет структурасы 12 нче таблицада күрсәтелгән. Бюджетның салым керемнәрендә төп өлешне физик затлар керемнәренә салым тәшкил итә.

Социаль өлкәгә чыгымнарға килгәндә, аларның күләме республика дәрәжәсендә билгеләнгән нормативлар нигезендә формалаштырыла. Әмма, шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, хужалык субъектлары эшчәнлегенән жирле бюджетка керемнәр арту, шулай ук бюджет оешмаларында бюджет акчаларын экономияләүдән бюджет елына жирле бюджетның гомуми күләмен арттырмый, чөнки законнар нигезендә бу очракта бюджет трансфертлары күләме азрак була (чыгым вәкаләтләре үзгәрмәгән очракта).

Үсеш бюджеты бик аз, бу күләмнәр хисабына инвестиция эре проектларны гамәлгә ашыру мөмкин түгел. Моңа бәйле рәвештә, һичшиксез, бюджеттан тыш инвестицияләр жәлеп итүне, шулай ук ЛМРның республика һәм федераль проектларда катнашуын киңәйтүне таләп итә.

Шулай итеп, ЛМРның иң житди проблемаларының берсе - жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне тиешле дәрәжәдә хәл итү өчен, шулай ук үсеш бюджетын формалаштыру өчен өстәмә салым һәм салым булмаган керемнәр булмау.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк: ЛМР территориясендә үз эшчәнлеген гамәлгә ашыручы кайбер предприятиеләр башка муниципаль берәмлекләрдә теркәлгән, бу бюджеттан төшөп калган салым керемнәренә бер өлешә турында сөйли.

ЛМР һәм аның составына керүче жирлекләр арасында бюджетара мөнәсәбәтләр формалаштыру мәсьәләсен дә төгәлләштерү таләп ителә.

Түбәндә таблицада формалаштырылган проблемаларны хәл итүгә юнәлтелгән чаралар китерелә. Әмма, шуны күздә тотып, ЛМР ның икътисадый яктан түбән дәрәжәдә булуын характерлаучы индикатор (институциональ фактор) башка институциональ факторлар кысаларында проблемаларны уңышлы хәл итү нәтижәсә булып тора.

13 таблица

Икътисадый үз-үзен тәэмин итү өлкәсендәге гамәлләр

№	Чара	Башкару вакыты	Җаваплы башкаручы	Күләм финансирова-ния,	Чыганак
---	------	----------------	-------------------	------------------------	---------

1	Муниципаль берәмлекләр советы президиумында, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты каршындагы Икътисадый советта муниципаль берәмлекләрне бюджеттан тыш чыганақларны жәлеп итү хисабына гамәлгә ашырылган инвестиция проектларына муниципаль берәмлекләрнең өстәмә алынган керемнәрне саклау механизмын кулланып салым салына торган базаны арттыруга стимуллаштыру турында тәкъдимнәрне карау өчен тәкъдимнәр эзерләү,	2021-2024	ЛМР БК	-	-
2	Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясе төбәкләре товар житештерүчеләренен ихтыяжы турында мәгълүмат нигезендә ЛМР Инвестиция меморандумына үзгәрешләр кертү	2021-2024	ЛМР БК	-	-
3	ЛМР территориясендә үз производстволарын яки филиалларын булдырырга планлаштыручы инвесторлар белән инвестицион килешүләр өчен тәкъдимнәр эзерләү, аның асылы муниципаль преференцияләргә алмашка ЛМРда салым исәбенә куюдан гыйбарәт	2021-2024	ЛМР БК	-	-

3.1. Дәүләт һәм муниципаль идарә системасы нәтижәлелеген арттыру

Авыл жирлекләре житәкчеләре һәм бизнес вәкилләре белән үткәрелгән стратегик сессия нәтижәләре буенча «дәүләт һәм муниципаль идарә» институциональ факторының төп роле белән бәйле ЛМРның социаль-икътисадый үсеше проблемасы ачыкланды.

Билгеле булганча, дәүләт һәм муниципаль хакимият органнары эшчәнлеге нәтижәсе-идарә карарлары. Бу карарлар норматив хокукый актлар һәм башка карарлар рәвешендә рәсмиләштерелә һәм дәүләт һәм муниципаль идарәнең гомуми системасына интеграцияләнергә тиеш. Татарстан Республикасында икътисад белән индикатив идарә итү системасы шундый система буларак сайланган. Аның кысаларында, инде 20 ел дәвамында, һәр ИОГВ өчен чираттагы һәм алдагы ике елга идарә итүгә дәүләт йөкләмәсе формалаша. Бу чор бюджетны планлаштыру чоры белән билгеләнә. Мәжбүри медицина иминияте фонды өчен ел саен муниципаль районнар һәм шәһәр округлары башлыклары тарафыннан тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләре кысаларында ММИ эшчәнлегенә нәтижәлелеген бәяләү күрсәткечләре чагылдырылган килешүләр төзелә һәм имзаланә.

Россия Федерациясе Федераль законың 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы раслау

"Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принципнары турында" ИОГВ һәм ОМС хезмәттәшлеге системасын катлауландырды. Татарстан Республикасы Хөкүмәтенә, еш кына объектив зарурлык булса да, мәжбүри медицина иминияте йөкләмәсе бирергә хакы юк.

Өлеге дәрәжәләр арасындагы конструктив диалогны жайга салу максатында республикада Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре Советы төзелде, мөһим проблемалар буенча дискуссия майданчыгы буларак, муниципаль районнар һәм шәһәр округлары ИК житәкчеләрен даими жыю гамәлгә ашырыла. Даими рәвештә видеоконференция режимында уздырыла торган киңәшмәләрне нәтижәле инструмент дип санарга мөмкин. Алар оператив мәгълүмат алырга һәм кичектергесез карарларны килештерергә мөмкинлек бирә.

«Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында» 2014 елның 28 июнендәге 172-ФЗ номерлы Федераль закон һәм «Татарстан Республикасында стратегик планлаштыру турында» 2015 елның 16 мартындагы 12-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы белән социаль-икътисадый үсешнең үз стратегияләрен эшләү буенча ММИ вәкаләтләре билгеләнә. Әмма, күрәсең, стратегияләүнең һәм программалаштыруның билгеләнгән технологияләре өчен әлеге эшләрне республика дәрәжәсендә шундый ук процесслар белән синхронлаштыру регламентлары кирәк. Мәсәлән, авыл жирлекләренә генераль планнары булмау, территориаль планлаштыруның актуаль схемалары, житештерү көчләрен үстерү һәм урнаштыру программалары булмау, дәүләт программаларын гамәлгә ашыру буенча канәгатьләнерлек бәяләр булмау, программалар һәм проектлар белән идарә итүнең бердәм үзәге булмау шартларында үз контурларына фаразлауны, планлаштыруны, мониторингны, контрольне һәм жайга салуны үз эченә алган муниципаль идарәнең нәтижәле системасын төзү мөмкин түгел диярлек.

Вазгыять, 2019 елның 5 апрелендәге үзгәрешләр белән 2015 елның 15 мартындагы 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы кабул ителгәннән соң, тагын да катлауланды. «2030 елга кадәр Татарстан Республикасын социаль-икътисадый үстерү стратегиясен раслау турында» ул дәүләт һәм муниципаль идарә системаларының мөһим элементы буларак агломерация һәм зональ идарәне билгеләде. Шулай ук вакытта бүгенге көнгә ММИ һәм ИОГВ, бизнес һәм жәмәгәтьчелек вәкилләре, шулай ук бүген мондый хезмәттәшлек кысаларында төзелгән институтларның үзара хезмәттәшлеге регламентларын билгели торган норматив хокукый актлар юк.

Бер генә муниципаль район да, бигрәк тә жирлек тә автоном рәвештә үсә алмаганга күрә, муниципальара коммуникацияләр һәм муниципальара проектлар һәм программалар эшләү һәм кабул итү технологиясе дә юк.

Шулай ук вакытта, ЛМРда икътисадый һәм идарә карарларының кирәкле мәсьәләләрне хакимиятнең югарырак дәрәжәдә хәл итү вакытына һәм тулылыгына бәйлә булуын исәпкә алып, бу хәл Стратегиядә компенсацияләр куллану зарурлыгына китерә һәм, бәлки, һәрвакытта да максималь нәтижәле чишелешләрне куллану зарурлыгына китерә, шуңа күрә аларның карарларын лоббировкалау республика дәрәжәсендә үсешнең төп институтларына (Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре Советы Президиумы, Татарстан Республикасы Президенты каршындагы Инвестиция советы, Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты каршындагы Икътисадый совет) керә торган агломерация идарәсенә ижтимагый советларын төзү инструментлары аша гамәлгә ашыру планлаштырыла.

- Шулай ук дәүләт һәм муниципаль хезмәткәрләргә яңадан әзерләү һәм квалификацияләрен күтәрү системасы да артык формаль. Бер программа кысаларында төрле һөнәри мәнфәгатьләре һәм белгечлекләре булган зур төркемнәр формалаштыру планлаштырылган белем бирү программаларынан кирәкле нәтижә алырга мөмкинлек бирми.
- Республика ИОГВ тарафыннан соратып алынган мәгълүмат күләме даими рәвештә арта. Беренчел бәяләүләр буенча, эш вакытының кимендә 50% ын ОМС белгечләре хисаплылык әзерләү белән мөшгүль.
- Гомумән алганда, бу өлкәдә түбәндәге проблемаларны формалаштырырга мөмкин (аларны санап чыгарганда, алдагы бүлекләрдә аларның шактый санын чагылдыру факты исәпкә алынган):
- - агломерация үсеше турында норматив хокукый актларның булмавы;

- муниципальара проектларны һәм программаларны килештерү механизмы булмау;
- проектлар һәм программаларны эшләүне һәм мониторинглауны координацияләү өчен җаваплы бердәм республика органы булмау, шулай ук ресурсларны бер программалардан икенчесенә күчерү буенча тәкъдимнәр эзерләү;
- ММИ типик структурасы булмау;
- ИОГВ соратып ала торган хисап мәгълүматының арта баручы күләме;
- муниципаль хезмәткәрләрнең квалификациясен күтәрү буенча нәтижәсез программалар;
- ММИ хезмәткәрләрен аларның эш нәтижәләреннән бүләкләү бәйлелеге булмау.

Алдагы бүлекләрдә өстәмә тасвирланган әлеге проблемаларны хәл итү өчен түбәндәге чараларны гамәлгә ашыру тәкъдим ителә.

14 таблица

Дәүләт һәм муниципаль идарә өлкәсендәге гамәлләр

№	Чара	Башкару вакыты	Җаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
1	ОИСЭЗ турында фикер алышуга инициатива:	2021-2024	ЛМР БК, ОИСЭЗ, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы	-	-
1.1.	агломерация үсеше буенча норматив хокукый актлар пакетын эшләү зарурлыгы			-	-
1.2.	муниципальара проектларны һәм программаларны килештерү механизмын эшләү			-	-
1.3.	ММИ типик структурасын эшләү			-	-
1.4.	бер программадан икенчесенә ресурслар күчерү буенча тәкъдимнәр эшләү, мониторинглау һәм эзерләү буенча бердәм республика органын булдыру, аларның үтәлешен мониторинглау нәтижәләре буенча			-	-

№	Чара	Башк ару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
1.5.	Татарстан Республикасы социаль - икътисадый мониторинг комитеты һәм аның территориаль органнары аша кирәкле мәгълүмат жыюны күздә тоткан Татарстан Республикасы ИОГВ сораган хисап мәгълүматының күләмен киметү	2021-2024	ЛМР БК, ОИСЭЗ, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы	-	-
1.6.	муниципаль хезмәткәрләрнең квалификациясен күтәрү программаларының нәтижелелеген күтәрү, аңа һөнәри эшчәнлек профильләре буенча төркемнәр формалаштыру, алынган белемнәрнең һәм күнекмәләрнең ихтыяжын программадан соң контрольдә тоту бурычы һәм муниципаль идарә системасында иң яхшы тәҗрибәләрне өйрәнү өчен муниципаль районнарда аккредитацияләнган стажировка майданчыкларын булдыру күздә тотыла			-	-

№	Чара	Башк ару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
2	ЛМР БК каршында баланс комиссиясе булдыру жирлекләрнен социаль - икътисадый үсеше планнарын тормышка ашыру мониторингы нәтижеләрен ел саен карау һәм аларны төзәтү турында Карар кабул итү	2022- 2024	ЛМР БК	-	-

4. Муниципальара хезмэттэшлек

Казан агломерациясенә керүче күрше муниципаль берәмлекләр белән үзара хезмэттэшлек мәсьәләләре - аерым авыл жирлекләре исеменнән түгел, ә тулаем район исеменнән консолидацияле чыгыш ясау отышлы өлкә, бигрәк тә ачык күренә. Чиктән тыш киң форматта гамәлгә ашырылырга планлаштыручы муниципалитетара хезмэттэшлек проектлары - Казан агломерациясен булдыру проектлары, эшнән гомуми регламентлары белән.

Хәзерге вакытта муниципальара хезмэттэшлек кысаларында ике проект гамәлгә ашырыла башлады. Әлеге проектлар ЛМР Столбище авыл жирлеге территориясендә гамәлгә ашырылачак. Бу техник-гамәлгә кергү икътисадый зонасының икенче участогын төзү «Иннополис» һәм «Смарт-Сити Казан» халыкара инвестиция технополисы булдыру.

«Иннополис» техник-гамәлгә кергү икътисадый зонасының икенче участогын булдыру

Махсус икътисадый зона Иннополис эко-системасының мөһим өлеше һәм аның инвестицион жәлеп итүчәнлегенә аерылгысыз элементы булып тора, резидентлар өчен бизнесны уңышлы алып бару һәм аларның проектларын нәтижәле үстерү өчен уңай шартлар тудырып.

«Иннополис» МИЗ 311,43 гектар гомуми майданлы ике майданчыкта урнашкан. Беренче майданчык Югары Ослан муниципаль районы территориясендә урнашкан, икенче майданчык 101,3 гектар майданда урнашкан. Ул «Казан» халыкара аэропорты янында урнашкан һәм инновацион продукция житештерү буенча резидент-компанияләрнең житештерү эшчәнлегенә өчен билгеләнгән.

Инновацион эшчәнлекнең төрле өлкәләрендә махсуслашкан «Иннополис» МИЗ резидентлары була, шул ук вакытта «Иннополис» МИЗ өчен махсуслашуның өстенлекле юнәлеше - мәгълүмат-коммуникация технологияләре.

Махсус икътисадый зона территориясендә төп объектлар булып технопарклар биналары тора, алар офис бүлмәләре, күп функцияле комплекслар, эшләнмәләр һәм үсеш алган конференц-мөмкинлекләр булган югары технологияле, күпфункцияле комплекслар. «Иннополис» МИЗ резидентлары, заманча инфраструктурага һәм бизнесны уңышлы алып бару өчен кирәкле сервис хезмәтләренә керү мөмкинлегенә алып, технопаркларда эзер офис биналарын арендага ала алачак.

Жир кишәрлегенә арендага алынган һәм үз офис яки житештерү бинасы төзелгән очракта, резидентлар, кинженер чөлтәләренә ташламалы шартларда тоташтыру мөмкинлегенә булган эзер инженерлык инфраструктурасына керә ала.

Әлеге проектны финанслауның күләме 4700 млрд. сум күләмендә күздә тотыла, әмма финанслауның күләме тагын да төгәлләштерелергә тиеш. Проект 2030 елга кадәр гамәлгә ашырылачак.

«Смарт-Сити Казан» халыкара инвестиция технополисын булдыру»

«СМАРТ Сити Казан» Халыкара инвестиция технополисы - Россияда беренче «акыллы шәһәр» төзү проекты, аны эшлэгәндә мондый проектларны гамәлгә ашыруның бөтендөнъя тәҗрибәсе өйрәнелде. "СМАРТ Сити Казан" генераль планы шәһәрне тотрыклы үстерү принцибы буенча төзелә. Бу халыкара һәм Россия компанияләрен үстерү майданчыгы гына түгел, яшәү һәм ял итү өчен заманча уңайлы шартлары булган тулы кыйммәтле шәһәр дә.

«СМАРТ Сити Казан» үсеше «Казан» халыкара аэропорты - 650 гектар майданлы технополис үсеше белән тоташкан, аэропорттан 3 км һәм Казан үзәгеннән 15 км ераклыкта урнашкан. Казан аэропортының 2022 елга үтүе 5 млн кешегә житәчәк, дип планлаштырыла. «СМАРТ Сити Казан»ның Татарстан башкаласының һава гаванена якынлыгы проект турында тулы кыйммәтле аэротрополис - шәһәр берәмлеге, аның тормышы аэропорт белән аерылгысыз бәйләнгән проект турында сөйләргә мөмкинлек бирә.

Проект генераль мастер-планы нигезендә технополис фазалар белән үсәчәк. Төзелешнең беренче фазасы 2014-2018 елларга карый. Бу чорда технополисның беренче объектлары - инжиниринг үзәге, экспоцентр төзелде.

Якынча исәпләүләр буенча, проектка 20 ел эчендә инвестицияләр 10 млрд. доллар тәшкил итәчәк. База инфраструктурасы Татарстан Республикасы Хөкүмәте һәм федераль бюджет акчалары исәбеннән төзелә. Технополисны гамәлгә ашыруның ун елы эчендә инфраструктурага 1 млрд. доллар чамасы акча кертү планлаштырыла. Тышкы челтәрләрне элөп кую һәм өлөшчә эчке челтәрләрне үткөрү өчен бу житәрлек. Резидентларга аерым салым преференцияләре бирелде.

Проектның инвестиция жәлеп итүчәнлеген «СМАРТ Сити Казан» аэропортына якынлыгы тулыландыра һәм аның территориясе буйлап Казан үзәге белән аэропортны тоташтыручы аэроэкспресс линиясе уза. Проектның инвестиция жәлеп итүчәнлеге территориянең кластерлы үсешенә нигезләнгән - «СМАРТ Сити Казан»да югары технологияле житештерү кластерлары, медицина, мәгариф һәм туристлык кластерлары төзеләчәк. Экскурсион агымнар, бизнес-туризм, медицина туризмы, мәгариф туризмы һәм республика өчен яңа юнәлеш - урбанистик туризм туризм кластерында үсәчәк.

«СМАРТ Сити Казан» белем бирү кластеры халыкара университет кампуслары моделе - Multiversity Campus буенча төзелә. Бу майданчык халыкара югары уку йортлары факультетларын жыячак һәм гомуми социаль инфраструктураны - спорт комплексын, тулай торакны, китапханәне бирәчәк. Белем бирү курсларының күпчелеге инглиз телендә узачак.

«СМАРТ Сити Казан» медицина кластеры кысаларында медицина клиникаларын, лаборатория һәм диагностика үзәкләрен, фармацевтика өчен тикшеренүләр һәм эшләнмәләр үзәкләрен ачу планлаштырыла. Медицина кластеры, жиһазлар, медицина һәм биомедицина производстволары эшләнмәләрен практикада житештерү махсус икътисадый зона статусын алган 101,3 гектар территориядә урнашачак.

Югарыда каралган барлык объектлар, бертөрле логик бәйләнештә булып һәм бер-берсен

тулыландырып, Казанның үзеннән һәм ике иярчен шәһәрдән торган «Зур Казан»ның өр-яңа концепциясен үстерүнең мөһим өлешләре булып торалар. «СМАРТ Сити Казан» проекты белән Татарстан инновацион «акыллы шәһәрләр» төзү белән шөгыйльләнүче илләр һәм төбәкләр исемлегенә керде. Бу проект Россиягә девелоперлык базарына һәм сервис индустриясен үстерүгә караган инвесторларны жәлеп итәргә мөмкин.

4. Лаеш муниципаль районы стратегиясен гамәлгә ашыру механизмнары

6.1. Стратегияне гамәлгә ашыру сроклары һәм этаплары

ЛМР стратегиясе 15 елга (2016-2030 еллар) билгеләнде һәм дүрт этапны (өч өчеллык һәм бер алтыеллык) күздә тотта. Шул ук вакытта кирәк булганда өч елга бер тапкыр корректировка узачак, ә алты елга бер тапкыр - Стратегияне яңарту.

Гамәлгә ашыру этаплары социаль-икътисадый үсеш шартлары, факторлары, куркынычлары һәм республика һәм районның икътисадый сәясәте өстенлекләре буенча аерылалар.

Беренче этап (2016-2018 еллар) икътисадның нәтижелелеген һәм идарә ителешен арттыру, кеше капиталының сыйфатын үстерү һәм конкурентлык сәләтен житди үстерүнең алшартлары булдыру максатында республика һәм район икътисадына ия булган конкурентлык өстенлекләрен гамәлгә ашыруга һәм киңәйтүгә нигезләнә. Бу этап үттә.

Икенче этап (2019-2021 еллар) конкурентлык сәләтен үстерү моделенә нигезләнә. Үсешнең институциональ шартлары һәм технологик яклары тудырылачак. Кластер активлаштыру кысаларында «заманча икътисад»ны модернизацияләү тизләнәчәк һәм «акыллы икътисад» башлангычларын булдыру башланачак, муниципальара интеграция проектлары старт алачак. Тышкы конъюнктура яхшырачак, үсеш темплары артачак.

Өченче этап (2022-2024 еллар)- кластер активлаштыру районның конкурентлык сәләтен һәм социаль сферасының сизелерлек үсешен, районның яңа баланслы үсеш моделенә күчүе, кеше потенциалы һәм социаль пространство сыйфатын шактый яхшырту, «заманча икътисадның» структур модернизациясен тирәнәйтү, яңа «акыллы» икътисадны шактый үстерү, инновацияләрне икътисадый үсешнең әйдәүче факторына әйләндерү нигезендә тәмин итәчәк.

Дүртенче этап (2025-2030 еллар һәм алга таба) - берничә төп юнәлеш кысаларында район икътисадының конкурентлык сәләтен арттыруда алга китеш булачак.

Стратегияне гамәлгә ашыру сроклары бүлекчәләрдә тасвирланган чаралар планнары белән билгеләнде. Шуны да билгеләп үтәргә кирәк, Стратегияне нигез принцип буларак эшләүгә кулланылган институциональ якин килүдән чыгып, чаралар үзара бәйләнгән. Стратегиянең барлык чараларының инфологик бәйләнешен исәпкә алмыйча булмый, чөнки тиешле координация һәм гамәлгә ашыру механизмы булмау Стратегиядә тасвирланган акчалар белән беррәттән шундый ук әһәмиятле институциональ тозак булырга мөмкин, шуңа бәйле рәвештә аны гамәлгә ашыруның махсус механизмы тәкъдим ителә.

6.2. Стратегияне гамәлгә ашыру барышын мониторинглау

Программа идарәсе системасының мөһим өлеше булган Стратегияне гамәлгә ашыру барышын мониторинглау һәр чараның мониторингын һәм аны үтәү дәрәжәсенә Стратегиянең үзара бәйлә башка чараларына йогынтысын бәяләүне күз алдында тоту. Әлеге стратегия нигезендә башкарма комитет бүлекләренең һәм хужалык итүче субъектларның жентекле гамәлләр планнары, шулай ук муниципаль программаларның эшләнәчәген исәпкә алып, әлеге программаларны мониторинглау шулай ук Стратегияне гамәлгә ашыру механизмының состав өлеше булчак.

Стратегияне гамәлгә ашыруны контрольдә тоту буенча җаваплылык үзәге - Татарстан Республикасының Икътисад һәм эшқуарлык бүлегә. Стратегияне гамәлгә ашыру барышы турында мәгълүмат социаль-икътисады үсеш күрсәткечләренең бердәм мәгълүмати базасына кертелә.

ЛМР стратегиясә ЛМР депутатлары советы тарафыннан раслана. Аны актуаль хәлдә тоту максатында, аның чаралары, шуыша торган планлаштыру ысулын кулланып, ел саен тулылана яки төзәтелә. ЛМР стратегиясә һәм аңа үзгәрешләр ЛМРга һәм ОИСЭЗга гавами фикер алышуларга кертелә, шуннан соң Лаеш муниципаль районы Советы тарафыннан раслана.

ИК вакытында баланс комиссиясә төзелә, анда квартал саен жирлекләренә социаль-икътисады үсеш планнарын тормышка ашыру мониторингы нәтижәләре каралачак һәм аларны төзәтү турында карарлар кабул ителә.

ЛМР әлеге стратегиясә ЛМР составына керүче жирлекләренә социаль-икътисады үстерү планнарын эшләүгә нигез булып тора.

Стратегияне гамәлгә ашыруда ЛМР халкы да актив катнашчак.

Халыкның барлык теләкләре һәм теләкләре Стратегияне эшләгәндә исәпкә алынды һәм аны гамәлгә ашырганда исәпкә алыначак.

Районның халкы һәм ижтимагый оешмалары Стратегияне үстерү максатларын формалаштыруга җәлеп ителде.

ЛМР башкарма комитеты тарафыннан Стратегияне гамәлгә ашыру турында район халкына хисап бирү массакүләм мәгълүмат чаралары (ЛМР порталы һәм «Камская Новь» газетасы аша (Кама Ягы) аша үткәреләчәк.

6.2. Муниципаль программалар исемлеге

Стратегия нигезендә Стратегияне гамәлгә ашыру максатларында ЛМР муниципаль программалары жыелмасы төгәлләштерелде.

Гамәлдәге барлык муниципаль программаларга кирәк булганда Стратегиянең максатлары һәм бурычлары нигезендә үзгәрешләр кертеләчәк. Шулай ук тармак комплексларын үстерү бурычларын гамәлгә ашыру максатларында яңа муниципаль программалар эшләү мөмкин.

Лаеш муниципаль районы территориясендә гамәлгә ашырыла торган төп муниципаль программалар исемлеге

Программа исеме	Программаны гамәлгә ашыруның төп юнәлешләре	Кабул итү датасы	Гамәлгә ашыру вакыты	Жаваплы башкаручылар	Хокук нигезләре (раслау турындагы карарларның реквизитлары)
Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында 2020-2022 елларга хезмәт шартларын яхшырту һәм саклауны яхшырту программасын раслау турында	Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районы территориясендә урнашкан оешмалар хезмәткәрләренең һөнәри куркынычларын киметү максатларында хезмәт шартларын һәм аны саклауны яхшырту	18.11.2019	2020-2022	Барлык милек рәвешләрендәге оешмалар һәм предприятиеләр, шул исәптән жирле үзидарә органнары һәм аларга караган муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр, Лаеш муниципаль районы Башкарма комитеты каршындагы Хезмәтне саклау һәм аның шартлары буенча Координация советы	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 18.11.2019 № 3244 карары
"2014-2022 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында Татарстан Республикасы дүлэт телләрен һәм башка телләргә саклау, өйрәнү һәм үстерү» муниципаль программасын раслау турында.	Татарстан Республикасы дүлэт телләре буларак рус һәм татар телләренең тигез эшләнүенә ярдәм итү; Татарстан Республикасында татар һәм рус телләрен өйрәнүнең һәм татар һәм рус телләрендә укуының бөтен системасын үстерү; Татарстан Республикасында яшәүче халыкларның телләрен саклау һәм үстерү; республикадан читтә татар телен саклау һәм үстерү, төбәкләр белән хезмәттәшлек;	26.12.2020	2014-2022	Лаеш МР Башкарма комитеты, " Лаеш МР мәгариф идарәсе» МКУ бүлекләре, Лаеш МР предприятиеләре һәм оешмалары	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 26.12.2020 № 3075 карары
«2022-2025 елларга Лаеш муниципаль районы территориясендә яшь белгечләргә жәлеп итү һәм беркетү» муниципаль программасын раслау	Лаеш муниципаль районы территориясендә яшь белгечләргә жәлеп итү һәм беркетү. Мәгариф системасы яшь белгечләргә социаль-икътисади ярдәм	23.06.2022	2022-2025	Лаеш МР, «Лаеш МР мәгариф идарәсе»	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының

турында					23.06.2022 № 1505 карары
«2021-2025 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районының сәләтле балалары» муниципаль программасын раслау турында	Сәләтле балаларны ачыклау, аларга ярдәм итү һәм үстерүнең бердәм муниципаль системасын булдыру.	29.01.2021	2021-2025	Лаеш МР, «Лаеш МР мәгариф идарәсе» МКУ бүлекләре, Лаеш районы мәгариф оешмалары.	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 29.01.2021 № 124 карары
2020-2024 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү программасын раслау турында	Кече һәм урта эшқуарлык субъектлары үсеше өчен уңай шартлар тудыру, кече һәм урта эшқуарлык субъектларының конкурентлыкка сәләтлелеген арттыру һәм тәмин итү территория һәм тармак икътисадын формалаштыруның мөһим компоненты буларак, яңа эш урыннары булдыру, табигый, матди һәм хезмәт ресурсларыннан рациональ файдалану ысулы буларак, Чаганақларның берсе буларак урта эшқуарлык инновацияле икътисадны формалаштыруның мөһим компоненты буларак бюджет, шулай ук районның социаль-икътисади үсеш бурычларын хәл итүгә аның өлешен арттыру	03.03.2019	2020-2024	Лаеш муниципаль районы Кече һәм урта эшқуарлык субъектлары, Лаеш муниципаль районы Башкарма комитеты, шәһәр (авыл) жирлекләре башкарма комитетлары житәкчеләре, Лаеш муниципаль районы эшқуарларының Ижтимагый советы	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 03.03.2020 № 346 карары

<p>"2021-2023 елларга Лаеш муниципаль районында хокук бозуларны һәм жинаятьләрне профилактикалау эшчәнлеген оештыру" программасын раслау турында</p>	<p>Район территориясендә жинаятьчелек дәрәжәсен киметү; иң элек эчкечелек, алкоголизм, наркомания, жинаятьчелек, күзәтүчесезлек, караучысызлык, караучысызлык, законсыз миграция белән көрәшне активлаштыруга юнәлтелгән Хокук бозуларны системалы профилактикалау; иректән мэхрүм итү урыннарыннан азат ителгән затларны ресоциальләштерү; катнашуны активлаштыру һәм аларның эшчәнлеген координацияләүне яхшырту Хокук бозуларны кисәтүдә үзидарә; Хокук бозуларны кисәтүгә жәлеп итү барлык милек рәвешендәге предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук ижтимагый оешмалар; Хокук бозу сәбәпләрен һәм шартларын ачыклау һәм бетерү.</p>	<p>11.12.2020</p>	<p>2021-2023</p>	<p>Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге</p>	<p>Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 11.12.2020 №2935 карары</p>
<p>«2021-2023 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында дәүләт милли сәясәтен гамәлгә ашыру» муниципаль программасын раслау турында</p>	<p>Дәүләт милли сәясәтен гамәлгә ашыру, Лаеш МР территориясендә яшәүче халыклар вәкилләренең цивилизацияле үсеше, саклау гражданның уңышлы социаль һәм мәдәни адаптациясе һәм интеграциясе; муниципаль район территориясендә яшәүче гражданның тормышын һәм тынычлыгын саклау дәрәжәсен күтәрү, экстремизмга һәм</p>	<p>30.09.2021</p>	<p>2021-2023</p>	<p>Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында террорчылыкка каршы комиссия</p>	<p>Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 30.09.2021 № 2881 карары</p>

	терроризмга каршы тору, муниципаль районда аларның чагылышларын кисәтү нигезендә аларның законлы хокукларын һәм мәнфәгатьләрен арттыру				
Муниципаль программаны раслау турында " 09.12.2014 №3013 район Башкарма комитеты карарына үзгәрешләр кертү хакында "2015-2024 елларга Лаеш муниципаль районының коррупциягә каршы сәясәтен гамәлгә ашыру»	Лаеш муниципаль районында коррупциягә каршы тору системасын камилләштерү, коррупция сәбәпләрен ачыклау һәм юк итү, коррупциягә каршы торучы шартлар тудыру, жәмгыятьтә коррупциягә түземсезлек булдыру	28.09.2021	2015-2024	Лаеш муниципаль районы башлыгы каршындагы Коррупциягә каршы көрәш комиссиясе	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 28.09.2021 № 2833 карары
"2021-2025 елларга Лаеш муниципаль районында яшьләр сәясәтен үстерү» муниципаль программасын раслау турында: - «2021-2025 елларга Лаеш муниципаль районының авыл яшьләренә ярдәм " ярдәмче программасы; - "2021-2025 елларга Лаеш муниципаль районы яшьләренә патриотик тәрбия бирү» ярдәмче программасы; - "2021-2025 елларга Лаеш муниципаль районында ирекле	Массакуләм-физик культура һәм спортны үстерү, халыкның сәламәтлеген ныгыту, Лаеш муниципаль районының спорт имиджын үстерү; яшь буынның һәм район халыкның сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру; яшьләрнең, шул исәптән яшь гаиләләрнең һәм белгечләрнең социаль - икътисади проблемаларын, шул исәптән мәшгульлек һәм һөнәри эзерлек мәсьәләләрен хәл итү; яшьләргә эхлакый һәм патриотик тәрбия бирү өчен шартлар тудыру буенча юнәлеш, балаларда һәм яшьләрдә гражданлык тәңгәллеген формалаштыру, Югары	21.06.2021	2021-2025	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 21.06.2021 № 1485 карары

хәрәкәтне үстерү» ярдәмче программасы.					
«2020-2024 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында физик культураны һәм спортны үстерү» муниципаль программасын раслау турында	физик культура һәм спорт өлкәсендә дәүләт сәясәтен гамәлгә ашыру; сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру. - физик культура һәм спорт дәрәсләрендә халыкның агымдагы ихтыяжларын канәгатьләндерү һәм яңаларын формалаштыру - Лаеш тавы халкының физик культура белән шөгыйльләнүгә кызыксынуын арттыру мәгариф учреждениеләрендә һәм яшәү урынына массакуләм спорт белән шөгыйльләнү өчен инфраструктура үсеше;	07.10.2020	2020-2024	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 07.10.2020 №2164 карары
«2021-2025 елларга Лаеш муниципаль районы мәгарифен үстерү» муниципаль программасын раслау турында	Мәктәпкәчә белем алу мөмкинлеген тәмин итү. Район икътисадының инновацион үсеш таләпләренә туры килә торган гомуми белем сыйфатын күтәрү. Тәрбия бирүнең муниципаль системасын үстерү һәм район өстенлекләре нигезендә балаларга һәм яшьләргә өстәмә белем бирү.	17.12.2020	2021-2025	"ТР Лаеш мәгариф идарәсе» МКУ, районның гомуми белем бирү һәм мәктәпкәчә учреждениеләре, Лаеш муниципаль районының Яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге, Лаеш муниципаль районының финанс-бюджет палатасы	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 17.12.2020 № 2907 карары

	<p>Белем бирү процессында һәм ижтимагый институтларда катнашучыларның барысын да жәлеп итеп, белем бирү сыйфатын бәяләүнең ачык, киң муниципаль системасын формалаштыру. Өстәмә белем бирү һәм тәрбия алу мөмкинлекләрен киңәйтү. 14 яшьтән 18 яшькә кадәрге яшьләрнең үз-үзен тормышка ашыру, социаль яктан аякка басу өчен шартлар тудыру. Мәгариф сыйфатын муниципаль бәяләү эшчәнлеген тәмин итү. Мәктәпкәчә яшьтәге балалар, мәктәп укучылары һәм балаларга өстәмә белем бирү учреждениеләре һәм педагогик хезмәткәрләр өчен үткәрелә торган мониторинг чараларын гамәлгә ашыру</p>				
<p>Муниципаль программаны раслау турында "2021-2025 елларга Татарстан Республикасының Лаеш муниципаль районында мәдәниятне үстерү»</p>	<p>Жәмгыять үсешенең ин мөһим ресурсы буларак, алар тарафыннан социаль-мәдәни функцияләр башкару өчен музейларны комплекслы үстерү; системаны үстерү китапханә хезмәте күрсәтү гражданнарга мөһлүматтан һәм</p>	18.03.2021	2021-2025	Лаеш МР башкарма комитетының, «Лаеш крае музей» МУК мәдәният бүлгеге	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 18.03.2021 № 676 карары

	<p>белемнәрдән ирекле файдалануга конституцион хокукларны гамәлгә ашыруны тәэмин итәргә, шулай ук китапханәләрдә саклана торган милли мәдәни мирасны саклап калырга сәләтле; Милли музыка традицияләрен саклау һәм үстерү, заманча музыка сәнгәтен үстерү; Лаеш муниципаль районында кинематография, прокат һәм фильмнарның кино- видеосын күрсәтү өчен тиешле шартлар тудыру; Үсеш өчен шартлар тудыру регионара һәм миллиләтара мәдәни хезмәттәшлек, дәүләт сәясәтен гамәлгә ашыруны һәм мәдәният, сәнгать өлкәсендәге мөнәсәбәتلәрне жайга салуны тәэмин итү</p>				
<p>"2021-2023елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында террорчылыкны һәм экстремизмны профилактикалау" муниципаль программасын раслау турында»</p>	<p>Лаеш муниципаль районы территориясендә яшәүче гражданнарның гомере һәм тынычлыгы дәрәжәсен, экстремизм һәм террорчылыкка каршы тору,</p>	19.10.2020	2021-2023	Лаеш муниципаль районында террорчылыкка каршы комиссия	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 19.10.2020 № 2261 карары

	аларның районда чагылышларын кисәтү һәм кисәтү нигезендә аларның законлы хокукларын һәм мәнфәгатьләрен арттыру				
Лаеш муниципаль районында 2022-2027 елларга социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга ярдәм	Лаеш муниципаль районы территориясендә эшчәнлек алып баручы социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга ярдәм күрсәтү һәм аларны үстерү. Өлкән яшьтәге гражданнарның, инвалидларның, балаларның һәм яшьләрнең, шулай ук Лаеш МР халкының башка зәгыйфь төркемнәренә социаль юнәлештәге коммерциячел булмаган оешмаларның нәтижәле эшчәнлегенә шартларын булдыру һәм тәэмин итү; - Лаеш муниципаль районы территориясендә үз эшчәнлеген гамәлгә ашыручы социаль юнәлешле	24.06.2022	2022-2027	Лаеш муниципаль районы башкарма комитеты	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 24.06.2022 № 1545 карары

	<p>коммерциягә карамаган оешмаларга финанс, мөлкәт, мәгълүмати, консультация ярдәме күрсәтү; районның ижтимагый тормышында актив катнашучы гражданнар санын арттыру.</p>				
<p>2019-2025 елларга Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында яшәгән гаиләләргә торак белән тәмин итү муниципаль программаны раслау турында</p>	<p>Торак шартларын яхшыртуга мохтаж Лаеш муниципаль районы яшәгән гаиләләргә торак проблемаларын хәл итүдә дөңләт ярдәме күрсәтү</p>	15.06.2021	2019-2025	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының яшәләр эшләре, спорт һәм туризм бүлгә	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 15.06.2021 № 1519 карары
<p>Татарстан Республикасы Лаеш муниципаль районында 2022-2025 елларга конкуренцияне үстерү программасы</p>	<p>Товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр ассортиментын киңәйтү, аларның сыйфатын күтәрү һәм бәяләргә төшүе исәбенә кулланучыларның канәгәтлелеген арттыру, шулай ук хужалык итүче субъектларның икътисадый нәтижәлелеген һәм конкуренциягә сәләтлелеген арттыру, шул исәптән эшқуарлык эшчәнлеген алып бару өчен кирәкле табигый монополияләр субъектлары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләргә бәртигез үтеп керүне тәмин итү, хужалык субъектларының инновацион активлығын стимуллаштыру, житештерү структурасында фән таләп итә торган товарлар һәм хезмәт күрсәтүләр өлешен арттыру, югары технологияле базарларны үстерү исәбенә.</p>	21.01.2022	2022-2025	Лаеш МР башкарма комитетының икътисад һәм эшқуарлык бүлгә	Лаеш муниципаль районы Башкарма комитетының 21.01.2022 № 90 карары

Стратегияне гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижеләре

2022-2024 елларга һәм 2030 елга кадәр план чорына ЛМР социаль-икътисадый үсеше стратегиясендә билгеләнгән чараларны һәм проектларны гамәлгә ашыру, максатларга ирешү һәм бурычларны хәл итү нәтижәсендә район республика районнары арасында социаль-икътисадый үсеш дәрәжәсе буенча лидерлар рәтенә керәчәк.

ЛМРда уңай инвестицион һәм эшқуарлык климаты ярдәм итәчәк. Инвестиция куркынычлары түбән булган район эчке һәм тышкы инвесторлар, шул исәптән чит ил инвесторлары өчен республикада иң кызыклы районнарның берсе булачак.

ЛМРның икътисадый үсеше икътисадның югары технологияле секторларын, инвестицияләрне үстерүгә һәм кеше потенциалын максималь тулы һәм нәтижәле файдалануга нигезләнәчәк.

ЛМР конкурентлыкка сәләтле югары сыйфатлы сәнәгать продукциясе житештерүче булачак.

ЛМР туристлык-рекреацион потенциалыннан файдалану тарихи-мәдәни, табиғый мирасны саклауга, икътисадны диверсификацияләүгә, уңай имидж булдыруга ярдәм итәчәк.

ЛМР халкының сыйфаты һәм яшәү дәрәжәсе Татарстан Республикасында иң югарылардан булачак. Даими һәм тотрыклы жәмгыятьтә аз керемлеләрне кыскарту, урта сыйныф вәкиллеген арттыру булачак. Халыкны һәркем сатып ала алырлык һәм сыйфатлы социаль хезмәтләр белән тәмин итүче заманча социаль инфраструктура булдырылачак. ЛМР халкына мәгариф һәм сәламәтлек саклау, ял итү өлкәләрендә югары сыйфатлы хезмәтләр күрсәтеләчәк, гражданның тормыш эшчәнлеген өчен имин шартлар тудырылачак. Социаль өлкә һәм социаль хезмәт күрсәтүләр сыйфатыннан халыкның канәгатьлек дәрәжәсе югары булачак.

ЛМРның ижтимагый-сәяси бердәмлегенә югары дәрәжәгә житәчәк, актив гражданлык позициясен алып, район халкы иртәгәгә көнгә ышаныч тоячак.

ЛМР Стратегиясен гамәлгә ашыруның социаль-икътисадый нәтижәлелегенә 2030 елга билгеләнгән максатчан индикаторларга ирешү дәрәжәсе буенча бәяләнә:

ВТПны 44% ка арттыру;

Хезмәт житештерүчәнлеген 4,6 млн. сумга кадәр арттыру;

ЛМРда хезмәт хакы республика буенча уртача хезмәт хакыннан югарырак;

Хезмәткә сәләтле халыкның китүен киметү.

ЛМР стратегиясен гамәлгә ашыру нәтижәләрен чагылдыра торган максатчан күрсәткечләр һәм аларның күрсәткечләре 16 нчы таблицада чагылдырылды.

Ирешелгэн дэрэжэгэ һәм стратегиянең кайбер максатчан күрсәткечләрэнә альтернатив сценарийларны туры китерү

Күрсәткечләр	Ел	2021	2022	2023	2024	2025	2027	2030
Тулаем эчке продуктның үсеш темпы 2020 елга чагыштырма бәяләрдә, %	Инерцион сценарий буенча	87,7	88,8	98,9	108,4	115,4	115,4	130,0
	Төп сценарий буенча	87,7	99,6	118,6	126,6	129,4	136,9	144,0
	Оптимистик сценарий буенча	87,7	121,6	130,5	169,0	196,0	196,0	200,0
Хезмәт житештерүчәнлеге, миллион сум.	Инерцион сценарий буенча	2,9	3,0	3,2	3,5	3,7	3,8	3,9
	Төп сценарий буенча	2,9	3,4	3,7	3,9	4,1	4,5	4,6
	Оптимистик сценарий буенча	2,9	4,2	4,5	4,8	5,2	5,5	5,9
Халыкның уртача еллык саны, мең кеше.	Инерцион сценарий буенча	53,2	55,5	56,5	57,0	57,3	57,8	58,0
	Төп сценарий буенча	53,2	56,5	57,0	58,0	58,5	59,0	59,5
	Оптимистик сценарий буенча	53,2	56,8	57,5	58,8	59,0	59,5	60,0
Туучылар саны	Инерцион сценарий буенча	10,4	10,4	10,6	10,8	11,0	11,5	12,0
	Төп сценарий буенча	10,4	10,6	10,9	11,2	11,6	12,0	12,6
	Оптимистик сценарий буенча	10,4	10,8	11,2	11,8	12,0	12,5	13,1

Эшсезлек дәрәжәсе, %	Инерцион сценарий буенча	0,23	0,60	0,54	0,40	0,38	0,35	0,30
	Төп сценарий буенча	0,23	0,56	0,37	0,33	0,23	0,20	0,18
	Оптимистик сценарий буенча	0,23	0,28	0,23	0,19	0,15	0,14	0,14
Эшләүчеләрнең исемлек буенча уртача саны, мең кеше.	Инерцион сценарий буенча	19,6	19,6	19,6	19,7	19,8	20,0	20,1
	Төп сценарий буенча	19,6	19,6	19,7	19,8	20,0	20,2	20,5
	Оптимистик сценарий буенча	19,6	20,0	20,3	20,5	20,9	21,0	21,3
Бер кешегә, кв. метр исәбеннән гомуми торак мәйданы белән тәмин итү	Инерцион сценарий буенча	39,3	39,4	39,8	40,1	41,1	42,2	43,3
	Төп сценарий буенча	39,3	39,8	40,5	41,2	42,0	42,5	45,6
	Оптимистик сценарий буенча	39,3	41,5	42,2	43,3	44,5	46,0	47,3
Даими рәвештә физик культура һәм спорт белән шөгыльләнүче халыкның өлеше, %	Инерцион сценарий буенча	53,8	54,5	54,6	55,1	56,7	57,0	58,2
	Төп сценарий буенча	53,8	56,7	59,4	61,4	62,0	63,0	63,5
	Оптимистик сценарий буенча	53,8	57,2	61,0	62,3	63,0	63,8	64,0
Туристлар агымы күләме, мең кеше.	Инерцион сценарий буенча	8,3	8,4	8,5	8,9	9,0	9,2	9,8
	Төп сценарий буенча							
	Инерцион сценарий буенча	8,3	8,6	8,9	9,2	9,5	10,2	12,0
	Төп сценарий буенча							

	Πο	8,3	9,1	9,6	10,1	10,5	11,6	12,8
--	----	-----	-----	-----	------	------	------	------

	Оптимистик сценарий буенча							
ВТБДА кече һәм урта бизнес өлеше, %	Инерцион сценарий буенча	29,44	29,5	29,6	30,1	30,5	31,1	31,8
	Төп сценарий буенча	29,44	30,6	30,75	31,12	31,49	32,1	33,5
	Оптимистик сценарий буенча	29,44	31,2	32,2	33,1	34,5	35,1	36,0
Кече һәм урта предприятиеләрнең исемлек буенча уртача саны барлык предприятие һәм оешмаларда эшләүчеләрнең (тышкы уртақ оешмалардан башка) өлеше, %	Инерцион сценарий буенча	22,5	22,5	22,6	22,7	22,8	22,9	23,0
	Төп сценарий буенча	22,5	22,6	23,0	23,3	23,5	23,8	24,0
	Оптимистик сценарий буенча	22,5	23,0	23,4	23,8	24,0	24,2	24,5
2020 елга кече (микро предприятиеләрне дә кертеп) һәм урта предприятиеләр әйләнешенен үсеш темплары, %	Инерцион сценарий буенча	130	130	130,6	131,8	133,5	134,2	135,6
	Төп сценарий буенча	130	131	131,9	136,1	142,6	144,1	145,0
	Оптимистик сценарий буенча	130	131,8	132,5	137,5	143,6	145,1	146,8
Сәнәгать житештерүенең гомуми күләмендә инновацион продукция өлеше, %	Инерцион сценарий буенча	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,5
	Төп сценарий буенча	2,3	2,4	2,5	2,7	2,9	2,95	3,0
	Оптимистик сценарий буенча	2,3	2,5	2,6	2,8	2,9	3,0	3,2
Жирлекләрне яшелләндерү дәрәжәсе (жирлекнең гомуми мәйданына яшеллек мәйданының мөнәсәбәте), %	Инерцион сценарий буенча	35	35,2	35,9	36,1	37,5	38,0	38,5
	Төп сценарий буенча	35	35,8	36,7	37,43	38,0	38,5	39,1

	Оптимистик сценарий буенча	35	37,0	38,2	39,0	40,0	41,0	42,0
Пычратылган жирлэрнең гомуми майданында рекультивациялэнгэн жирлэр өлеше, %	Инерцион сценарий буенча	42,0	42,0	44,0	46,0	47,0	48,0	50,0
	Төп сценарий буенча	42,0	42,0	45,0	52,0	56,0	58,0	60,0
	Оптимистик сценарий буенча	42,0	48,0	54,0	63,0	70,0	75,0	80,0
Жан башына акчалата керемнэр (уртача бер ай эчендә), сум	Инерцион сценарий буенча	26299,5	27200	28600	29400	30100	31600	34000
	Төп сценарий буенча	26299,5	28298	31450	32500	35714	36000	36500
	Оптимистик сценарий буенча	26299,5	30120	32800	34100	36100	37500	38000

Территория үсешенең стратегик өстенлекләрен тормышка ашыру планы

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Мәгариф					
1	IT һәм робототехника классларын үстерү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
2	Эшче һөнәрләрне популярлаштыру өлкәсендә район сәнэгать предприятиеләре белән хезмәттәшлек	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ ЛМР сәнэгать предприятиеләре	-	-
3	Профильле өйрәнүне үстерү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ»	-	-
4	Инновацион укыту формаларын кертү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
5	Аның эшчәнлегенең нәтижелелеген күтәрү максатыннан мәгариф учреждениеләре челтәрен оптимальләштерү һәм реструктуризацияләү	2022-2024	"ТР ЛМР мәгариф идарәсе»МУ	-	-
Мәдәният һәм туризм үсеше					
6	Казан агломерациясенә керүче муниципаль берәмлекләр территориясендә тарихи-туристлык маршрутын булдыру	2022-2025	ЛМР БК, Министерство культуры Республики Татарстан, Государственный Комитет Республики Татарстан по туризму, ИК муниципальных образований входящих в Казанскую агломерацию	-	-

№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
7	Лаеш крае музеен реконструкцияләү	2022	БК ЛМР, МБУ «Музей Лаишевского края»	5,9	ФБ, РБ
8	"Этник традицияләр»туристик маршрутын үстерү	2022 - 2025	БК ЛМР, МБУ «Музей Лаишевского края»	-	-
9	Мәдәният инфраструктурасы үсешенәң яңа дәрәжәсен тәэмин итү Төзелеш:Габишев КСЦШуранский, СК Сингел СК СК.Кабан мәдәният йорты	2022-2025	БК ЛМР	-	-
10	Мәдәният инфраструктурасы үсешенәң яңа дәрәжәсен тәэмин итү(Орлов мәдәният йортына капитал ремонт)	2022-2025	БК ЛМР	ПСД нигезендә	РТ
11	»Лаеш "Туристлык-рекреация комплексы" проектын тормышка ашыру	2022-2030	БК ЛМР, Республика Дәүләт Комитеты Татарстан-туризм, АЖ " Туризм корпорациясе. РФ»	-	-
12	Сулыкларны чистарту программасын тормышка ашыру һәм туристлар өчен ял итү зоналары булдыру	2022-2025	БК ЛМР	-	-
13	"Елгалар кая агыла»программасын үстерү (Лаеш районының тарихи урыннарын торгызу)	2022 - 2030	БК ЛМР	-	-
14	"Семрук»эко-курорт комплексы проектын тормышка ашыру	2022 - 2030	БК ЛМР	-	ФБ РБ МБ

№	Чара	Башкару вакыты исполнени я	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
15	Озак вакытлы туризм һәм ял итү өчен туристик инфраструктура һәм торак төзү	2022-2030	БК ЛМР	-	-
16	Алга таба дача һәм бакча ширкәтләре һәм туристлык объектлары базасында рекреацион территорияләргә үстерү	2022-2030	БК ЛМР	-	-
17	Төрле туризм өчен инфраструктура, эзәр Корылмалар булдыру	2022-2030	БК ЛМР	-	-
18	Кунакчылык һәм туризм индустриясе өлкәсендә эзәрлек, яңадан эзәрләнү һәм квалификация күтәрү	2022-2024	ЛМР БК, " ТР ЛМР мэгариф идарәсе» МУ, ДБОУ "Лаеш Тэты»	-	-
Сәламәтлек саклау					
19	Район предприятиеләрендә халыкны диспансерлаштыру һәм күчмә тикшерүләргә үткәрү	2022-2024	"Лаеш РҮХ» ДАСУ	-	-
20	Торак алу (арендалау) өлешендә табиб-белгечләргә ярдәм итү	2022-2024	"Лаеш РҮХ» ДАССО, Министрлык белән берлектә Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгы	-	-
21	ФАП төзелеше Никольский	2022-2024	Лаеш РҮХ» ДАССО, Министрлык белән берлектә	-	РТ
22	ФАП төзелеше Берёзовка	2022-2024	Татарстан Республикасы Сәламәтлек саклау министрлыгы	-	-

№					
Яшьләр сәясәте һәм спорт					
23	Габишево авылында спорт универсаль комплексы төзелеше	2022-2027	ЛМР БК	-	ТР бюд жеты
24	Лаешта спорт универсаль комплексы төзелеше	2022-2027	ЛМР БК	-	ТР бюд жеты
25	Усад авылында йөзү бассейны төзелеше	2023-2030	ЛМР БК	-	ТР бюд жеты
26	Районда универсаль спорт майданчыклары төзелеше (Державино авылы)	2022-2027	ЛМР БК Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты житәкчеләре)	-	-
27	Сәламәт яшәү рәвешен популярлаштыру	2022-2030	ЛМР БК, Шәһәр (авыл жирлекләре) Башкарма комитеты житәкчеләре), СМИ	-	-
28	Столбице авылының ябык футбол манежы төзелеше	2023-2030	ЛМР БК, авыл жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
29	Столбице авылы көрәшләр сарае төзелеше	2023-2030	ЛМР БК, авыл жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
30	"Липка»өлешенә капитал ремонт	2023-2025	ЛМР БК, Шәһәр жирлекләре Башкарма комитеты житәкчеләре	-	-
31	Спорт объектларының матди - техник базасын ныгыту	2022-2024	ЛМР БК, районның спортучреждениеләре	-	-
32	Хәерби авылында футбол майданчыгы төзелеше	2022-2024	ЛМР БК, районның спортучреждениеләре	-	-

№	Чара	Башкару вақыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Торак төзелеше					
33	Күп фатирлы индивидуаль торак, шул исәптән ипотека программаларында катнашу	2022-2024	ЛМР БК	-	-
34	Күп фатирлы йортларда капитал ремонт программасын тормышка ашыру	2020-2022 2023-2025	ЛМР БК,	2020-23,4 2021-25,9 2022-22,3 2023-20,6 2024-20,7 2025-20,7	ТР бюджеты, бюджет МО,.
35	Инвестицион торак төзелеше буенча инвесторлар белән нәтижәле хезмәттәшлек итү	2022-2030	ТКХ идарәче компанияләре	-	-
Экология					
36	Районның экологик торышын саклауны һәм яхшыртуны популярлаштыру	ежеелно	ЛМР БК, ИК шәһәр (авыл җирлекләре), ТР Экология һәм табигый байлыklar министрлыгы житәкчеләре	-	-
37	Экологик хәлне яхшыртуга юнәлтелгән экологик айлыklar, акцияләр һәм чаралар үткәру	ежеелно	ЛМР БК, ИК шәһәр (авыл җирлекләре) житәкчеләре	-	-
38	Рәхсәтсез полигоннарны мониторинглау һәм бетерү	постоянно	ЛМР БК, ИК шәһәр (авыл җирлекләре) житәкчеләре, Татарстан Республикасы Экология һәм табигый байлыklar министрлыгының ЦТУ, С/х һәм азык-төлек идарәсе	-	-
№	Чара	Башкару вақыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак

39	Әйләнә - тирә мохиткә тискәре йогынты ясаучы предприятиеләр белән Инвентаризация һәм эш алып бару	постоянно	ЛМР БК, ИК шәһәр (авыл жирлекләре) житәкчеләре	-	-
40	Чимал составын экологик материалларның экологик төрләренә күчү, производствоны кабатлау һәм шуның белән бәйлә пычраткыч матдәләр классларының кимүәйләнә	2022-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
41	Әйләнә-тирә мохиткә пычраткыч матдәләргә максималь киметергә мөмкинлек бирүче алдынгы ресурсларны сак тоту, аз калдыклы технологик чишелешләр кертү	2022-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
42	Район предприятиеләрендә эффектив газ тузан басу жиһазларын кертү	2022-2024	ЛМР сәнәгать предприятиеләре	-	-
43	Тузан-газга чыдам яшел үсентеләр белән санитар-саклау зоналары территорияләрен максималь яшелләндерү	ежеелно	ЛМР шәһәр һәм авыл жирлекләре ИК,	-	-
№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганақ
44	Торак, муниципаль һәм социаль объектларны инженерлык инфраструктурасы белән тәмин итү(Столбище авылы су белән тәмин итү)	2022-2024	ЛМР торак-коммуналь хужалық предприятиеләре МБК	2022-50,0 ПСД нигезендә	РТ
45	Чистарту корылмаларын төзү һәм ремонтлау агымнарны билгеләнгән нормативларга кадәр чистартуны тәмин итә торган торак пунктлардагы хужалық-көнкүреш агымнары (Усад авылында канализация чистарту корылмаларын төзү)	2022-2024	ЛМР шәһәр һәм авыл жирлекләре ИК, ЛМР сәнәгать предприятиеләре	2022-29,986 ПСД нигезендә	РТ
46	Торак пунктларда суүткәргеч һәм канализация челтәрләрен төзү һәм реконструкцияләүтөбәк	2022-2024	ЛМР БК, ЛМР торак-коммуналь хужалыгы предприятиеләре	ПСД нигезендә	-

47	Чиста суларны чистарту, зарарсызландыру һәм утильләштерүнең заманча алымнарын һәм алдынгы технологияләрен керту	2022-2024	ЛМР БК, ЛМР торак-коммуналь хужалыгы предприятиел өре	ПСД нигезендә	-
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр					
48	Электрон дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр бүлегенең ЛМР порталында урнаштыру һәм даими актуальләштерү	2022-2024	ЛМР БК	-	-
49	ЛМР порталында һәм социаль челтәрләрнең рәсми аккаунтларында электрон дәүләт һәм муниципаль хезмәтләрне популярлаштыру буенча яңалыклар һәм мәкаләләрне яктырту	2022-2024	ЛМР БК	-	-
50	Татарстан Республикасы дәүләт һәм муниципаль хезмәтләр Порталында ЛМР халкын теркәүгә турыдан туры жәлеп итү	2022-2024	ЛМР БК	-	-
Кеше капиталы, хезмәт базары һәм урбанизация					
51	Уртача һәм югары һөнәри белеме булган ЛМР халкының эшсез булу сәбәпләренә анализ ясау. Халыкны эшкә урнаштыру өчен инвестиция тәкъдимнәрен әзерләү	2022-2024	ЛМР БК, Халык мәшгуль леге үзәге	-	-
№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак

52	Алдыңғы сыйфатларны үстерү максатында урта һәм югары һөнәри белемгә ия кешеләр белән тренингләр үткәрү	2022-2024	ЛМР БК, Халык мәшгульлегә үзәге	-	-
53	ЛМР (ЛТЭТ) урта һөнәри белем бирү оешмасын тәмамлаучыларның ихтыяжына анализ ясау һәм, кирәк булганда, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгына әзерлек юнәлешләрән үзгәртү инициативасы белән чыгу	2022-2024	ЛМР БК, Халык мәшгульлегә үзәге, "Мәгариф идарәсе ЛМР»М КУ	-	-
54	Өч яшкә кадәрге баланы карау чорында хатын-кызларга һөнәри белем һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру, шул исәптән «Демография» милли проекты кысаларында «Өч яшкә кадәрге балалар өчен мәктәпкәчә белем бирү шартларын тудыру» федераль проекты кысаларында «Хатын-кызларны эш белән тәмин итүгә ярдәм итү» федераль проекты кысаларында	2022-2025	Лаеш районы ҮЗЗ ДКУ, ЛМР БК	-	-
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганақ
55	пенсия алды яшендәге затларны һөнәри укуыны һәм аларга өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру, шул исәптән «Демография» милли проекты «Өлкән буын» гражданнарның яшәү сыйфатын системалы ярдәм итү һәм яхшырту программасын эшләү һәм	2022-2024	Лаеш районы ҮЗЗ ДКУ, ЛМР БК	-	-

	гамәлгә ашыру» федераль проекты кысаларында				
56	«Хезмәт житештерүчәнлеге һәм эш белән тәэмин итүгә ярдәм» милли проекты кысаларында «Халыкны эш белән тәэмин итүгә ярдәм һәм хезмәт житештерүчәнлеге үсешен тәэмин итү өчен хезмәт базарының нәтижәлелеген арттыру» федераль проекты кысаларында эш белән тәэмин итүгә ярдәм итү һәм хезмәт базарының нәтижәлелеген арттыру максатларында предприятиеләрнең хезмәткәрләрен һөнәри өйрәтүне оештыру	2022-2024	Лаеш районы ҮЗЗ ДКУ, ЛМР БК	-	-
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Сфера экономического развития					
57	Кулланылмаган житештерү майданнарының, шул исәптән жир кишәрлекләренең реестрын кертү һәм булдыру	2022-2030	ЛМР БК	-	-
58	Аның территориясендә яна производстволар урнаштыру яисә гамәлдәге производстволарны киңәйтү өчен районга инвесторлар жәлеп итү	постоянно	ЛМР БК	-	-
59	Агломерация кысаларында муниципальара инвестиция проектлары буенча тәкъдимнәр формалаштыру	2022-2030	ЛМР БК, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы	-	-
Инвестицион проектларны тормышка ашыру					
60	«Иннополис» МИЗ техник-гамәлгә кертү тибындагы «Лаеш» индустриаль паркы территориясендә проектларны гамәлгә ашыру	2022-2030	ЛМР БК, ОЭЗ «Иннополис»	4700000,0 (разбивка по елам не определена)	Бюджет РФ, РТ, хосусый инвести

					цияләр
61	Татарстан Республикасы ЛМРНЫҢ " Сокуры» сәнәгать майданчыгын үстерү	2022-2024	«Сокуры«идарәче компаниясе»ЖЧЖ	2022 – 60,0 2023- 50,0	Бюджет РФ, РТ, хосусый инвестицияләр
62	"КМИЗ-Хәерби»сәнәгать майданчыгын үстерү	2022-2030	«КМИЗ Луч»ЖЧЖ	2023- 50,0 2024- 50,0	шәхси инвестицияләр
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
63	Татарстан Республикасы ЛМР Столбище авылында ИЕС GROUP житештерү-логистика комплексын үстерү	2022-2030	«ТД Ферекс»ЖЧЖ	700,0	хосусый инвестицияләр
64	Татарстан Республикасы ЛМР " Никольский» индустриаль паркының үсеше	2022-2030	«Никольский«индустриаль паркы «идарә компаниясе»ЖЧЖ	2022 – 30,0	хосусый инвестицияләр
65	Татарстан Республикасы ЛМРНЫҢ«Рождество» сәнәгать майданчыгын үстерү	2022-2030	»ПолиМикс Казан"ЖЧЖ	2022 – 15,0	хосусый инвестицияләр
66	Робот системаларын кулланып пластик продуктларның заманча инновацион производствосын булдыру	2022-2027	»Трендпласт-м"ЖЧЖ	280,0	шәхси инвестицияләр
67	"Ин Парк-Казан»индустриаль паркының икенче чиратын төзү	2022-2024	»Ин парк - Казан"ЖЧЖ	на 01.01.2022-вложено 2 000,0	частные инвестиции
68	Лаеш районындагы " Инополис» МИЗ территориясендә житештерү-склад комплексында логистик эшчәнлекне оештыру	2022-2027	»Смарт парк "ПСК"ЖЧЖ	540,677	шәхси инвестицияләр

№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
69	Бер тапкыр кулланыла торган салам һәм ағач материал житештерү	2022-2027	ХП Махов А. А. «Атолл»ЖЧЖ	2022-100,0 2023-100,0	шәхси инвестицияләр
70	Административ бина һәм ит эшкәртү комплексының сугым цехы төзелеше	2022-2027	"АПК" Биф-Трейд»ЖЧЖ	2022- 150,0	шәхси инвестицияләр
71	Чәчәкләр үстерү өчен теплица комплексы төзелеше	2022-2023	«ВЭМ»ЖЧЖ	2022 -10,0	хосусый инвестицияләр
72	"Биосфера Эко-паркы»Туристлык-ял итү комплексы	2022-2027	«Биосфера - Фиш»ЖЧЖ	2022-800,0 2023-2027 - 2 200,0	шәхси инвестицияләр
73	"Лайка" проекты-осилоскоп приборлары житештерү	2022-2024	«КОМЗ - үлчәүләр»ЖЧЖ	2022-39,82 2023-10,35	хосусый инвестицияләр
74	Татарстан Республикасы медицина сәнәгать паркын үстерү	2022-2024	«ТР Фармедполисы» ЖЧЖ	169,0	Частные инвестиции
75	«Биосфера-Фиш»балык үрчетү комплексының дүртенче чиратын булдыру	2022-2027	«Биосфера - Фиш»ЖЧЖ	2022 – 75,0 2023 – 100,0 2024 – 100,0	ТР бюджеты, хосусый инвестицияләр
76	Махсус автомобиль житештерү заводының житештерү корпусы төзелеше	2022-2024	«Казан махсус автомобильләре заводы»ЖЧЖ	2023- 9,5	шәхси инвестицияләр
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
77	«Лето» ЖЧЖ теплица комплексының икенче чиратын булдыру«птицефабрика Державинская»ЖЧЖ	2022-2024	Егорьевские теплицалар " ЖЧЖ»	2023 – 50,0	хосусый

	кошчыларын сортировка - логистик үзэкреконструкцияләү				инвестицияләр
78	Кадрлар потенциалы белән идарә итүнең мәгълүмати системасын эшләү һәм кадрлар хезмәтләрен күрсәтү	2022-2023	«Державинская кошчылык фабрикасы»ЖЧЖ	2022 – 126,97	ТР бюджеты, хосусый инвестицияләр
79	Мәгълүмат системасы һәм программа тәминаты эшләү	2022-2025	"АйСиЭл системалы технологияләр»ЖЧЖ	-	-
80	Программа-аппарат комплексларын, автоматлаштырылган эш урыннарын житештерү һәм гамәлгә кертү,	2022-2025	«АйСиЭл Софт»ЖЧЖ	-	-
81	"Технопарк»МИЗ резидентлары өчен мәгълүмати инфраструктура бирү	2022-2025	«АйСиЭл Техно»ЖЧЖ	-	-
82	Адаптация һәм модификацияләү, урнаштыру, тест һәм ЭВМ һәм мәгълүмат базалары өчен программалар.	2022-2025	»ДжиДиСиСервис " ЖЧЖ	-	-
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
83	Ижтимагый совет утырышларын, киңәшмәләрне һәм укуту буш торучы икътисадый актив һәм мөстәкыйль халык вәкилләре белән үткәру	Ежеквартально	ЛМР БК	-	-
84	ЛМР территориясендә файдаланылмаган житештерү майданнарының һәм жир кишәрлекләренең электрон базасын булдыру, аларга якин урнашкан кишәрлекләренең һәм инженер-техник тәмин итү чөлтәрләренең даими тасвирламасы белән	2022-2024	ЛМР БК, ЛМР Жир һәм мөлкәт мөнәсәбәтләре палатасы	-	-
85	Халыкның сәүдә хезмәтләре һәм түләүле хезмәтләр белән тәмин ителешенә ел саен мониторинг уздыру	2022-2030	ЛМР БК	-	-

86	Халыкны минималь тээмин итү нормативларына сәүдә объектлары майданына туры килү максатларында сәүдә майданнарына еллык мониторинг үткөрү	2022-2030	ЛМР БК	-	-
87	районның аз халыклы, үтеп керү авыр торак пунктлары, күчмә сәүдә графигы буенча Сәүдә хезмәтләре белән тээмин итү	2022-2030	Расланган график буенча шәхси эшқуарлар	-	-
№	Чара	Башқару вакыты исполнения	Жаваплы башқаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
88	ЛМР аз халык яши торган пунктларда сәүдә объектлары төзелеше	2022-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
89	Көнқуреш хезмәтләре күрсәтү предприятиеләрен һәм сәүдә предприятиеләрен оештыруга һәм үстерүгә ярдәм итү	2022-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
90	Район ярминкәләрен оештыру, шул исәптән район предприятиеләренә тармак, районара, Төбәқара, федераль күргәзмәләрдә, ярминкәләрдә, форумнарда катнашуын оештыру	2022-2030	ЛМР БК, шәхси эшмәкәрләр	-	-
91	Сәүдә хезмәтләре белән тээмин итү аз халык, күчмә сәүдә графигы буенча районның авыр торак пунктларына керү	2022-2030	Шәхси эшмәкәрләр, расланган график нигезендә	-	-
Икътисади үз-үзеңне тээмин итү					
92	Кабинеты каршындагы Икътисадый советта муниципаль берәмлекләрене инвестицион проектлар буенча чираттагы финансылына муниципаль берәмлекләр бюджетында өстәмә алынган керемнәрне саклау механизмын кулланып салым салына торган базаны арттыруга стимуллаштыру турында тәкъдимнәрне карау өчен тәкъдимнәр әзерләү, бюджеттан тыш чыганакларны жәлеп итү хисабына тормышка ашырылган,	2022-2024	ЛМР БК	-	-

93	Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясе төбәкләре товар житештерүчеләренен ихтыяжы турында мәгълүмат нигезендә ЛМР Инвестиция меморандумына үзгәрешләр керту	2022-2024	ЛМР БК	-	-
94	ЛМР территориясендә үз производстволарын яки филиалларын булдырырга планлаштыручы инвесторлар белән инвестицион килешүләр өчен тәкъдимнәр эзерләү, аның асылы муниципаль преференцияләргә лмрвзаменга салым учетына куюдан гыйбарәт	2022-2024	ЛМР БК	-	-
№	Чара	Башкару вакыты	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
Дәүләт һәм муниципаль идарәсе					
95	ИХО турында фикер алышуга инициатива:			-	-
95.1	агломерация үсеше буенча норматив хокукый актлар пакетын эшләү зарурлыгы			-	-
95.2	муниципальара проектларны һәм программаларны килештерү механизмын эшләү			-	-
95.3	ММИ типик структурасын эшләү	2022-2024	Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы	-	-
95.4	бер программдан икенчесенә ресурслар күчерү буенча тәкъдимнәр эшләү, мониторинглау һәм эзерләү буенча бердәм республика органын булдыру, аларның үтәлешен мониторинглау нәтижеләре буенча			-	-
95.5	Татарстан Республикасы социаль - икътисадый мониторинг комитеты һәм аның территорияль органнары аша кирәкле мәгълүмат жыюны күздә тоткан Татарстан Республикасы ИОГВ	2022-2024	ЛМР БК, ОИСЭЗ, Татарстан Республикасы Икътисад министрлыгы		

	сораган Хисап мәгълүматының кимүе			-	-
№	Чара	Башкару вакыты исполнения	Жаваплы башкаручы	Финанслау күләме, миллион сум.	Чыганак
95.6	Һөнәри эшчәнлек профильләре буенча төркемнәр формалаштыру, алынган белемнәрнең һәм күнекмәләрнең ихтыяжын программадан соң контрольдә тоту мәжбүрлеген һәм муниципаль идарә системасында иң яхшы тәҗрибәләрне өйрәнү өчен муниципаль районнарда аккредитацияләнган стажировка мәйданчыкларын булдыруны күздә тоту торган муниципаль хезмәткәрләрнең квалификациясен күтәрү программаларының нәтиҗәләлеген күтәрү,	2022-2024	ЛМР БК, ОИСЭЗ, Татарстан Респ убликасы Икътисад министрлыгы		
96	ЛМР территориясендә үз производстволарын яки филиалларын булдырырга планлаштыручы инвесторлар белән инвестицион киләшүләр өчен тәкъдимнәр әзерләү, аның асылы муниципаль преференцияләргә алмашка ЛМРДА салым исәбенә куюдан гыйбарәт	2022-2024	ЛМР БК	-	-